

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ YÜKSEK
LİSANS TEZİ

BİRİNCİ MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ
VE
İZMİR BASINI

Hazırlayan
Türker AKINCI

Danışman
Öğr. Gör. Dr. Leyla KIRKPINAR

İZMİR
2010

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “1. Milliyetçi Cephe Hükümeti Dönemi ve İzmir Basını,adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu,bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../2010

Türker AKINCI

İmza

TUTANAK

ATATÜRK İLEKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İşbu çalışma, jürimiz tarafından .....

.....Anabilim Dalı

.....Bilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Kemal ARI .....

Üye : Öğr. Gör. Dr. M.Emin ELMACI .....

Üye : Öğr. Gör. Dr. Leyla KIRKPINAR .....

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

..... / ..... / .....

Doç.Dr.Kemal ARI
Enstitü Müdürü

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe
TEZİN SAYFA SAYISI: 174

TEZİN KONUSU (KONULAR) :

1. Milliyetçi Cephe Hükümeti Dönemi ve İzmir Basını

1. Tezimden fotokopi yapılmasına izin veriyorum.
( )
2. Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümden fotokopi alınabilir. ( )
3. Kaynak göstermek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir.
(X)

Yazarın İmzası

Tarih: .. / .. / 2010

ÖZET

1975 yılının Mart ayı sonunda kendilerini “Milliyetçi Cephe” olarak tanımlayan AP, CGP, MSP ve MHP’den oluşan partiler bir araya gelerek AP genel başkanı Süleyman Demirel’in Başbakanlığında 70’li yılların en uzun sürecek koalisyonunu kurdular.

1.Milliyetçi Cephe Hükümeti (1975-1977) Türkiye’nin birçok iç ve dış sorunla boğuştuğu bir dönemde kurulmuştu. Bu dönemde Türkiye’nin durumu hiç iç açıcı değildi. Kargaşa, çatışmalar, siyasal olaylar, öğrenci olayları, ekonomik sorunlar, hükümetteki uyum sorunları ve yaşanan gerginlikler bu dönemin iç politikadaki en önemli sorunlarıydı.

Dış politikada ise en önemli sorunlar Kıbrıs meselesi, Türk-ABD ilişkilerinde ABD’nin uyguladığı silah ambargosu, Türk-AET ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi ve Türk-Yunan ilişkilerindeki Ege sorunuydu.

Bu çalışmamızın amacı; 1975 yılında iktidara gelen 1.Milliyetçi Cephe hükümetinin iç ve dış politikada izlediği siyaseti bütün yönleriyle incelemektir. Araştırmamızda en çok faydalandığımız kaynaklar dönemin gazeteleri olmuş, basında yer alan haber ve makaleler incelenmiştir. Bunun yanı sıra o döneme şahitlik eden kişilerin yayınlamış olduğu anılar ve kitaplara da başvurulmuştur.

Çalışmamızda; 1.Milliyetçi Cephe Koalisyonunun, nasıl ve hangi siyasal şartlarda kurulduğu, kabine listesi, programı, bu dönemde yaşanan iç ve dış gelişmeler, koalisyonda yaşanan gerilimler anlatılmış.1.Milliyetçi Cephe Hükümetinin izlediği siyaset basında tüm yönleriyle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçi Cephe, Kıbrıs Sorunu, Öğrenci Olayları, Ekonomik Sorunlar.

ABSTRACT

1975 the end of March their "Nationalist Front" as the AP, CGP, MSP and MHP, consisting of parties coming together as AP president, Suleyman Demirel, the Prime Minister in the 70s most lasting coalitions formed.

1. Nationalist Side Government (1975-1977), Turkey's many internal and external challenges and fighting at a time when constriction. This period, Turkey's situation ever refreshing isn't. The disorder, conflicts, political events, student events, economic issues, government, the compatibility issues, and experienced tensions in the domestic politics of this period were the most important issue.

The most important foreign policy issues in the Cyprus issue, Turkish-US relations in the United States-imposed arms embargo, the Turkish-EEC relations and the reorganization was the Aegean problems in Turkish-Greek relations.

The purpose of this study, in 1975 1. Nationalist Side Government came to power in the domestic and foreign policy to examine all aspects of his policies. Our research resources have benefited the most were the newspapers of the period. In press coverage, and stunts are investigated. Besides this the people of that era to witness the moment and has published books are also consulted.

In our study, 1. Nationalist Side coalition, and how the political conditions which were set up in the cabinet list, programs, internal and external developments that occurred during these period, tensions have been explained. 1. Nationalist Side government's policies on all aspects covered in the press.

Key words: the Nationalist Front, the Cyprus problem, Student Events, Economic Issue

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
TUTANAK.....	iii
TEZ VERİ FORMU.....	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	x
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
MİLLİYETÇİ CEPHE ÖNCESİ GENEL DURUM.....	5
1.1 12 Mart Muhtırası Dönemi.....	5
1.1.1 Muhtıra Hükümetleri Dönemi.....	8
1.1.2 1971–73 Anayasa Değişiklikleri.....	10
1.1.3 Siyasi Tutuklama ve Yargılamalar.....	11
1.2 Ecevit’in CHP Genel Başkanı Seçilmesi.....	12
1.3 Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Düzenin Sivilleştirilmesi.....	12
1.4 1973 Genel Seçimleri.....	13
1.5 CHP-MSP İttifakı.....	14
İKİNCİ BÖLÜM.....	19
MİLLİYETÇİ CEPHENİN KURULUŞU.....	19
2.1. Milliyetçi Cephenin Kuruluşu.....	19
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	30
MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ’Nİ OLUŞTURAN PARTİLER.....	30
3.1 Milliyetçi Cephe Hükümeti’ni Oluşturan Partiler.....	30
3.1.1 MC Hükümeti’nde Adalet Partisi.....	30
3.1.2 MC Hükümeti’nde Milli Selamet Partisi.....	31
3.1.3 MC Hükümeti’nde Cumhuriyetçi Güven Partisi.....	31
3.1.4 MC Hükümeti’nde Milliyetçi Hareket Partisi.....	32
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	33
BİRİNCİ MİLLİYETÇİ CEPHE DÖNEMİ İÇ POLİTİKA.....	33
4 Birinci Milliyetçi Cephe Dönemi İç Politika.....	33
4.1 Öğrenci Olayları.....	33
4.2 Liderlere Saldırıları.....	38
4.3 Yüksek Dereceli Memurların Görevden Alınması.....	39
4.4 Lockheed Olayı.....	41
4.5 TRT Sorunu.....	46
4.6 Milliyetçi Cephe Hükümeti Döneminde Ekonomi.....	54
4.7 1 Mayıs Taksim Olayları.....	60
4.8 Milliyetçi Cephe Döneminde Yaşanan Diğer Olaylar.....	61

BEŞİNCİ BÖLÜM	62
MİLLİYETÇİ CEPHE DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI	62
5.1 Milliyetçi Cephe Hükümeti Dönemi Türk-ABD İlişkileri.....	62
5.1.1 İkili Anlaşmaların İptali	69
5.1.2 Ambargonun Kısmen Kaldırılması	74
5.1.3 Savunma Desteği Anlaşması.....	75
5.2 Milliyetçi Cephe Hükümeti Dönemi Türk-Yunan İlişkileri.....	78
5.3 Milliyetçi Cephe Hükümeti Döneminde Türkiye- AET İlişkileri.....	106
5.4 Milliyetçi Cephe Hükümeti Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri	119
ALTINCI BÖLÜM	123
İZMİR BASININDA KARİKATÜRLERLE MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ	123
Karikatürler	123
SONUÇ	147
KAYNAKLAR	149
EKLER	153

KISALTMALAR

- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu
a.g.e: Adı geçen eser
AKEL: Çalışan Halkın İleri Partisi
a.g.t: Adı geçen tez
AT: Avrupa Topluluğu
BM: Birleşmiş Milletler
CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
ECSC: Avrupa Kömür ve Çelik Birliği
EOKA: Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Birliği
KTFD: Kıbrıs Türk Federe Devleti
MC: Milliyetçi Cephe
MHP: Milliyetçi Hareket Partisi
MNP: Milli Nizam Partisi
MSP: Milli Selamet Partisi
NASA: Amerika Birleşik Milletleri Ulusal Güvenlik Dairesi
NATO: Kuzey Atlantik Savunma Anlaşması
s: Sayfa
SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TPAO: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
AP: Adalet Partisi

ÖNSÖZ

Siyasi tarihimizde Milliyetçi Cephe hükümetleri adı altında iki hükümet kuruldu. Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi ,Milliyetçi Hareket Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisinin bir araya gelerek kurduğu 1.Milliyetçi Cephe Hükümeti , 31 Mart 1975 yılında AP' nin genel başkanı Süleyman Demirel Başbakanlığında oluştu.Bu hükümet 5 Haziran 1977 seçimlerine kadar sürdü.

Bu çalışmamız I. Milliyetçi Cephe hükümeti döneminde iç ve dış politikada yaşanan olaylara İzmir basınının bakışını ele almaktadır.

Çalışmamızın giriş bölümünde Türkiye'de parlamenter sisteminin mazisi ,çok partili parlamenter rejimlerde kullanılan yönetim şekli koalisyon hükümetleri, koalisyon hükümetlerinin kurulmasını ve yıkılmasını belirleyen etmenler,koalisyon hükümetleri döneminde ortaya çıkan istikrarsızlık nedenleri ile 1. MC hükümeti döneminde yaşanan iç ve dış gelişmelere bir bakış sergilenmiştir.

Çalışmamızın I.bölümünde 1.Milliyetçi Cephe dönemi öncesi Türkiye'de yaşanan 12 Mart muhtırası, Muhtıra Hükümetleri dönemi, 1973 yerel seçimleri, CHP-MSP Koalisyonu konuları ele alınmıştır.

II. bölümde I.Milliyetçi cephenin kurulmasını sağlayan etmenler ve kuruluş esnasında yaşanan gelişmeler anlatılmıştır.

III. bölümde I. Milliyetçi Cephe Hükümetini oluşturan partiler hakkında genel bilgi verilmiştir.

IV bölümde 1. Milliyetçi Cephe döneminde iç politikada yaşanan öğrenci olayları, TRT sorunu, Lockheed olayı, ekonomik gelişmeler, liderlere saldırılar, yüksek dereceli memurların görevden alınması, mobilya sorunu, meclis başkanlığı seçimi, 1 Mayıs 1977 Taksim olayları gibi dönemin iç politikasına damga vuran önemli olaylar anlatılmıştır.

V. bölümde Milliyetçi Cephe Hükümeti dönemi Türk dış politikasında yaşanan Türk-Amerikan ilişkileri, Kıbrıs sorunu, Türk-Yunan ilişkileri, Türkiye-AET ilişkileri ve Türk-Sovyet ilişkileri ele alınmıştır.

VI. bölümde 1. Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde yaşanan olaylar, İzmir Basınındaki gazetelerde ve dönemin kitaplarında bulunan karikatürlerle resmedilmiştir.

Araştırmamızda dönemin yerel ve ulusal basını incelenmiş, I. Milliyetçi Cephe hükümeti döneminde basında yer alan haber ve fotoğraflar ekler bölümünde verilmiştir.

Bu çalışmayı hazırladığım sürede bana her türlü desteğini esirgemeyen değerli Hocam Leyla KIRKPINAR' a enstitünün tüm değerli hocalarına ve çalışanlarına, maddi ve manevi desteğiyle her zaman yanımda olan eşim Filiz AKINCI' ya sonsuz teşekkür ederim.

Türker AKINCI İzmir, 2010.

GİRİŞ

Türkiye’de parlamenter sisteminin 125 yıllık bir mazisi vardır. I. Meşrutiyetin ilanından sonra 1876 yılında kabul edilen anayasa (Kanuni Esasi) ile 19 Mart 1977’de ilk parlamento açılmış, fakat parlamenter sistem ülkenin önemli savaflara girdiği dönemlere rastlamasından dolayı çalışmamış; bir yıl sonra kapatılmıştır. II. meşrutiyetle birlikte tekrar açılmış fakat siyasal sistem bazen ağır aksak ilerlemiş, bazen de hiç çalışmamıştır. Bu süreç T.B.M.M’nin açılıflına kadar sürmüştür.

Meclisin açılması da ülkede demokratik sistemin oluştuğu anlamını taşımıyordu.1945 yılına kadar siyasal yaşam tek parti sistemiyle yürüdü. Türkiye, BM anayasasını kabul ederken kendi yasasını da demokratik prensiplere uygun, daha hür bir rejim haline getirmeyi taahhüt etti. Bu gelişmelerden sonra ilk deneme 6 Haziran 1945 de yapıldı ve ilk olarak M.K.P arkasındanda 7 Ocak 1946 da Celal Bayar başkanlığında DP kuruldu. DP, 21 Temmuz 1946 yılında seçimlere katıldı ve çok partili siyasal yaşam başladı.

Hiçbir partinin tek başına güvenoyu alabilecek sayıda milletvekilinin parlamento da oluşmadığı veya siyasal ağırlık merkezinin oluşmadığı durumlarda siyasal iktidar sorununa genelde iki yolla çözüm bulunur. Bunlardan birincisi azınlık hükümeti . ikincisi de koalisyon hükümetidir.

Çok partili parlamenter rejimlerinde yaygın biçimde kullanılan yönetim şekillerinden biride koalisyonlardır. Koalisyon iki ya da daha çok partinin aralarında anlaşarak güvenoyu için yeterli bir çoğunluğun desteği ile yürütme yetkisinin paylaşılmasıdır.

Siyasal karar verme yetkisinin bir ortaklık çerçevesinde birden çok parti tarafından paylaşılması hükümet politikalarının oluşturulmasına, toplumsal bölünmelerinin azalmasına veya çoğalmasına kadar siyasal sistemin birçok değişik yönü üzerinde etkili olabilmektedir. Koalisyonlar çoğulcu demokrasinin tabanında olan bir sistemdir.

Bu sistem koalisyonu teşkil eden partilerin ve mensuplarının davranış ve müdahaleleri ile kuvvetlenir ve zayıflayabilir. Koalisyonların kurulması bir uzlaşma gerektirir. Siyasal partilerin bu uzlaşma zeminini yakalayabilmeleri kimi zaman zordur. Bu zorlukları şu başlıklar altında toplamak mümkündür: Çeşitli koalisyon alternatifleri arasında en uygunu seçebilme, kurulacak hükümette hangi bakanlıkların ne amaçla alınacağını, partinin gücünü hangi yönde etkileyeceği, baskı gruplarının durumu nasıl karşılayacağı, partinin veya partilerin rejimle ilgili düşünce ve uygulamalarıdır. Bu verdiğimiz örnekler I. Milliyetçi cephe koalisyonunda önemli sorunlar arasında yer almaktadır.

Koalisyon hükümetlerinin kurulmasını belirleyen diğer etkenleri şimdiye kadar kurulmuş hükümetleri de göz önüne alarak şu başlıklar altında toplayabiliriz: Parti sayısı, partilerin ideolojik kutuplaşma derecesi, partilerin siyasal konumları, hükümet etme potansiyeli, parlamentodaki koltuk sayıları, partilerin iç yapıları, içinde buldukları siyasal ortam ve koalisyondan sağlayacakları kazançtır.

Koalisyonlar bu şartlar altında kurulabilirken, yıkılması da kâğıt kulelerine benzerdir. Bir koalisyonun ömrünü belirleyen öncelikle iç uyum içinden çıkan meclisin koşullarıdır¹Bu etkenler çok olmakla birlikte şu başlıklar altında toplanabilirler: Koalisyon içi karar alma yöntemlerinin zayıflaması veya çalışmaması, başarısızlık belirtilerinin ortaya çıkması, koalisyon partilerinin birbirine karşı izledikleri hoşgörü ve uyumun kaybolması, siyasal himaye veya nimet paylaşımında anlaşmazlık, baskı gruplarının topyekûn koalisyon aleyhinde birleşmesi. Bu baskı grupları genellikle, sivil toplum örgütleri, sendikalar, askeri kesim, gazeteci ve yazarlar,gazete sahipleri vb.'den oluşmaktadır.

Bir diğer sebep, muhalefet partilerinin koalisyon partilerinin iktidardaki ortakları karşısındaki tutumların etkili olmasıdır. Muhalefet partileri iktidardaki koalisyon ortakları arasında görüş ayrılıklarını sürekli ileri sürerek bu partileri birbirine düşürmeye ve yıpratmaya çalışabilirler. Fakat bu durum bazen de ters tepebilir. Koalisyon alternatifleri ortaya çıktığını gören koalisyon ortaklarının daha

---

¹ Ahmet Tan,**Sabah**, 27 Mart 1993

sıkı bir işbirliği geliştirmelerine ve dolayısıyla koalisyonların ömürlerinin uzamasına yol açabilecektir.²

Konumuz olan I. Milliyetçi cephe ortaklığında başbakan olarak görev yapan Demirel, koalisyonların yıkılmasını şu iki cümle ile özetler. “Koalisyonların dağılmasındaki en önemli sebep, insan münasebetleridir. Çok basit meseleler, çok büyük meselelerin zamanla yerini alır.”³

Koalisyon hükümetleri döneminde ortaya çıkan istikrarsızlıkların nedenleri şu şekilde sıralanabilir: Hükümet üyelerinin bazen zıt görüş ayrılığına sahip kişilerden oluşmasından dolayı partilerin birbirine karşı devamlı ödün vermelerinin oluşturduğu zaaf, her kanun ve alınacak kararların önce koalisyona dâhil partilerce müzakere edilmesi ve parti çıkarları doğrultusunda bu yasaların parlamento gündemine getirilmesi, ekonomik beklentiler, borsa, döviz, diğer yatırımlar iş çevrelerin tutumları ve dış olaylar (terör gibi)kamu personelinin beklentisi, dış ülkelerin tutumları gibi...

I. Milliyetçi Cephe Hükümetini oluşturan koalisyon ortaklarının da sol partilerinden oy almaları söz konusu değildi. Bu nokta I. Milliyetçi Cephe Hükümeti koalisyonunun en zayıf halkasıydı.

Kadrolaşmaya ilişkin koalisyon içinde karşılıklı engellemeler ve hükümet programına rağmen bazı konularda beliren politik tutum farklılığı ortaklar arasında ilişkilerin gerginleşmesine neden oluyordu.

Meclis başkanlığına seçilecek aday üzerinde M.S.P ve A.P'nin anlaşamaması, vali ve elçi atamalarında yapılan pazarlığın sonuçlanmaması ,MSP lideri Erbakan'ın İslam Konferansında konuşma isteğinin ortaklarca reddedilmesi, DGM'nin kurulması konusunda AP, MSP ve MHP'nin laiklikle ilgili suçların kapsam dışı kalması eğilimine, Turan Feyzioğlu liderliğindeki CGP'nin karşı oluşu Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün MSP'li devlet bakanlığına bağlanmaması, M.S.P'nin Kuzey Kıbrıs'ta bağımsız bir Türk devleti ilan zamanının geldiğini hükümet adına söylemesi ,M.S.P'nin Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Ankara'da büro

---

² M.Bozdağ, Tez Çalışması “Parlamentar sistemde koalisyon hükümetleri”.1997

³ İnönü Vakfında Yapılan Koalisyonlar Konulu Konuşmasından, 23 Aralık 1991

açması isteğine AP'nin karşı çıkması gibi konular özellikle M.S.P başta olmak üzere koalisyon ortaklarını anlaşmazlık içine düşürmüştür.

Bunun yanı sıra öğrenci olayları, terör olayları, ekonomik bunalım, sağ ve sol kutuplaşması gibi konular MC hükümetinin en önemli iç sorunlarıydı. Hükümet iç politikada bu sorunlarla uğraşırken, dış politika da Kıbrıs meselesi, Ege sorunu, ABD ile yaşanan ambargo sorunu ve AET ile ilişkilerin düzenlenmesi gibi çok önemli sorunlarla karşı karşıyaydı.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİ CEPHE ÖNCESİ GENEL DURUM

1.1 . 12 Mart Muhtırası Dönemi

1965 seçiminden sonra 1969 seçiminde AP'nin tek başına iktidara geçmesiyle başlayan şiddet olayları, 1970'lerde hızla artmış, 1971'de sokak hareketine dönüşmüştü. Başta ODTÜ olmak üzere pek çok üniversitede kontrolü elinde tutan solcu gruplar silahla mücadele yoluyla devrim yapma eğilimindeydiler. 1969 yılı 12 Mart'ın başlangıcıydı. 1961 Anayasasının vermiş olduğu özgürlükler alabildiğine yanlış kullanılıyor, toplumsal olaylar artıyordu.1969 yılının Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında Fransa'da başlayan öğrenci hareketleri, Türkiye'ye de sıçradı.

Öte yandan Ocak ayında ABD Büyükelçisinin makam arabası ODTÜ'de yakılmış, Deniz Nakliyat'ta grevler başlamış, Sümerbank'ta 30 bin işçi grev hazırlığına girmişti. ABD kökenli Singer firmasının işçileri iş yerini işgal etmiş, polisle aralarında kanlı olaylar çıkmıştı.

Ocak ayında başlayan bu olaylar Şubat ayında da sürdü. Sağcı ve solcu kavgaları İstanbul'da teröre dönüştü. Ankara ODTÜ'de öğrenciler Rektörü görevinden ayrılmaya zorlamış, olaylar jandarma zoruyla kontrol altına alınabilmiştir. İstanbul Hukuk Fakültesinde öğrencilerin üzerine Molotof kokteyl atılmış, öğrenciler yaralanmıştır.

İzmir'de ise köylüler işgal komiteleri kurmuş, hazineye ait arazileri işgal etmişlerdi.

16 Şubat Taksim'deki "Kanlı Pazar" olayları 3 Mayıs'ta Yargıtay Başkanı İmran Öktem'in cenaze namazını "dinsizdir" gerekçesiyle kılınacak imam bulunamaması olayları büyütmüş, yargı organı mensupları cüppeleriyle Ankara'da yürüyüş yapmışlardı. Ülkeyi 1971 muhtırasına götüren 1969 olaylarından biriside Yassıada da Yüksek Adalet Divanı kararıyla mahkûm olan Demokrat Partililerin affını içeren Anayasa değişikliğiydi. Bu konu daha sonra meclisin ve senatonun tatil edilmesiyle hükümet tarafından soğutulmak istendiyse de kanundaki değişiklik

Anayasa Mahkemesince usul yönünden iptal edilmiştir. Bu konudaki gelişmeler hükümetle Türk Silahlı Kuvvetleri’ni de karşı karşıya getirmiştir.

Ayrıca bu dönemde Demirel’e tepki sadece askerden değil parti içinden de gelmeye başladı. Faruk Sükân ve Saadettin Bilgiç’in başını çektiği 41 AP’li milletvekilinin bütçeye ret oyu vermesiyle hükümet düştü. Demirel bunun üzerine istifa etti. Cumhurbaşkanı tekrar Demirel’i görevlendirdi. Demirel üç hafta sonra hükümeti kurdu ve güvenoyu aldı. 15 Mart’ta alınan bu güvenoyu tarihimize “mebus pazarı” deyimini kazandırdı.

1969 seçimlerinde oyların % 47 sini almasına rağmen AP’nin başı iktisadi durumun tıkanma noktasına gelmesinden dolayı dertliydi. 9 Ağustos 1970 tarihinde 1958’den sonraki ilk devalüasyon yapıldı ve doların karşılığı 9 TL yerine 15 TL oldu. Ayrıca Demirel ve AP’nin sanayi burjuvazisini tarım burjuvazisine yeğlediği ortaya çıktığı için, AP’de parçalanma yaşandı. 40 kadar milletvekili AP’den koparak Ferruh Bozbeyle’nin başkanlığında Demokratik Partiyi kurdular.(18 Aralık 1970)

1970’te olaylar tırmanışa geçti. 15–16 Haziran’da DİSK’e yönelik bir yasa tasarısını protesto eden işçiler, İstanbul’da yaptıkları gösteriyle her şeyi durdurdular. Öğrenci olayları “şehir gerillası” tipine doğru kayıyor, okulların aralıklarla kapanması ülkede huzursuzlukları arttırıyordu.

İşte bu ortamda genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanları 12 Mart Muhtırasını verdiler. Muhtırayı verenler bu durumdan hükümeti ve meclisi sorumlu tutuyordu. Çünkü Atatürk’ün ve Anayasa’nın öngördüğü reformlar yapılmamıştı. Bunu yapacak partiler üstü “kuvvetli ve inandırıcı” bir hükümet isteniyordu. Durum karşısında Demirel istifa etti.

Görüldüğü gibi darbe sol bir eylemle yapılıyordu. Fakat söylendiğine göre aslında ordu içinde sol bir darbe hazırlanırken, yapılacak darbeyi önlemek için emir ve komuta zinciri içinde 12 Mart darbesi yapılmıştı. Nitekim darbenin hemen ardından 5 general, 1 amiral, 35 albay (9 Martçılar) görevden alınmıştı.

Böylece Türkiye siyasetinde 12 Mart Rejimi diye adlandırılan dönem, Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanı beş generalin gerçekleştirdikleri muhtıra darbesi ile başlamış oldu. Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarının imzalarıyla radyonun 13.00 haber bülteninde okunan muhtıra şöyledir:

- 1- Parlamento ve Hükümet süregelen tutum, görüş ve icraatlarıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.
- 2- Türk Milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin, partiler üstü anlayışla meclislerimizce değerlendirilecek mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılâp kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içerisinde teşkili zaruri görülmektedir.
- 3- Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri, kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyetini korumak ve kollamak görevini yerine getirerek, idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlıdır.

“Muhtıra”dan da anlaşıldığı gibi, Silahlı Kuvvetler, anarşi ile yetersiz toplumsal ve ekonomik koşullardan hem Hükümeti, hem de Meclisleri sorumlu tutuyordu. Yine de güçlü bir Hükümetin demokrasi kurallarına göre Meclis içinden kurulmasını öngörmüştü. Aslında, hemen görevden ayrılan hükümet, izlemekte olduğu yanlış siyasetin bedelini ödemekteydi. Hiç kuşkusuz, ülkenin en yetkili organı olan hükümet, şiddet olaylarının yaygınlaşmasında da en büyük sorumluluğa sahipti⁴.

Muhtıranın iki temel hedefi var görünüyordu. Yaygılaşan anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklara son verilmesi ve anayasanın ön gördüğü reformların gerçekleştirilmiştir. Komutanlara göre bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için inandırıcı bir hükümetin kurulması zorunluydu. Bunun

---

⁴ Metin Toker, **Solda ve Sağda Vuruşanlar**, Akis Yayınları, Ankara ,1975,s.171

gerçekleştirilmemesi halinde Silahlı Kuvvetler Türkiye Cumhuriyetini korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya ele almaya kararlıydı⁵.

1.1.1 Muhtıra Hükümetleri Dönemi

Muhtıradan sonra belirlenen formüle göre, tarafsız başbakanın başkanlığında iki büyük parti(AP ve CHP)'nin temsil edildiği, bir hükümet ülke sorunlarına çözüm getirebilecekti. Bu amaçla CHP'den istifa ettirilen ve partiler üstü başbakan olarak görevlendirilen Prof. Dr. Nihat Erim başkanlığındaki 1.Erim hükümeti 26 Mart 1971'de kuruldu. Kabine, içine alınan teknokratlardan dolayı "beyin kabinesi" diye nitelendirilmişti. Fakat hükümet üyeleri arasında pek çok eski siyaset adamı da vardı. Beyin takımı grubu içinde sol eğilimli tanınan ekonomistler ve bürokratlar çoğunlukta idi. Öte yandan kimi kabine üyeleri bu grupta taban tabana ters toplumsal ve ekonomik görüş sahibi olan yıllanmış siyasetçilerdi. Bu çelişki hem kabine üyelerinin kendi aralarında, hem de başbakan Nihat Erim ile bakanlar arasında önemli bir güvensizliğe yol açtı⁶.

Hükümet kendini reform kabinesi ilan edip bazı reformları harekete geçirmeyi vaat etti. Özellikle teknokrat bakanların reformları parlamentodan geçirerek yürürlüğe koymaları bekleniyordu. Fakat uygulamada böyle olmadı. Hükümet, mecliste güvenoyu alır almaz, süregelen şiddet eylemleri ortaya çıktı. 26 Nisan 1971'de şiddet eylemlerini durdurmak amacıyla on bir ilde sıkıyönetim ilan edildi. Bu arada Erim temel hak ve özgürlükler bakımından 1961 anayasasını Türkiye için lüks bir anayasa olarak niteledi. Anayasa üzerinde tartışmalar sürerken İsrail Başkonsolosu THKP-C mensupları tarafından kaçırılıp öldürüldü. Bu dönemde askeri makamlar ve AP Hükümetine muhalefetleri ile tanınan birçok yazar, avukat, profesör, öğretmen, öğrenci ve sendikacı olan yaklaşık 5000 kişi tutuklandı. Sonunda anayasa değiştirildi. Temel hak ve özgürlükler kısıtlandı. Bu arada anayasa mahkemesi Türkiye İşçi Partisi ve Milli Nizam Partisini kapatma kararı aldı.

Erim kabinesi zamanında siyasal gelişmeler çok ilginçti. Kabinede birçok sol eğilimli bakan olmasına karşın, Erim düşürülmüş başbakan Demirel'in saygınlığını arttırmak için elinden ne geliyorsa yapıyordu. Solun her kesimine uygulanan şiddet

⁵ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945–1980**, Hil Yayınları , İstanbul, 1996, s.375

⁶ Kurtul Altuğ, **12 Mart ve Nihat Erim Olayı**, 7 Gün, No.3.

ve anayasanın temel hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı şekilde değiştirilmesi, Adalet Partisinin açıkça belirlenmiş amaçlarıydı⁷.

1961 Anayasasını geriye götüren değişiklikler, Türkiye ekonomisini rahatlatmaya yönelik toprak, eğitim, adalet, yönetim, enerji ve maden reformlarının uygulanmaması sonucu 11'ler diye anılan bakanlar hükümet üyeliklerini 8 ay sürdürdükten sonra görevlerinden ayrılmışlardır.

Bu arada askerlerin tamamen gözetiminde ve her şeyi belirlemek istedikleri uzlaşmanın sürdürülmesi kolay değildi. Türkiye deki siyaset çevreleri anayasada yer alan MGK türünden askeri kontrol mekanizmalarına alışkınlardı ama bunun parlamenter sistem içinde yapılmasını istiyorlardı. Rejim üzerine açık kontrol düzeni oluşturulması tepkilere yol açabiliyordu. Bunun en güzel örneği 12 Mart'ın ilk günlerinde muhtıraya karşı çıkarak, generallerin müdahalesini Yunanistan'daki askeri cuntanın ince bir türüne benzeten Bülent Ecevit sorunudur. Ecevit, Profesör Erim'in başkanlığında kurulan hükümete CHP'nin üye vermesini eleştirerek genel sekreterlik görevinden istifa etmiştir⁸.

Onbirlerin ayrılışından sonra Erim ikinci kabinesini 11 Aralık 1971'de kurdu. İkinci Erim kabinesi, önemli bir iş başaramadan 17 Nisan 1972'de görevden ayrıldı. İktidarı döneminde bu kabine, sıkıyönetimin baskıları ile ekonomik ve toplumsal önlemleri uygulamaya çalışmıştır. Aslında bu kabine temeli olmayan bir kabineydi. Nitekim sonunda meclislerle ve anayasa saygılı olmadığı için bütün partiler tarafından suçlandı.

12 Mart muhtırasından sonraki dönemin üçüncü kabinesi Ferit Melen tarafından kuruldu. Cumhurbaşkanı Sunay önce Ürgüplü'yü başbakan olarak görevlendirilmişti. Fakat Ürgüplü, Sunay'ın kabineye alınmasını istediği kişilere bakanlık vermedi. Sunay da bunun üzerine Ürgüplü'nün bakanlar kurulu listesini onaylamadı⁹. Bu durum Cumhuriyet tarihinde ilk kez meydana geliyordu. Daha sonra Melen'in başbakan olarak atanmasıyla, 12 Mart Muhtırasının hiç olmazsa dış görünüş bakımından korunmakta olan yansızlığı ve devrimciliği de sona erdi¹⁰.

---

7 İlhami Soysal, **Günün İçinden**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975, s.279

8 Sina Akşin, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997, s.230

9 Hıfzı Topuz, **Konuklar Geçiyor**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1975, s.23-24

10 Ali Gevgilili, **Türkiye'de 1971 Rejimi**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1975, s.395

1.1.2 1971–73 Anayasa Değişiklikleri

Muhtıra sonrası iktidara geçen Erim hükümeti pek reformcu olmadı. Buna karşılık 20 Eylül 1971 tarihinde kabul edilen bazı anayasa değişikliklerine ön ayak oldu. Bunlar esas itibari ile 1961 anayasasının liberal yönlerini budamaya ve devlet otoritesini güçlendirmeye yönelik değişikliklerdi. 20 Eylül 1971 tarihli ve 1488 numaralı kanunla anayasanın birçok maddesi değişikliğe uğratılmış ve anayasaya yeni geçici maddeler eklenmiştir. Erim hükümetinin Nisan 1972’de istifası üzerine kurulan Ferit Melen hükümeti de anayasa değişikliklerini aynı şekilde devam ettirmiştir.

Bu dönemde yapılan anayasa değişikliklerinin anayönleri şu şekilde özetlenir:

- 1- Yürütmenin Güçlendirilmesi: Bakanlar kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verilmiş (m.64); yine bakanlar kurulu vergi, resim ve harçların muafiyet ve istisnaları ile nispet ve hadlerine ilişkin hükümlerde değişiklik yapmaya yetkili kılınmış (m.61); üniversite özerkliği zayıflamış (m.120) ve TRT’nin özerkliği kaldırılmıştır. (m.119)
- 2- Temel Hak ve Özgürlüklerin Kısıtlanması: Bütün hak ve özgürlükler için geçerli olmak üzere genel bir sınırlama hükmü getirilmiş ve bunun için yasal sınırlama nedenleri arttırılmıştır (m.11); memurların sendika kurma hükmü kaldırılmış(m.119) ve üniversite öğretim elemanlarının siyasi partilere üye olabilmeleri imkânsız hale getirilmiştir. (m.120)
- 3- Yargısal Güvencelerin Zayıflatılması: Tabii yargı yolu şartı kanuni yargı yolu olarak değiştirilmiş(m.33) ve küçük siyasal partilerin Anayasa Mahkemesine başvurma olanağı kaldırılmıştır. (m.149) Asıl önemlisi, üyelerinin atanmasında bakanlar kurulunun da aday gösterdiği Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulmuştur.(m.136)
- 4- Silahlı Kuvvetlerle İlgili Değişiklikler: Askeri yargı sivil yargının aleyhine genişletilmiş, asker kişilerle ilgili idari işlem ve eylemlerin yargısal denetimi

Danıştay'dan alınarak yeni kurulan Askeri Yüksek İdare Mahkemesine verilmiş (m.140); Ayrıca sıkıyönetime geçiş kolaylaştırılmıştır.(m.111)¹¹.

1.1.3 Siyasi Tutuklama ve Yargılamalar

12 Mart yönetiminin tutuklama ve yargılamaları yurt içinde ve dışında geniş yankılar uyandırmış ve tepkilere yol açmıştır. Anayasaya giriş adlı ders kitabında komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle Prof. Dr. Mümtaz Sosyal'dan, yurt dışındaki Türkiye Komünist Partisi ile ilişki kurdukları iddiasıyla Sabahattin Eyüpoğlu, Vedat Günyol ve Azra Erhat'a kadar çok sayıda öğretmen, yazar, sendikacı, doktor, avukat, bilim adamı, subay, işçi ve öğrenci tutuklanarak askeri cezaevlerine kapatılmışlardır. Binlerce demokrat ve sosyalist, uzun yargılamalar sonunda idam ve ömür boyu olmak üzere ağır hapis ve sürgün cezalarına çarptırılmışlardır.

Ölüm cezalarından Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan haklarında olanı TBMM'nde onayladıktan sonra, İsmet İnönü'nün başvurusu ile Anayasa Mahkemesinde bozulmuşsa da parlamentonun direnmesi üzerine 6 Mayıs 1972 de infaz edilerek yerine getirilmiştir¹². Hiçbir öldürme eylemine girişmeyen üç gencin idamı konusunda sağ partiler adeta birbiriyle yarışmış, İnönü'nün ve CHP'nin engelleme çabaları sonuç vermemiştir.. Çünkü AP, Demokrat Parti ve Güven Partisi için bu olay Menderes, Zorlu ile Polatkan'ın idamlarına yönelik bir misilleme olarak algılanmıştır¹³.

12 Mart yönetimindeki siyasi yargılamaları iki ana grupta toplamak mümkündür. Birinci grupta yasalara göre kurulan ve tüzüklerinde belirlenen amaca uygun faaliyet gösteren işçi, gençlik ve öğretmen örgütleri ile basın kanununa göre yayımlanan kitap, dergi ve gazeteler hakkında açılan davalar yer alır. Bu tür davalarda söz konusu sendika, dernek kurucuları ve üyeleri gizli örgüt mensupları diye suçlanmışlar ve 5-15 yıl arasında değişen ağır hapis cezalarına çarptırılmışlardır. Oysa 12 Mart 1971'e anayasanın gözetimi ve koruması altında kurulan ve faaliyet gösteren söz konusu meslek birlikleri ve derneklerin yönetici ve üyeleri en temel yurttaşlık haklarını kullanmışlardır.

---

11 Bülent Tanör, **Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, AfaYay., İst.,1996,s.313-315

12 Sina Akşin, a.g.e.,s.233

13 Tefik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, İmge Yayınları, Ankara,1995, s.207

12 Mart yönetiminde yapılan ikinci grup siyasi yargılamalar ise, devrim için silahlı mücadele yolunu seçen ve yasadışı faaliyet gösteren parti ve gerilla örgütleri hakkında açılan davalar oluşturmaktadır. Bunlar arasında Mahir Çayan ve arkadaşlarının yargılandıkları THKP-C, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının yargılandıkları THKO, Doğu Perinçek ve arkadaşlarının yargılandıkları TİİKP ile İbrahim Kaypakkaya ve arkadaşlarının yargılandığı TKP-ML davaları sayılabilir¹⁴.

Bu dönemde ayrıca iki siyasi parti Milli Nizam Partisi ve Türkiye İşçi Partisi Anayasa Mahkemesinde kapatılmıştır.

1.2 Ecevit'in CHP Genel Başkanı Seçilmesi

12 Mart döneminin önemli siyasi gelişmelerinden biride, Ecevit'in CHP Genel başkanlığına seçilmesidir. Bir süredir İnönü ile rekabet içine giren ve parti örgütündeki desteğini günden güne arttıran Ecevit'e şans 6 Mayıs 1972'de yapılan Olağan Üstü Kurultay'da güldü. İnönü genel başkanlıktan istifa etmek durumunda kaldı ve 14 Mayıs'ta tekrar toplanan kongrede Bülent Ecevit CHP genel başkanlığına seçildi. İnönü daha sonra 5 Kasım'da partisinden istifa etti.

1.3 Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Düzenin Sivilleştirilmesi

Nihat Erim'den sonra başbakanlığa atanan Ferit Melen'in başkanlığında yaklaşık 11 ay çalışan hükümet döneminde en önemli olay, görev süresi dolan Cevdet Sunay'ın yerine cumhurbaşkanı seçme işidir.

Anayasada devletin en üst makamı, fakat görünüşte güçlü konumda bulunmadığı söylenen cumhurbaşkanı koltuğunun böylesine önem kazanması, söz konusu makam için yapılan seçimlerin Türkiye'de müdahaleci kesimlerle sivil rejimi kurallarına uygun sürdürmek isteyen ve ordunun kesinlikle kışlasına çekilmesini savunan çevrelerin mücadelelerine sahne olmasıdır. Kaldı ki 1973 cumhurbaşkanlığı seçiminin özel önemi vardır. Bu seçim 12 Martçıların yenilgilerini ve ordunun kışlaya dönüşünü simgelemektedir.

Cumhurbaşkanlığı sorununa gelince, Genelkurmay başkanı olan Faruk Gürler görevinden ayrılıp görev süresi dolmakta olan Cevdet Sunay tarafından kontenjan senatörlüğüne atandı. Süreç, yedi yıl önce Cevdet Sunay'ın seçilişini

---

¹⁴ Sina Akşin, a.g.e. s.233

andırıyordu. Fakat sonuç yedi yıl öncesinden değişik oldu. Meclis Faruk Gürler'e oy vermedi¹⁵.

Kendisine muhtıra verilen meclis muhtıranın verilişinden yalnızca iki yıl sonra, onu imzalayanlardan birine karşı geliyordu. Böylece Türk siyasal yaşamında Silahlı Kuvvetlerin doğrudan denetimi de sona erdi. Daha sonra CHP ile AP arasındaki bir anlaşma sonucu, Fahri Korutürk 6 Nisan 1973'te cumhurbaşkanı seçildi.

Aslında 1966 cumhurbaşkanlığı seçiminde zamanın Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay'ı önce kontenjan senatörlüğüne sonra cumhurbaşkanlığına getiren aynı çevrelerdi. Öte yandan Gürler'in askeri kökenli olması da sorun değildi. Nitekim daha sonra bir oramiral cumhurbaşkanı seçilmiştir. Asıl neden Gürler'in orduda 9 Martçılar denilen ve askeri müdahalenin hemen ardından tasfiye edilen general ve subaylarla 12 Mart 1971 öncesinde kurduğu bilinen ilişkilerdir. Her ne kadar orgeneral Gürler havacı orgeneral Muhsin Batur ile birlikte silah arkadaşlarını yalnız bırakarak bazı sosyalistlerinde içinde bulunduğu reformcu darbe girişimini önlüyorsa da, parlamentodaki muhafazakâr çoğunluk geçmişte reform yanlısı kesimler arasında gözükken bir askerin cumhurbaşkanı koltuğuna oturmasına izin vermemiştir.

Fahri Korutürk'ün cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra orgeneral Gürler adına yapılan kulislerde adı duyulan Ferit Melen başbakanlık görevinden çekilmek zorunda kalmıştır.

Melen kabinesinin görevden ayrılmasından sonra cumhurbaşkanı, Naim Talu'yu kabineyi kurmakla görevlendirdi. Bu arada 1973'te genel seçimler yapılacaktı. Bu nedenle Talu hükümeti seçimlere götürecek geçici bir seçim hükümeti şeklinde görünüyordu.

1.4 1973 Genel Seçimleri

Türkiye genel seçimleri TİP'in kapatılmasıyla birlikte solda tek kalan, ancak İnönü'nün istifası ve Satır grubunun ayrılmasıyla gerileme dönemine girdiği

---

¹⁵ Mehmet Kemal, **12 Mart, Öfkeli Generaller ve İşkence**, Soyut Yayınevi, İstanbul, 1974, s.94

düşünülen bir CHP ile Demirel'in AP'si, Bozbeyli'nin DP si, Erbakan'ın MSP'si ve Feyzioğlu-Satır ikilisinin CGP si arasında bölünmüş bir sağ yelpaze ile girdi¹⁶.

Seçim sonuçları pek çok kişi için beklenmedik bir olay oldu. Siyasal gözlemciler ve kamuoyu bir Adalet Partisi başarısı beklerken 450 İskemleli Mecliste, CHP 185, AP ise 149 milletvekilliği kazandı. Partilerin hiçbiri salt çoğunluğu sağlayamadı için bir ortak hükümet kurma zorunluluğu doğmuştu.

Seçimlerden sonra hükümetin kurulabilmesi için üç ay geçmesi gerekmişti. Sağ kanattaki partilerin hiçbiri, CHP ile ortak hükümet kurarak öteki sağ partilere etkili propaganda malzemesi vermek istemiyordu. Aynı partiler kendi içlerinde de anlaşamıyordu.

1.5 CHP-MSP İttifakı

Tartışma ve belirsizlik ortamında CHP-MSP ortaklığı gündeme geldi. Hiç umulmadık şekilde Ecevit ve Erbakan birlikte hükümet kurmak üzere 25 Ocak 1974 de anlaştı. Yeni hükümetin programı 1 Şubat'ta meclise sunuldu. İkinci reformist Ecevit'in, muhafazakâr dinci MSP ile koalisyon kurması şaşırtıcı görünse de, aslında iki partinin söyleminde bazı bakımlardan benzerliklerde yok değildi. Bunlardan biri büyük sermayeye düşmanlık ve batı dünyasına kuşkucu bakıştı. Diğeri ise birinin laik diğerinin dini de olsa hakça düzen arayışındaki ortaklık idi. Ayrıca hükümetin kurulmasıyla İslami düşüncüyü savunan bir parti meşrutiyet kazanmış oluyordu. Bu ortaklık CHP içinde önemliydi. 1950 de halkın oyuyla iktidardan uzaklaştırılan CHP 1950 den sonra ilk kez iktidara geliyordu.

Fakat CHP ve MSP'nin birçok iç ve dış sorunda izlenmesinden yana oldukları politikalar bir hayli farklıydı. Nitekim koalisyon içinde ilk ayrılık genel af konusunda çıkmıştır. Bu konuda ortak bir tasarı hazırlanıp Meclis'e sunulduğu halde, MSP milletvekillerinin bir kısmı tasarının 141 ve 142. maddelerine giren suçların affıyla ilgili 5. maddesinin aleyhinde oy kullanmışlar ve böylece çıkan affın geniş kapsamlı bir af olmasını önlemişlerdir. CHP ile MSP arasındaki ortaklığı sarsan bu ilk olay ortaklığı sona erdirebilecek ağırlıktaydı. Bu durum karşısında hükümetin görevden ayrılmamasının en büyük nedeni topluma söz verilen toplumsal ve ekonomik işlerin hiçbirinin henüz yapılmamış olmasıydı.

---

¹⁶ M.Bozdağ, a.g.t,s.78

İki parti arasındaki ilişkilerde soğukluk yaratan bir başka konuda 18 yaşını bitirmiş vatandaşlara oy hakkı tanıma konusudur. Koalisyon protokolünde ve hükümet programında ortaöğretim düzeyindeki okullarda kayıtlı öğrenci durumunda bulunanlar hariç 18 yaşını bitirmiş olan bütün yurttaşlara oy hakkı tanınacağı açıkça yer aldığı halde, MSP verdiği bu sözü seçim kanununda yapılmasını istediği bütün değişikliklerin gerçekleşmesi şartına bağlamış üstelik bu değişikliklerin ne olduğunu saptayamamıştır. Bu nedenle, 18 yaşını bitirenlere oy hakkı tanınması bir türlü sağlanamamıştır.

Ayrıca MSP’li yöneticilerin iş başına gelir gelmez yılda yüz bin tank yapmak Kıbrıs’ta fabrika kurmak gibi demeçler vermesi hükümetin ciddiyeti üzerine gölge düşürmüştür.

Deneyimli bir politikacı olan Kamuran İnan’da koalisyonu yorumlarken “...Anlaştıkları meseleler, anlaşmadıkları yanında çok azdı.” der.

Bazı araştırmacılar bu koalisyonu “siyaset bilimi literatüründe var olan çoğu teoriyle çatıştığını” yazar.

İki koalisyon ortağı arasındaki ilişkiler bu noktada iken 1974 yazı beklenmeyen gelişmeler oldu. Yunanistan ile Ege sorunu ile artan gerginlik ve ardından Kıbrıs’ta Yunan askeri rejiminden destek alan EOKA’cılarının darbesi adada yaşayan Türklerin haklarını korumayı, Türkiye’nin siyaset gündeminde baş sıraya getirmiştir. Yine aynı günlerde Ecevit hükümetinin 12 Mart 1971 yönetimince yasaklanan haşhaş ekimine yeniden izin vermesi üzerine ABD’nce askeri yardımın kesilerek ambargo kararı alınması ülke genelinde Amerika aleyhtar bir dalganın yayılmasına yol açmıştır.

CHP-MSP karma hükümeti, Zürih ve Londra anlaşmalarına göre İngiltere ile birlikte yükümlülük ve haklarını kullanmak istemiş bu kabul edilmeyince Türkiye, ilki 20-22 Temmuz ikincisi 14-16 Ağustos 1974 tarihlerinde olmak üzere adanın kuzeyinde havadan ve denizden büyük çapta iki askeri harekât düzenlenmiştir.

Halkın gözünde Kıbrıs sorununun hükümet tarafından ele alınışı tam bir başarıydı. Fakat iki askeri eylem ve Cenevre görüşmeleri bittikten sonra hükümet ortakları arasındaki temel anlaşmazlıklar yeniden belirginleşti. CHP baskı altında

tutulan Türklerin özgürlüklerine kavuşmasına ve güney sınırlarımızın güvenliğinin sağlanmasına yönelik sınırlı bir eylemi savunurken, MSP adanın tümüyle alınmasını istiyordu. Dış siyasetteki bu sürtüşme, iç siyasetteki anlaşmazlıklarla pekişti. Genel af yasası, devlet memurluklarına yapılan atamalar ve küçük birikimlerin değerlendirilmesi gibi konular iki parti arasında uzun süredir tartışma konusuydu. Sonunda Ecevit'in İskandinav ülkelerine yapacağı gezi iplerin kopmasına yol açtı¹⁷.

Ecevit'in yapacağı gezi sırasında, Necmettin Erbakan, başbakanlığın kendisine bırakılmasını istedi. Ecevit ise başbakanlığı CHP li bir devlet bakanına bırakmaya karar vermişti. Erbakan bu durumda Ecevit'in İskandinav ülkelerine yapacağı geziyi onaylamadıklarını bildirdi. Bunun üzerine Ecevit seçimleri yenileme konusundaki önerilerini yineleyerek görevden ayrıldı.

Aslında Ecevit, koalisyon ortakları arasında anlaşmazlık olduğu için, istifa suretiyle hükümeti düşürmeyi ve erken seçime gitmeyi planlıyordu. Fakat erken seçim kararını meclisten nasıl geçireceğini ve nasıl bir hükümet kuracağını hesabını yapmadan 16 Eylül 1974'te istifa etti. Kıbrıs çıkarmasının kazandırdığı popülarite sayesinde her şeyi yapabileceğini sanıyordu¹⁸.

Ecevit'in siyasal taktikleri alt-üst olmuş, istifası bir erken genel seçim doğurmamıştı. Anayasa'ya göre Parlamento'nun görev süresi 4 yıldır. Erken genel seçim için ya meclis çoğunluğunun kararı ya da 19 ay içinde bir hükümetin güvensizlik oyu ile düşürülmesi gerekmektedir. CHP'yi yapılacak bir erken seçimde avantajlı gören sağ partiler erken seçime yanaşmamıştır. Ecevit'in bu durumda son çaresi bir erken seçim hükümeti kurmaktır. Bu amaçla Ferruh Bozbeyle'nin DP'si ile yapılan görüşmelerden bir sonuç çıkmamıştır. DP içerisinde Dr. Saadettin Bilgiç'in başını çektiği bir grup CHP-DP işbirliğine karşı tavrı almaktadır.

DP'de başını Saadettin Bilgiç'in başını çektiği grubun bu ortaklığa karşı çıkmasının en önemli nedeni Ecevit'in, DP'nin kuracağı azınlık hükümetini erken seçim şartıyla desteklemesiydi. Böyle bir durumda 6 aylık hükümetin arkası erken seçimdi ve böyle bir hükümetin icraat yapması mümkün değildi.

---

¹⁷ Altan Öymen, "Ecevit Kıbrıs'ı Anlatıyor", Cumhuriyet, 3 Ağustos, 1975

¹⁸ Saadettin Bilgiç, **Hatıralarım**, Boğaziçi Yayınları, Ankara, 2007, s.240

CHP-MSP koalisyonu bozulduktan sonra partiler arası yapılan görüşmeler ve pazarlıklardan bir sonuç çıkmıyordu. Bir taraftan parlamento aritmetiğinin doğurduğu güçlükler, öte yandan siyasi partilerin hükümetin kuruluşu konusundaki görüş ayrılıkları nedeniyle başbakan adayının parlamentoda temsil edilen siyasi partilerin ortaklığına dayalı bir koalisyon hükümeti kurma konusundaki yoğun çabaları sonuçsuz kalmıştı¹⁹.

Cumhurbaşkanı Korutürk, uzlaşma zemini sağlamakta yetersizdi. Hatta sağ partileri tamamen dışlayan bir tavır içindeydi. Teamüllere uymayacak şekilde parlamentoda ikinci çoğunluğa sahip Adalet Partisi'ne hükümeti kurma görevi bile vermedi. Oysaki mecliste CHP'nin 188, AP'nin 150, MSP'nin 49, DP'nin 31, CGP'nin 9, MHP'nin 3, TBT'nin bir ve bağımsızların 16 milletvekili vardı.

Hükümetin kurulması uzayınca Cumhurbaşkanı partiler dışı hükümet modelini denemek zorunda kaldı. Kontenjan senatörü Sadi Irmak'ı hükümeti kurmakla görevlendirdi.

Siyasi partiler bu görevlendirmeye sıcak bakmadı. Parlamentonun dışında bir hükümet kurulmasını içlerine sindirememişlerdi. Çünkü bu durum parlamentonun çalışmadığı ve hükümet çıkaramadığı anlamına geliyordu. Sadi Irmak aldığı görevi tamamladı ve hükümet listesini hazırlayarak Cumhurbaşkanına sundu, Cumhurbaşkanı'da onayladı. Fakat Cumhurbaşkanının onayı hükümetin oluşumu için yeterli değildi. Çünkü hükümetin meclisten güvenoyu alacak alt yapısı yoktu; bütün meclis hükümetin kuruluş biçimine karşıydı.

“Çankaya Hükümeti” olarak değerlendirilen bu hükümete TBMM'nin tavrı net oldu. 397 üyenin katıldığı güven oylamasında sadece 17 güvenoyu aldı. Bu ara dönem hükümeti, parlamentodan güvenoyu alamayan ilk cumhuriyet hükümeti oldu.

Sadi Irmak hükümeti güvenoyu alamamasına rağmen, yeni bir hükümet kuramadığı için beş aya yakın görev yaptı. Ortada güvenoyu almış hükümet yoktu. Meclisler yasama ve denetim görevini yapamıyordu. Erken seçim kararı alınamıyordu ama meclis vardı. Kanunların verdiği imkânlardan yararlanıyor, milletvekilleri ödeneklerini, yolluklarını alıyor, dış gezileri ihmal etmiyorlardı.

---

¹⁹ TBMM'de 24.11.1974 Sadi Irmak-144

Kamuran İnan, 5 Şubat 1975 tarihinde ABD kongresinde Türkiye'ye karşı alınan ambargo kararını kınamak üzere hazırlanan önergeyi partilerin diğerleri ile aynı önergeye imza atmayız gerekçesiyle imzalamadığını, milli meselede bile birliğin sağlanmadığını anlatır.

Eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar devreye girdi; CHP ile DP'nin "Milli Cephe" adıyla bir hükümet kurmasını önerdi. Bu öneriye DP'liler olumlu, CHP'liler sıcak bakmadılar. Bu formülde tutmamıştı.

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİ CEPHENİN KURULUŞU

2.1. Milliyetçi Cephenin Kuruluşu

Sadi Irmak'ın çözmesi gereken birçok iç ve dış politik sorun bulunmaktaydı. Ve bu sorunları ancak güçlü bir hükümet çözebilirdi. Hükümet arayışlarının sürdüğü bu dönemde CGP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu önceden beri savunduğu ‘‘Milliyetçi Cephe’’ hükümeti formülünü ortaya atmıştır. Milliyetçi Cephe dört partiden oluşacaktı. Bunlar AP, MSP, CGP'dir. Bu dört parti arasında yapılan görüşmeler sonucunda, bu dört partinin bir araya gelerek bir hükümet kurabileceği düşüncesi ağırlık kazanmıştır. AP, MSP, CGP ve MHP genel başkanları 18 Aralık 1974 tarihinde yaptıkları toplantı sonucunda birlikte çalışmaya karar verdiklerini açıklayan bir bildiri yayınlamışlardır. Turhan Feyzioğlu tarafından okunan bildiri şöyledir: ‘‘Türk milletini, kaderde, kıvançta ve tasada bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında toplayan milletimizin milli birlik ruhu içinde yüceltilmesini amaç bilen Türk Milliyetçiliği, ilham kaynağımızdır. Milli bütünlüğünü iç kavgalarla yok etmek isteyen her türlü yıkıcı faaliyetin karşısındayız. Milli ve manevi değerlere bağlı ve saygılıyız. Hür demokratik rejimi insan haysiyetine uygun yegâne idare şekli sayıyoruz. Türkiye Cumhuriyeti ve hür demokratik komünizmin ve her türlü yıkıcı akımın saldırısına karşı azimle savunmaya kararlıyız. Milletimizi her türlü dikta, istibdat, baskı ve tahakküm tehdidinden de yoksulluk, darlık ve fakirlikten de kurtarmak ortak hedefimizdir. Türkiye'nin hür ve demokratik bir rejim içinde dengeli bir karma ekonomi sistemi ile kalkınacağı inancındayız. Artan nüfusumuza iş sahaları açılması için hızlı sanayileşmeyi, vazgeçilmez milli hedef sayıyoruz. Yatırım hevesini arttırmak kararındayız. Kanun hâkimiyetine ve vatandaşların anayasada yer alan temel hak ve hürriyetlerin, mülkiyet hakkına, meşru kazanca, sosyal adalet ve güvenliğe saygılı bir görüşle kalkınma hedeflerine ulaşacağı inancındayız. Kalkınma, aşırı sol sloganları ile kanun dışı eylemlerle, taklitçilikle, yağma teşvikçiliği yapılarak ve yurttaşın güven duygusu ve çalışma şevki yok edilerek gerçekleşmez. Sosyalist devlet macerasının, hürriyetleri yok edeceğini, yurttaşlarımızın insan haysiyetine, uygun ve mutlu şekilde yaşamalarını imkânsız hale getireceğini bildiğimiz için

sosyalist devlet kurma heveslerinin kesinlikle karşısındayız. Bütün milliyetçilerin aynı hedefler etrafında toplanacağına eminiz.”²⁰ Turhan Feyzioğlu’nun 18 Aralık 1974’te okuduğu bu bildiri ile Milliyetçi Cephe hükümetinin temelleri atılmıştır.

Bildirinin okunmasından bir gün sonra AP Genel Başkanı Süleyman Demirel Daily News gazetesine verdiği demeçte Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulmasının gerekçelerini şöyle anlatmaktadır: “Milliyetçi Cephe bir ihtiyacın neticesidir. Milliyetçi Cephe, solcu CHP, karşısında, milliyetçi düşüncenin hâkimiyetini savunur. Solcu CHP, Türkiye’de halk iktidarından bahsederken milliyetçi cephe, millet iktidarından bahsetmektedir. Millet kavramı, halk kavramından çok daha geniştir. Halk milletin sadece bir kısmını ihtiva eder. Ama millet herkesi içine alır.”²¹ Milliyetçi Cephe, solun karşısında büyük tedirginlik duyan ve 73 seçimlerinde geniş ölçüde bölünmüş kitlenin, çeşitli partiler içerisinde bile olsa, mutlaka solun karşısında beraber hareket etme kararlılığının bir neticesidir. Milliyetçi Cephenin hangi ortak hedefler etrafında toplu olduğunu dün basıma intikal ettirdik. Türkiye’nin birlik ve beraberliği, dirlik ve düzeni ve demokratik Türkiye Cumhuriyetinin her türlü yıkıcılığa ve komünizme karşı savunulması, Türkiye’nin kalkındırılması, fukaralık, işsizlik ve çaresizliğe karşı tedbirler düşünülmesi ve sosyal adalet ve sosyal güvenlik ilkelerine en iyi şekilde cevap bulunabilmesi ve nihayet Türkiye’nin sosyal refah devleti seviyesine çıkartılması Milliyetçi Cephenin hedefleridir. Burada Milliyetçi Cephe sadece maddi değerleri, dini inançları, tarihiyle birlikte bütünlüğünü de koruma görevini kendisine almıştır.

Hükümetin teşkili, Milliyetçi Cephenin meselelerinden biridir. Ama Milliyetçi Cephe fikri, hükümet meselesini çok aşan bir fikirdir. Hükümet, sadece bir araya gelinebilecek sahalardan bir tanesidir. Ama onu çok aşan bir düşüncedir Milliyetçi Cephe. Buna göre Milliyetçi Cephenin çekirdeği teşekkül etmiştir. Bundan sonra yapılacak işler bu cepheyi canlı tutmak, hedefine doğru tutmak meseledir ki, bu dayanışma ve beraberlik sağlamaya çalıştığımız diğer partilerinde görevidir. Yani hep beraber bu işi yürüteceğiz.”²²

---

²⁰ Tuncer Acar, **Milliyetçi Cephe Birliği**, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1976, s.35-36

²¹ Alparslan Türkeş, **Dış Meseleler**, Ergenekon Yayınevi, İstanbul, 1974, s.74

²² Tuncer, a.g.e, s.37-38

AP lideri Demirel, Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulmasının amacını bir başka demecinde şöyle vurgulamıştır: “Türk Milliyetçiliğinden hız ve ilham almak anayasanın emridir. Milliyetçi Cepheyi teşkil etmenin amacı, solun karşısında ve komünizmi tehlike sayanların Cumhuriyeti, milli ve manevi değerlerimizi, beraberliğimizi, bütünlüğümüzü korumak üzere bir araya gelmeleridir.”²³

Demirel görüldüğü üzere Milliyetçi Cephe hükümetinin var oluş sebebinin aşırı sol ve komünizm tehlikesine bağlamaktaydı. Diğer sağ partilerde bu düşünceyi paylaşmaktaydı. 7 Ocak 1975’te tekrar bir araya gelen AP, MHP, MSP ve CGP yayınlarındaki bildiride ülkenin acilen bir hükümete ihtiyacı olduğunu belirtmiştir²⁴.

24 Şubat 1975’te bir araya gelen dört parti seçim ittifakı konusunda anlaşmışlardır. Bu dört partinin yayınladıkları bildiride şöyle denmektedir: “Bir defa daha haykırıyoruz: Türk’ü Türk’e, Müslüman’ı Müslüman’a düşman etmeye çalışan her türlü ayrıcalığın ve bölücülüğün karşısındayız. Milliyetçi Partiler olarak, bir uçtan bir uca, Türk vatanında yaşayan bütün yurttaşlarımızı kardeş sayıyoruz. Biz “Halklar” değil, “Millet” diyoruz. Biz, kardeşliği, birliği, bütünlüğü savunuyoruz. Herkese açlık ve esaret getireceği meydana olan “sınıf kavgası” yerine, milliyetimizi hürriyet ve sosyal adalet içinde hızla kalkındırarak usulleri savunuyoruz. Herkesin doyacağı, herkesin iş bulacağı, herkesin insanca ve mutlu yaşayacağı demokratik ve hür bir Türkiye istiyoruz. İç huzursuzluk bitmelidir. Milletimiz huzur istiyor. Milletimizin büyük çoğunluğuna temsil eden partilerimiz, Türkiye’de huzur ve kanun hâkimiyetini sağlamak için kendilerine düşen görevleri tam olarak yapmaya karardır. Kanunları uygulayanların, idarecilerin, devletin güvenlik kuvvetlerinin, aşırı soldan ve CHP’den gelen maksatlı baskılardan yılmaksızın, yıkıcı örgütlere ve onların militanlarına karşı Türk Devletini koruyacaklarına eminiz. 7 Ocak 1975 tarihli bildirimizde belirttiğimiz şekilde, demokratik kurallara uygun, Parlamentodan güvenoyu alacak bir hükümetin bir an önce kurulması acil bir ihtiyaç halindedir. Bunun gerçekleşmesinin demokratik mekanizmanın işletilmesine bağlı olduğu inancındayız. Daha öncede belirttiğimiz

---

²³ Tuncer, a.g.e.. S.1

²⁴Gürcan Bozkır, **Türk Siyasal Hayatında Güven Partisi-Milli Güven Partisi-Cumhuriyetçi Güven Partisi**,D.E.Ü.Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Doktora Tezi),İzmir,1996,s.221

gibi, partilerimiz, Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu iç ve dış sorunları büyük ekonomik güçlükleri yenmek için sorumluluk yüklenmeye hazırdır.''²⁵ Denilmiştir.

8 Mart'ta eski cumhurbaşkanı Celal Bayar yaptığı çağrıda Milliyetçi Cephenin hükümet kurma girişimlerinin engellenmemesi ve Demokrat Parti'nin Milliyetçi Cephe'nin kuracağı hükümete ya başkan ya da güvenoyu vermesi gerektiğini belirtmiştir²⁶.

Celal Bayar'ın bu çağrısına Demokratik Parti'den başta Saadettin Bilgiç olmak üzere Bahri Bağdaş, Mutlu Menderes, Talat Asaf, Rasim Cinisli olmak üzere 14 Demokratik Partili milletvekilinin destek vermesi beklentisi doğmuştur.4Mart 1975'te Korutürk hükümeti kurmakla yeniden Kontenjan senatörü Sadi Irmak'ı görevlendirilmiş ve Irmak'ın kuracağı Milli koalisyon hükümetine tüm siyasi partilerin ve tüm yurtseverlerin destek olmalarını istemiştir.

Milli koalisyon çağrısına AP ve MSP karşı çıkmıştır. Erbakan yaptığı açıklamada Bunalım için tek çözüm yolu vardır. O da "Milliyetçi Cephe'nin hükümeti kurmasıdır" demiştir²⁷.

Sadi Irmak yaptığı 1. ve 2. tur görüşmelerinde tüm partilerden hayır cevabını almıştır. Tüm formülleri denemesine rağmen bir sonuç alamayan Irmak, görevi iade etmiştir. Cumhurbaşkanı Korutürk Almanya gezisinden çağırıldığı Bülent Ecevit'le temaslara başlamıştır. Ama Ecevit'te görevi kabul etmemiştir. Bu arada bir başka formül olarak ta CHP destekli DP hükümeti kurma çalışması olmuş. Fakat bu denemede başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun üzerine hükümeti kurmakla AP lideri Süleyman Demirel görevlendirilmiştir.

Bilgiç ve 8 arkadaşı 29 Mart'ta DP'den istifa etmiştir. Aynı zamanda MC hükümetinde bakanlık kabul etmeyeceklerini açıklamışlardır. Aynı gün T.B.M.M. CHP ve AP gruplarının ret oyu vermesiyle Güneydoğu'da sıkıyönetim ilanına karşı çıkmıştır.

---

²⁵ Bozkır,a.g.e,s.221-222

²⁶ Ege Ekspres, 9 Mart 1975

²⁷ Yeni Asır, 5 Mart 1975

MSP'nin kabinede ısrarla 11 bakanlık istemesi Demirel'in kabineyi açıklamasını geciktirmiştir. Hükümetin kurulmasında bu sorunun çözülebilmesi için yeni hükümetteki bakanlık sayısı 30'a çıkarılmıştır. Bakanlıkların partilere göre dağılımı AP 16, MSP 8, CGP 4 ve MHP 2 şeklinde olmuştur. Kabinenin Cumhurbaşkanına sunulmasıyla Parlamenteoya dayalı bir hükümete kavuşulmuştur.

Süleyman Demirel 4 yıl sonra tekrar başbakan olmuştur. Süleyman Demirel'in başbakanlığında kurulan I. Milliyetçi Cephe koalisyonunun bakanlar kurulu, dört partili yapısı ve rekor sayıda sandalyesiyle aşağıdaki kişilerden oluşmuştur.²⁸

ADI	PARTİSİ	GÖREVİ	BİYOGRAFİ
Süleyman DEMİREL	AP	Başbakan	1924 doğumlu AP Genel Başkanı, İngilizce bilir.
Necmettin ERBAKAN	MSP	Başbakan Yard	1926 doğumlu MSP Genel Başkanı, Almanca bilir
Turhan FEYZİOĞLU	CGP	Başbakan Yard	1922 doğumlu CGP Genel Başkanı, İngilizce, Almanca
Alparslan TÜRKES	MHP	Başbakan Yard	1917 Kıbrıs doğumlu, Fransızca bilir
Seyfi ÖZTÜRK	AP	Devlet Bakanı	1927 doğumlu Hukuk mezunu, Fransızca bilir
Hasan AKSAY	MSP	Devlet Bakanı	1931 doğumlu İstanbul milletvekili, İlahiyat mezunu
Giyasettin KARACA	AP	Devlet Bakanı	1927 doğumlu Hukuk mezunu, Fransızca bilir
Mustafa K.ERKOVAN	MHP	Devlet Bakanı	Ankara milletvekili Hukuk mezunu
İsmail MÜFTÜOĞLU	MSP	Adalet Bakanı	1939 doğumlu Sakarya milletvekili, Yunanca bilir.
Ferit MELEN	CGP	Milli Savunma	1906 doğumlu, Van Senatörü, Fransızca bilir
Oğuzhan ASILTÜRK	MSP	İçişleri	1935 doğumlu, Ankara milletvekili
İ. Sabri ÇAĞLAYANGİL	AP	Dışişleri	1908 doğumlu, Bursa senatörü, Fransızca, Rusca bilir
Yılmaz ERGENEKON	AP	Maliye	1929 doğumlu, S.Bilgiler, Hukuk mezunu
Ali Naili ERDEM	AP	Milli Eğitim	1927 doğumlu Hukuk mezunu
Fehim ADAK	MSP	Bayındırlık	1931 doğumlu, Mardin milletvekili, Arapça bilir.
Halil BAŞOL	AP	Ticaret	1925 doğumlu, eski Fiskobirlik Genel Müdürü
Kemal DEMİR	CGP	Sağlık	1921 doğumlu, Tıp mezunu, CGP Kurucularından
Orhan ÖZTRAK	CGP	Gümrük-Tekel	1914 doğumlu, CGP Kurucularından, Fransızca bilir.
Korkut ÖZAL	MSP	Gıda-Tarım	1929 doğumlu, Fransızca bilir
Nahit MENTEŞE	AP	Ulaştırma	Hukuk mezunu, Fransızca bilir
Ahmet T.PAKSU	MSP	Çalışma	1926 doğumlu Maraş milletvekili
Abdülkerim DOĞRU	MSP	Sanayi	Kars milletvekili, Arapça bilir
Selahattin KILIÇ	AP	Enerji	1927 doğumlu, Fransızca bilir
Lütfü TOKOĞLU	AP	Turizm-Tanıtma	1917 doğumlu, Kocaeli Senatörü, S.Bilgiler mezunu
Nurettin OK	AP	İmar-İskan	1928 doğumlu, Çankırı milletvekili, Fransızca bilir
Vefa POYRAZ	AP	Köyşleri	1917 doğumlu, İstanbul Senatörü, Harp Okulu mezunu
Turan KAPANLI	AP	Orman	1916 doğumlu, Hukuk mezunu
Ali Ş.EREN	AP	Gençlik-Spor	1935 doğumlu, Tokat milletvekili, Fransızca-Almanca
Rıfık DANIŞMAN	AP	Kültür	1924 Erzurum milletvekili
A.Mahir ABLUM	AP	Sosyal Güvenlik	1923 doğumlu, Kütahya milletvekili, S.Bilgiler mezunu

4 parti liderinin imzaladığı koalisyon protokolü şu şekildedir;

Sosyal adalet ve sosyal güvenliği yaygın hala getirmek için gerekli çalışmalar hızla yürütülecek, bu arada Türk cemiyetini ileriye götüren önemli değişiklikler, gerçek hamleler yapılacaktır. Genel sağlık sigortası konusu önemle ele alınacak, köylü yurttaşlarımızın afete karşı korunması için tarım sigortası geliştirip, yaygınlaştırılacak, emekli işçilerin durumu süratle düzeltilecek. Muhtaç duruma

²⁸ Yeni Asır, 1 Nisan 1975

düşen yaşlı yurttaşların, kimsesiz çocukların, sakatların ıstıraplarını dindirecek tedbirler alınacak, dar gelimli aile çocuklarının yetişme imkânlarını arttıracak şekilde burs ve yatılılık imkânları geliştirilecektir.

Köy kalkınmasına büyük öncelik verilecek, köye giden hizmetler arttırılacak ve daha yaygın hale getirilecektir. Köy hizmetlerinde, köylüye yüklenen katılma payları kaldırılacaktır. Köy okulları araç ve gereç ihtiyaçları daha iyi karşılanacaktır.

Köylünün gübre ihtiyacını daha kolaylıkla karşılaması için mümkün olan her tedbire başvurulacak, yerli gübre fabrikaları tam kapasite ile çalıştırılacak, gübre fiyatlarında indirim imkânı önemle ele alınacak, zirai mücadele ilacı, zirai alet ve makine ihtiyaçlarının karşılanmasında kolaylıklar sağlanacaktır. Mahremiyet şartları içinde bulunan köylerin, bu arada orman içi köylerin ihtiyaçları üzerinde özellikle durulacaktır.

Tarım ve iş imkânları sanayinin, kurulmasına mutlaka hız verilecektir. Telefon hizmetlerinin çağdaş bir seviyeye yükseltilmesi, büyük merkezlerin otomatik telefon bağlantısına kavuşturulması için gerekli hamle yapılacaktır.

Komünizme, her çeşit anarşiye, anayasa ve kanun dışı eylemlere, milli bütünlüğü zedeleyici milleti ve ülkeyi bölücü, cumhuriyeti tahrip edici faaliyetlere karşı devletin, anayasa düzeni içinde kendini savunması ve bu çeşit tehlike ve faaliyetlerle etkili şekilde mücadele edilmesi kesin bir zorunluluk sayıyoruz. İç güvenliği, asayiş ve kanun hâkimiyetini sağlamakla görevli devlet kuruluşlarının ve güvenlik kuvvetlerinin, görevlerini tarafsızlıkla azim ve kararlılıkla yerine getirebilmeleri için hükümet gerekli her türlü ihtimamı gösterecektir.

Türkiye'nin, hür ve demokratik rejim içinde planlı, dengeli, sosyal adalet ve sosyal güvenliğe önem veren, hür teşebbüse mülkiyet hakkına ve meşru kazanca saygılı bir ekonomik sistemle kalkınması sağlanacaktır. Kalkınmanın nimetlerinin büyük vatandaş kitlelerine ve yurdun bütün bölgelerine adil şekilde yayılmasını sağlayacak dengeye ve düzelecek tedbirlere önem verilecektir.

Ekonomik kalkınmada büyük önem taşıyan karar bütünlüğü ve tatbikat ahenginin sağlanması için, ekonomik ve mali politikayı uygulayacak kamu kuruluşları arasında yakın bir işbirliği ve koordinasyon sağlanacaktır.

Para-kredi-finansman-yatırım, destekleme, teşvik ve yönlendirme politikaları ekonomimizin hızla değişen şartlara sürekli olarak intibakını sağlayacak şekilde bütünleştirilecek ve bir temel ekonomik politikası çerçevesi içinde yürütülecektir. Mevcut ekonomik durgunluğu giderecek aktif ve dinamik bir para, kredi ve fiyat politikası takip olunacaktır.

Üretimin arttırılması, daha uygun finansman şartları tesisi, piyasaların yapıcı bir şekilde murakabesi tedbirleri ile fiyat istikrarını sağlayıcı şartlar tesis edilecektir.

Dış ödemeler dengesindeki bozulmayı düzeltici, ihracatı ve işçi dövizlerinin yurda gelişini teşvik edici tedbirler alınacaktır.

Vergiye, mali gücü olandan almaya ağırlık veren adil, sade ve külfetsiz bir vergi sistemini tesis etmek hedef alınacaktır. Düşük gelirlilerin vergi yükü azaltılacak ve askeri geçim indirimi yükseltilecektir.

Üretim mallarının tüketicilere en kısa yoldan ulaşmasına gayret sarf edilecek, hayat pahalılığı, suni fiyat artışları ve haksız kazanç sağlayanlarla etkili bir mücadele yapılacaktır.

Türkiye'nin elektrik enerjisi ve yakacak teminindeki dar boğazlar kısa ve uzun vadeli müdahale ve esas itibarıyla öz kaynaklara dayalı projeler ile giderilecektir. Bu meydan, temel hidroelektrik ve termik tesislerin yapılması hızlandırılacaktır. Nükleer santrallerin inşaatına önemle hız verilecektir.

Türkiye'nin ithaline mecbur olduğu enerji, memleket yararına en uygun şartlarda temin edilecektir. Boru hattı projeleri ve Irak'ta tabii gaz projesi önemle ele alınacaktır.

Hızlı şehirleşme, Türkiye'nin en önemli meselelerinden biri halini almıştır. Nüfus artışı ve hızlı şehirleşme nedenleri ile süratle artan konut ihtiyacını karşılamak üzere, konut kredisi imkânları genişletilecek, inşaat maliyetlerinin düşürülmesi için çok yönlü tedbirler alınacaktır. Şehir alt yapılarının kapasitelerinin kabil olduğu için yüksek tutulması için belediyelere yardım edilecektir.

Türkiye Cumhuriyetinin barışçı, ahitlerine ve ittifaklarına sahip komşularıyla karşılıklı haklara saygı esasına dayalı iyi komşuluk ve dostluk münasebetleri kurmaya önem veren milli dış politikası dikkatle devam ettirilecektir.

Diyanet işleri başkanlığı her türlü siyasi mülahazaların üstünde tutulacak ve yüksek manevi değeri göz önünde bulundurularak yasalarında belirtilen görevlerini yerine getirmesi sağlanacaktı. Dini görevlerin demokratik düşünce ve inanç özgürlüğü çerçevesinde sürekli eğitimden yararlanmaları sağlanacaktı.

TRT'nin tarafsızlığı mutlaka sağlanacaktır. Yalnız haber hizmeti değil, önemli bir eğitim ve kültür hizmeti görmekle yükümlü olan TRT'nin, devletin ülkesi ve milliyetiyle bütünlüğünü sarsıcı, cumhuriyeti tahrip edici, milli güvenliğe ve ahlaka zarar verici yayınlar yapması önlenecektir.

Protokolde daha sonra seçim ittifakı kanunun çıkarılacağı, seçmen yapının 18'e indirileceği, dış ülkelerdeki yurttaşlarımızın oy kullanmalarının sağlanacağı belirtildi.

Milli Eğitim sorunları ile ilgili bölümde ise, öğrencilerin, Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyecek, ailesini, vatanını ve milletini yüceltmeye çalışacak, Atatürk ilkelerine bağlı, Türkiye Cumhuriyetine karşı görevlerini ve sorumluluklarını bilecek, şanlı geçmişimizle iftihar edecek şekilde yetiştirileceği ifade edildi. Bu arada öğretimin her kademesinde fırsat ve imkân eşitliği yaratılacağı, bu amaçla öğrenci burslarının miktar ve sayı itibarıyla arttırılacağı, yeni yurtlar kurulacağı, üniversite giriş sınavlarından önce üniversiteye hazırlık kursları açılacağı, meslek okullarının ikinci döneminde mezun olanlara lise mezunları gibi üniversitenin bütün bölümlerine girme şansı tanınacağı da yine protokolde yer aldı.

Protokolde işar sorunlarına da geniş yer verildi. Bu bölümde tüm çalışanların sigorta kapsamına alınacağı, çalışan kadınların arzı ettikleri taktirde 20 yılda emekliye ayrılanmasının sağlanacağı, işçi, esnaf ve sanatkarların mesken sahibi olmaları için yeni bir kredi sisteminin geliştirileceği, sakat ve eski hükümlülere iş verilmesini ön gören kanunun etkin şekilde tatbik edileceği, emekli, dul ve yetim aylıkları ile çocuk zamlarının arttırılacağı ve tahsilde çocuğu bulunanlara ayrıca ödeme yapılacağı, işçi ücretlerinin tespitinde artan hayat pahalılığına göre ayarlanacak yeni bir sisten geliştirileceği, kurulacak fabrika ve diğer yatırımlara işçilerin ortak olmasının sağlanacağı, kıdem tazminatları konusunun ele alınacağı,

çıraklık kanununun kısa zamanda çıkarılacağı, esnaf ve sanatkar ve çiftçilerin defter tutma külfetinden kurtulacağı ve götürü usulle vergilendirileceği belirtildi²⁹.

Hükümetin açıklanmasından sonra siyasi tarihimizde sıkça görülen milletvekili transferleri, gerçekleşmiştir. Yine hükümetin kurulmasına destek veren DP'den ayrılan 9'larda kendi aralarında parçalanmıştır.

DP'den istifa eden bağımsız Hasan Değer CHP'ye girmiş, 6 Nisan Salı günü Hükümet programı Meclis ve Senato'da okunmuştur.

Mecliste transfer trafiği hızlanmış, İlhami Sancar partisinden istifa ederek bağımsızlara katılırken, CHP Hatay Milletvekili Mehmet Sait Reşa AP'ye geçmiştir.³⁰

Eski Milli Savunma Bakanı İlhamı Sancar CHP genel merkezinde düzenlenen törenle CHP'ye dönerken, bağımsız Bitlis senatörü Arif Hikmet Yurtsever'de AP'ye geçmiştir.³¹

MSP'den istifa ederek CHP'ye giren Muş Milletvekili Ahmet Hamdi Çelebi evi basılarak kaçırılmak istenmiştir³².

Güven oylamasına bir gün kala millet meclisindeki sandalye sayısı iki defa değişti. Bir gün önceden AP'den ayrılıp CHP'ye geçeceği açıklanan Giresun milletvekili Mehmet Emin Turgutalp, CHP'lilerin kendisini düzenledikleri imza töreninde beklerlerken yeniden AP'ye döndü. Öğleye doğru ise CGP'li Nebil Oktay istifasını verdi. Oktay'ın istifası ile CGP'nin sandalye sayısı 9'a düştüğünden bu partinin millet meclisi grubu kalmadı. Diğer taraftan MSP'nin millet meclisinde zannedildiği gibi 49 değil, 48 üyesi bulunduğu anlaşılmıştır. Buna göre MSP Muş Milletvekili Muhyettin Mutlu partisinden CHP koalisyonu kurulurken istifa etmiş. Ancak istifa MSP'liler tarafından bugüne kadar Millet Meclisi başkanlığına verilmediği gibi Muhyettin Mutlu MSP'nin hiçbir grup toplantısına katılmamıştır. Buna göre partilerin Millet Meclisindeki yeni sandalye sayıları şu şekildedir: CHP

---

²⁹Ege Ekspres,5 Nisan 1975

³⁰Demokrat İzmir,6 Nisan 1975

³¹Demokrat İzmir,8 Nisan 1975

³²Demokrat İzmir,12 Nisan 1975

189, AP 130, MSP 48, DP 31, Bağımsızlar 16, CGP 9, MHP 3, TBP 1 üç sandalye ise boş durumda kalmıştır.³³

‘Milliyetçi Partiler Topluluğu tarafından kurulan hükümet güvenoyu alamazsa, kaçınılmazlığı bugün dahi tartışılabilen erken seçim, bunalımın alternatifsiz tek çıkış yolu olarak kalacaktır. Seçim elbette güvenoyu alamayıp istifa etmiş bir hükümetle yapılamayacağından, bir seçim hükümetinin oluşturulması gibi yine zahmetsiz olmayan bir yeni dönemin zorlu koşullarını yaşayacaktır siyasal ortamımız.

Cephe hükümetin kurulmasından sonra oluşan 11 yeni cephe, son iki günün savaşından kazançlı çıktı. MSP’li Çelebi ile 9’lardan Değer’in CHP’ye geçmesi ile bu partinin sandalye sayısı 189’a ulaştı. Buna karşılık AP’nin 149, MSP’nin 49, DP’nin 31, CGP’nin 12, MHP’nin 3, TBP’nin 1 ve bağımsızların 13 sandalyesi var. Bağımsızlar arasında dün bir fire veren Bilgiç ve arkadaşları da yer alıyor. Milliyetçi Cephenin bu aritmetik içinde garanti saydığı rakam 221’dir. CHP ve DP’den oluşan ‘‘Yeni Cephe’’ de dün 221’i buldu. Güven oylamasında sonucu, o güne kadar artan bir şiddetle sürdürüleceği anlaşılan ‘‘Adam Ayartma’’ savaşının yeni ürünleri ile Bilgiç ve arkadaşları dışındaki 5 bağımsız üye belirleyecektir.

Eğer Demirel bu 5 bağımsızın firesiz güvenini sağlayamaz ya da milliyetçi cephe yeni iltihaklarla sayıca artmazsa, 226’yı bulmak mümkün olmayacaktır. Kaldı ki CGP’deki kaynaşmanın üzerine bir örtü örtülmüştür, altında nelerin olup bittiği görülmemektedir. Denilebilir ki güvenoyu için 226 gerekmiyor. Doğrudur. Doğrudur ama Demirel’in meclisin kesin çoğunluğuna dayalı olmayan bir güvenoyunu iktidar için geçerli sayıp saymayacağı şüphelidir.

Görülüyor ki bugünün manzarasına bakıldığı zaman oylama günü cephele arasındaki ay farkı 3-5’i geçmeyecektir. Başarısızlık halinde erken seçimin kaçınılmazlık kazanacağı gerçeği, kuşku yok ki hükümetin yararına işleyecektir. Bir erken seçimi göze alamayan milletvekilleri en azından o gün mecliste bulunmayacaktır. Peki, hükümet amaçladığı kabul oylarını toplayamazsa, güvensizlik oylarının sahipleri bir ikinci hükümet çıkarabilir mi? Hiç değilse bugün ki aritmetik içinde olanak dışıdır bu. O nedenle CHP ile DP’nin Milliyetçi Cepheyi

---

³³ Ege Ekspres, 12 Nisan 1975

yenilgiye uğratma amacıyla kullanacağı son silah, sanırım sürekli bir icraat hükümeti vaat ederek, erken seçimden vazgeçtiklerini ilan etmek olacaktı'.³⁴

Yaşanan bu gelişmelerden sonra Meclis yıllardır görmediği bir kavgayla, çekilen silahlarla, dayak yiyen milletvekilleriyle 222 kabul, 218 ret, 2 çekimser oy ile Milliyetçi Cephe Hükümetine güvenoyu vermiştir.

---

³⁴ Gönör Mengi, “Cephelerde Son Durum”, *Yeni Asır*, 5 Nisan 1975

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ'Nİ OLUŞTURAN PARTİLER

3.1. Milliyetçi Cephe Hükümeti'ni Oluşturan Partiler

3.1.1 MC Hükümeti'nde Adalet Partisi

MC Hükümeti Adalet Partisinin önderliğinde kurulmuş bir koalisyon hükümetidir. Adalet Partisi yapısı ve ideolojisi itibariyle kendisini milliyetçi muhafazakâr bir parti olarak tanımlamaktadır. Adalet Partisi Emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala tarafından 11 Şubat 1961 tarihinde kurulmuştur. AP, Demokrat Partinin devamı niteliğinde bir parti olduğunu her defasında ortaya koymuştur. Genel Başkan Ragıp Gümüşpala'nın 1965 yılında ölümü üzerine genel başkanlığa Süleyman Demirel seçilmiştir. Adalet Partisi 1965'ten 1971 yılına dek tek başına iktidar olmuştur. 12 Mart 1971'den itibaren iktidardan düşen AP ve lideri Süleyman Demirel 31 Mart 1975 tarihinde kurulan 1. Milliyetçi Cephe hükümeti ile birlikte tekrar iktidar olma fırsatı yakalamıştır. Adalet Partisi, parti programında kendisini şöyle tanımlamaktadır: “Adalet Partisi egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu, kaynağını ve gücünü milli iradeden almaya ve onun denetimi dışında kalan hiçbir egemenlik yetkisinin mevcut olmadığı prensibini varlık nedeni sayan, hürriyetçi, manevi değerlere ve inançlara bağlı ve saygılı, komünizme karşı bir siyasi teşekkül olarak, Türk Milletine, hürriyet içinde kalkınmak, batı medeniyet ve refah seviyesini aşmak, milli bütünlük içinde her türlü bölücülüğe karşı koymak, karma ekonomi düzeni içinde, ülkenin bütün maddi ve manevi kaynaklarından en geniş ölçüde yararlanarak sosyal refah devletini gerçekleştirmek, fukaralık, işsizlik, çaresizlik ve cehaleti ortadan kaldırmak, sosyal adalet ve güvenliğin yaygın hale gelmesini sağlamak.”³⁵

Adalet Partisi yukarıdaki parti programından da anlaşılacağı üzere tipik bir merkez sağ parti hüviyetindedir. Adalet Partisi Milliyetçi Cephe hükümetinin en büyük ortağı durumundadır.

---

³⁵ Yeni Asır, 11 Nisan 1975

3.1.2 MC Hükümeti'nde Milli Selamet Partisi

Milli Selamet Partisinin (MSP) kökeni 26 Ocak 1970'de kurulan İslami bir parti niteliğinde olan Milli Nizam Partisidir. Milli Nizam Partisi (MNP), Anayasa Mahkemesi tarafından 20 Mayıs 1971 tarihinde kapatılmıştır. Kapatılmasının nedeni MNP'nin laiklik karşıtı bir tutum takınmış bir parti niteliğinde olmasıdır. Milli Nizam Partisinin üzerine bu partinin devamı niteliğinde olan Milli Selamet partisi 11 Ekim 1972'de kurulmuştur. MSP' de temelde İslamcı nitelikleri ağır basan bir parti hüviyetindedir. Parti ideolojisini "Milli Görüş" adı altında da doktrine etmiştir. Milli görüşün amacı manevi ve maddi alanlarda kalkınmayı sağlamak; manevi gelişmeye ve ahlaka gereken ağırlığı vermek, bunun için gerekli eğitimi bireylere vermeyi amaçlamaktadır. MSP, 1973 seçimleri sonucunda CHP ile birlikte bir koalisyon hükümeti kuracaktır. Bu koalisyon hükümeti döneminde meydana gelen en önemli siyasal olay 20 Temmuz 1974'te gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtıdır. CHP-MSP koalisyon hükümeti 1974 sonlarında dağılacaktır. MSP daha sonra 1. Milliyetçi Cephe hükümeti döneminde koalisyon ortağı olarak yeniden hükümette yer alacaktır.

3.1.3 MC Hükümeti'nde Cumhuriyetçi Güven Partisi

Milliyetçi Cephe hükümetinin kuruluşunda en önemli rolü Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ve bu partinin Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu (1922–1988) üstlenmiştir. CGP, Milliyetçi Cephe hükümetinin en önemli ortaklarından biri olmuştur. Cumhuriyetçi Güven Partisi, Milli Güven Partisi (MGP) ile Cumhuriyetçi Partinin birleşmesinden doğan bir partidir. 3 Mart 1973'te Turhan Feyzioğlu tarafından kurulan bu parti 14 Ekim 1973 genel seçimlerinde yüzde 5,3 oranında oy alarak 13 milletvekili çıkarmıştır. Partinin kurucusu Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu 1965 yılında CHP'nin "ortanın soluna" kayması üzerine partiden ayrılarak Güven Partisini kurmuştur. Bu süreç daha sonra Cumhuriyetçi Güven Partisini ortaya çıkaracaktır. Turhan Feyzioğlu siyasette daima Atatürkçü, milliyetçi ve antikomünist bir tutum sergilemiştir. Turhan Feyzioğlu, MC hükümeti döneminde de bu tutumu koruyarak yoluna devam ettirmiştir.³⁶

---

³⁶ Milliyet, 5 Şubat 1975

3.1.4 MC Hükümeti'nde Milliyetçi Hareket Partisi

MHP, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinin 8–9 Şubat 1969'da yapılan kongresinde doğmuştur. Partinin ismi Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirilmiştir. MHP temelde milliyetçi, ülkücü bir sağ parti niteliğindedir. Partinin ilkeleri "9 Işık" adı altında toplanmıştır. Bu ilkeler şunlardır: milliyetçilik, ülkücük, ahlakçılık, ilimcilik, toplumculuk, köycülük, hürriyetçilik, gelişmecilik, halkçılık. MHP, 14 Ekim 1973 seçimlerinde aldığı yüzde 3,5 oy oranıyla üç milletvekilliği çıkarmıştır. MHP, Milliyetçi Cephe hükümetinde iki bakanlığa sahip olmuştur.³⁷

---

³⁷ Milliyet, 5 Şubat 1975

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİRİNCİ MİLLİYETÇİ CEPHE DÖNEMİ

İÇ POLİTİKA

4 Birinci Milliyetçi Cephe Dönemi İç Politika

4.1 Öğrenci Olayları

Milliyetçi Cephe döneminde hükümet kurulurken, gençlik kesimindeki şiddet eğilimleri de yoğunlaşmaktadır. Bu dönemde üniversitelerde kargaşa aralıksız sürmüş ve sokağa taşmıştır. Ülkenin çeşitli yerlerinde ölüm ve yaralanmalarla sonuçlanan olaylar, ülkeyi kaosa sürüklemiştir.

Milliyetçi Cephe hükümeti bu dönemdeki toplumsal huzursuzluğu önleyememiştir. Türkiye resmi olmayan bir sivil harbin içine girmiştir. Kısaca aşağıda sunacağımız günlük haberlerden seçilen önemli olaylara bakacak olursak, hükümetin ve ülkenin ne kadar buhranlı ve sıkıntılı günler geçirdiğini daha iyi görebiliriz.

Ankara'daki öğrenci olayları sırasında yaralanıp daha sonra ölen Veli Yıldırım memleketi Uşak'ta toprağa vermiştir.³⁸ Maltepe Koç talebe yurdunun önünde sabah çıkan öğrenci olayları sırasında etrafta bulunan binaların camları kırıldı, bazı işyerleri tahrip edildi.³⁹ Karadeniz Teknik Üniversitesinde iki öğrenci grubu arasında çıkan çatışmada oniki öğrenci yaralandı. Olay daha sonra şehrin sokaklarında devam etti. Erzurum Atatürk Üniversitesinin girişindeki Atatürk'ün panosu kimliği meçhul kişiler tarafından parçalandı.⁴⁰

Üniversite olaylarına her gün yenisi ekleniyor. Konya'daki olaylarda iki öğrenci yaralandı. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinde çıkan olaylar sonucu 14 öğrenci gözaltına alındı, 1 polis yaralandı.⁴¹

---

³⁸ Yeni Asır, 31 Mart 1975

³⁹ Yeni Asır, 02 Nisan 1975

⁴⁰ Yeni Asır, 08 Nisan 1975

⁴¹ Yeni Asır, 09 Nisan 1975

Öğrenci olayları genişliyor. Eskişehir’de okul müdürünün odası kurşun yağmuruna tutuldu. Bazı okullar tatil edildi. 9 öğrenci yaralanırken 22 öğrenci gözaltına alındı.⁴²

Öğrenciler İstanbul’u savaş alanına çevirdiler. Olaylar bir grup öğrencinin iki günlük boykot kararı almalarına, bir başka grup öğrencinin karşı koymasıyla başladı. Olaylar sırasında 1 ölü, 4’ü ağır çok sayıda yaralı olduğu belirtildi. Rektörlere göre sorun üniversiteleri aştı. Anarşinin önlenmesi için devlet çapında tedbirler gerekiyor.⁴³

Milli Güvenlik Kuruluna göre olaylar devlete yönelik, alınan karara göre gerekirse üniversiteler tatil edilecek.⁴⁴ Hacettepe Üniversitesi, Adana Mühendislik Yüksek Okulu, Elazığ Öğretmen okulunda gece olaylar çıktı. 1 polis, 12 öğrenci yaralandı.⁴⁵

Yurdun çeşitli illerinde meydana gelen öğrenci olaylarında toplam 18 kişi yaralandı.⁴⁶ Gaziantep Eğitim Fakültesinde çıkan çatışmada 8 öğrenci yaralandı, 30 kişi gözaltına alındı.⁴⁷

19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı gösterileri Ankara’da olaylı geçti. Gösteriler sırasında solcularla sağcılar stadyumda ve dışında çatıştılar. Polisin büyümesini güçlkle önlediği çatışmalarda çok sayıda genç yaralandı.⁴⁸

Kırşehir’deki afiş asma yüzünden çıkan öğrenci çatışmasında 1 ölü, 1 yaralı var. 7 kişi ise gözaltına alındı.⁴⁹ Elazığ savaş alanına döndü. Bülent Ecevit’in seçim gezisi olaylı başladı. CHP mitinginde 3’ü ağır, 30 yaralı var.⁵⁰

Ecevit’in Ege gezisi de olaylı başladı. CHP’lilerle, aşırı solcular çatıştı. Uşak’ta Ecevit konuşurken 15 kişi yaralandı.⁵¹ Ecevit’in seçim gezisi sırasında kendisini Erzurum’a sokmak istemeyen bir grupla, CHP’li gençlerin çatışması

---

⁴² Yeni Asır, 17 Nisan 1975

⁴³ Yeni Asır, 25 Nisan 1975

⁴⁴ Yeni Asır, 27 Nisan 1975

⁴⁵ Yeni Asır, 02 Mayıs 1975

⁴⁶ Yeni Asır, 07 Mayıs 1975

⁴⁷ Yeni Asır, 11 Mayıs 1975

⁴⁸ Yeni Asır, 01 Haziran 1975

⁴⁹ Ege Ekspres, 26 Ağustos 1975

⁵⁰ Yeni Asır, 03 Eylül 1975

⁵¹ Yeni Asır, 12 Eylül 1975

sonucu 11 kişi yaralandı.⁵² Ankara’da yaşanan kanlı olaylarda CHP’lilerle polis çatıştı. 1 ölü, çok sayıda ağır yaralı var. Amerikan haber merkezi ile birçok dükkân ve otomobil tahrip edildi.⁵³

Üniversite ve Yüksekokullar yeni öğretim yılına hadiselî başladı. İstanbul Üniversitesinde karşıt görüşlü öğrenciler çatıştı, 4 öğrenci yaralandı. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesinde öğrenciler boykota başladı. Ankara’da öğrenciler arasında çıkan silahlı çatışmada 1 ölü, 23 yaralı var.⁵⁴ Boykot bütün Ege Üniversitesini sardı. Mühendislik Bilimleri Fakültesi önünde toplanan 10 bine yakın öğrenci rektör dışarı diye bağırdı.⁵⁵

Öğrenci olayları gittikçe yayılıyor. Atatürk Üniversitesinde Rektörlük binası işgal edildi. Ankara’da iki fakültede boykot başladı. 5 günde 3 öğrenci öldü, 2 yaralı var.⁵⁶

Ege Üniversitesinde meydana gelen olaylarda 2 öğrenci yaralandı.⁵⁷ Öğretmen Liselerinin tamamı Ege’de boykota başladı.⁵⁸ İstanbul Üniversitesi senatosu iktidar ve muhalefeti uyardı. Şiddet önlenmezse, üniversite kapatılacak.⁵⁹ İstanbul’daki öğrenci olayları devam etti. 2 öğrenci meçhul kişiler tarafından vurularak öldürüldü.⁶⁰

Öldürülen öğrenci Cezmi Yılmaz’ın cenaze törenin de çok sayıda devrimci öğrenci, Beyazıt Meydanında toplanmış ve İstanbul savaş alanına dönmüştür. Olaylar sırasında 54 kişi gözaltına alındı.⁶¹

İmtihana giden ODTÜ öğrencileri kurşunlandı. 2’si ağır 5 öğrenci yaralandı. Hacettepe Üniversitesinde silahlı çatışma oldu. 1 öğrenci öldü, 10’dan fazla öğrenci yaralandı. Asistan ve öğretim üyeleri saldırıyı kınama yürüyüşü yaptılar. Üniversite 1 Şubat’a kadar kapatıldı.⁶² Ege Üniversitesinde yaşanan kanlı

---

⁵² Yeni Asır, 17 Eylül 1975

⁵³ Ege Ekspres, 12 Ekim 1975

⁵⁴ Yeni Asır, 4 Kasım 1975

⁵⁵ Ege Ekspres, 5 Kasım 1975

⁵⁶ Ege Ekspres, 7 Kasım 1975

⁵⁷ Ege Ekspres, 8 Kasım 1975

⁵⁸ Demokrat İzmir, 14 Kasım 1975

⁵⁹ Yeni Asır, 29 Kasım 1975

⁶⁰ Ege Ekspres, 2 Aralık 1975

⁶¹ Demokrat İzmir, 4 Aralık 1975

⁶² Yeni Asır, 10 Ocak 1976

baskında güvenlik kuvvetleri 30'dan fazla tabanca ile dinamit lokumu, Molotof kokteyli, sopa ve zincir ele geçirdi. 141 öğrenci ve işçi gözaltına alındı. Yaralanan 7 öğrenci, esrarlı bir şekilde kaçırıldı.⁶³

Ülkü-Bir derneğine dinamit atılması ve 2 öğretmenin tutuklanmasından sonra Kahramanmaraş'ın Pazarcık İlçesinde çıkan olaylar hala sürüyor, şu ana kadar çıkan çatışmalarda 11 kişi yaralandı, 1 kişi öldü.⁶⁴

THKP'nin Malatya'da yaptığı saldırıda 4 gerilla, 1 polis ile 1 bekçiyi öldürüp, 2 bekçiyi de yaralayarak kaçtı.⁶⁵ İkiçeşmelik'te sağcı bir öğrenci tarafından kurşunlanarak öldürülen, işçi Hüseyin Güzel'in cenazesini almak isteyen, binin üzerinde solcu öğrenci ile polis çatışmış, İzmir'de ilk kez polis, halka ve eylemcilere ateş açmıştır.⁶⁶

Ankara'da çıkan çatışmalarda senatör Yurdakuler'in oğlunun öldürülmesi, başkenti birbirine kattı. Yurdakulerle beraber olaylarda 2 öğrenci öldü, 19 öğrenci yaralandı.⁶⁷ Anarşi İzmir Liselerine de sıçradı. İnönü Lisesini basan bir grup, öğrencilerin derse girmesini engelledi.⁶⁸

Gaziantep'te güvenlik kuvvetleri ile THKO'ya bağlı oldukları söylenen gençlerle meydana gelen çatışma sonucunda 6 kişi öldü, 3 kişi yaralandı.⁶⁹

Elazığ'da çıkan olaylarda 3 genç öldürüldü. Olayın duyulması üzerine, toplanan halk hükümet konağı önünde gösteri yaptı.⁷⁰ Ege Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi önünde çıkan sağ-sol çatışması güçlükle bastırılabilirdi. 6'sı ağır 16 yaralı var.⁷¹

Demirel iki çare kaldı: ya üniversitelere el konulacak, ya da sıkıyönetim ilan edilecek dedi.⁷² Bombalı saldırılar artıyor. İçişleri bakanı müsteşarı Ertüz'ün evine bomba atıldı.⁷³

---

⁶³ Ege Ekspres, 13 Ocak 1976

⁶⁴ Yeni Asır, 21 Ocak 1976

⁶⁵ Ege Ekspres, 24 Ocak 1976

⁶⁶ Demokrat İzmir, 9 Mart 1976

⁶⁷ Yeni Asır, 9 Nisan 1976

⁶⁸ Ege Ekspres, 30 Nisan 1976

⁶⁹ Yeni Asır, 10 Haziran 1976

⁷⁰ Demokrat İzmir, 05 Eylül 1976

⁷¹ Yeni Asır, 06 Eylül 1976

⁷² Ege Ekspres, 11 Aralık 1976

İzmir'in tadı kaçtı. Tamer Benlan isimli öğrencinin öldürülmesi tepkilere yol açtı. Buca'daki silahlı çatışmada 1'i ağır, 4 öğrenci yaralandı. Bornova ve Namık Kemal liselerinde olaylar çıktı.⁷⁴ Öğrenci olayları tüm yurttan bütün şiddetiyle devam ediyor. Konya, Kütahya, Ankara ve Erzurum'da çıkan olaylarda 2 ölü, 20 yaralı var.⁷⁵ İzmir'de aynı gecede 5 patlama oldu. İş Bankası Merkez, Mithatpaşa, Karşıyaka şubeleri bombalandı. Bornova'da Ülkü Derneği ile MHP binalarına patlayıcı madde atıldı. Ankara'da da bir gecede dört yerde patlama oldu. Diyarbakır Merkez Bankası Şubesi gece dinamitlendi.⁷⁶

Kürtçe sloganlar atılınca CHP Töb-Der, Tüm-Der ve DİSK'e bağlı sendikalar mitingi terk etti. Diyarbakır'da düzenlenen "Ekonomik ve Demokratik Hakları Alma" mitingi olaylı geçmiş ve 60 tabanca ele geçirilmiştir.⁷⁷ Pekin ve Moskova yanlıları Ankara'da birbirlerine taş ve sopalarla saldırıp, kurşun yağdırdı. Aşırı solun iç savaşında 100'den fazla yaralı var.⁷⁸ Ankara Valiliği Tandoğan alanında miting düzenleyen Töb-Der Tüm-Der ve Tüdet'i amaçlarından saptıkları gerekçesiyle süresiz kapadı.⁷⁹

Şiddetin dünkü bilançosu: 2 ölü 9 yaralı, Malatya'da polise ateş açıldı. Konya'da 50 kişi otel bastı. Trabzon'da Töb-Der üyesi bir öğretmen saldırı sonucu öldü. Gaziantep'te ülkücü gençlerin kaldığı bir ev dinamitlendi.⁸⁰

Uşak'ta kan gövdeyi götürdü. Eğitim Enstitüsü ile Yay-Kar öğrencileri çatıştı. 1 ölü 4 yaralı var. Buca lisesinde öğrenciler öğretmenleri sınıflara sokmadılar.⁸¹ Ankara'da bulunan üç üniversitenin tamamına yakın bir kısmında öğretim tamamen durdu.⁸²

1977 yılında öğrenci olayları ve siyasal cinayetler gündelik hayatın bir parçası haline gelmiş, I MC Hükümeti döneminde siyasal kökenli cinayet sayısı

---

⁷³ Yeni Asır, 15 Aralık 1976

⁷⁴ Ege Ekspres, 22 Aralık 1976

⁷⁵ Yeni Asır, 14 Ocak 1977

⁷⁶ Yeni Asır, 25 Ocak 1977

⁷⁷ Yeni Asır, 30 Ocak 1977

⁷⁸ Yeni Asır, 6 Şubat 1977

⁷⁹ Yeni Asır, 8 Şubat 1977

⁸⁰ Yeni Asır, 7 Mart 1977

⁸¹ Ege Ekspres, 18 Mart 1977

⁸² Ege Ekspres, 9 Nisan 1977

300'ü bulmuştur. Artık önü alınamayan anarşi ve bunun öncüsü olan öğrenci olayları Türk siyasi tarihine damgasını vurmuştur.

Milliyetçi Cephe Hükümeti kurulurken bütün Türkiye'nin partisi olma, tansiyonu düşürme gibi bir rasyonellikle değil, Ecevit ile birlikte yükselen solu durdurmak, solun karşısında bir baraj oluşturmak gibi negatif bir duyguyla kurulmuştur. Dolayısıyla yükselen solun peşindeki milyonlar bu hükümeti kendisine karşı düşman olarak görmüştür. MC'nin temel hatası cephe olmasıydı. Cephe mantığı ile hareket etmesiydi. Ülkede sağ-sol cephesinin oluşması, anarşinin artması bu dönemde olmuştur. Fakat bunun sorumlusu sadece bu hükümet değildir. İktidar dışında kalan büyük sol çoğunlukla beraber anarşi körüklenmiştir.

Öğrenci olaylarını gereği gibi anlayabilmek için, siyasal gerçekleri göz önünde tutarsak, iki noktayı vurgulamak gerekmektedir. Birincisi, devrimcilik adına bireysel terörle yapılan eylemlerden kaçınmaktır. Bu tür eylemlerin siyasal iktidarlarca nasıl kullanıldığı geçmiş örneklerle bellidir. İkinci sonuç ise siyasal iktidarlarla ilgilidir. Bazı olaylardan yararlanarak halkı ezmek isteyenler eninde sonunda, kendi yarattıkları sellerde boğulmuşlardır.

4.2 Liderlere Saldırıları

Öğrenci ve terör olaylarının oldukça yoğun yaşandığı bu dönemde parti liderleri de çeşitli saldırılara uğramışlardır. İlk olarak Başbakan Süleyman Demirel, başbakanlıkta yaptığı basın toplantısından çıkarken, Vural Önsel adlı bir şahıs tarafından saldırıya uğramış, yüzüne muşta ile vurulan Demirel'in burnu kırılmıştır. Olaydan sonra bütün parti liderleri ve çeşitli kuruluşlar olayı kınamışlardır. Başbakan Demirel ise yaptığı açıklamada "saldırının kendisine değil Türk demokrasisine yapıldığını belirtmiştir."⁸³

Başbakan yardımcısı ve MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş'in Diyarbakır'a gelişi sırasında olaylar çıkmıştır. Meydana gelen olaylarda 1 erimiz ölmüştür. 3'ü polis olmak üzere 24 vatandaşımızda yaralanmıştır. Türkeş

---

⁸³ Yeni Asır, 14 Mayıs 1975

Diyarbakır'da havaalanına indikten sonra direk valiliğe götürülmüştür. Daha sonra alanda kısa bir konuşma yaptıktan sonra Diyarbakır'dan ayrılmıştır.⁸⁴

Bu dönemde özellikle gezileri sırasında en fazla saldırıya uğrayan lider CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit olmuştur. Ecevit ilk olarak Gerede'de saldırıya uğramış olaylar sırasında 2'si ağır 20 kişi yaralanmıştır. Daha sonra senato seçimleri için çıktığı gezi turlarında da Ege'nin çeşitli illerinde, Erzurum ve Bayburt gezilerinde olaylar yaşanmıştır. Yaklaşan 5 Haziran 1977 Genel seçimleri için yurt gezilerine çıkan Ecevit, 26 Nisan'da Tokat Niksar'da ertesi günde Gümüşhane'nin Şiran ilçesinde saldırıya uğramıştır. Saldırılarda çok sayıda kişi yaralanmıştır.

5 Haziran 1977 seçimlerine iki gün kala CHP lideri Ecevit Taksim'de büyük bir miting yapacaktır. Ancak mitingden bir gün önce Başbakan Demirel'den Ecevit'e gizli ve kişiye özel bir mektup yollanmıştır. Mektuba göre ana muhalefet liderine miting sırasında suikast yapılacaktır. Bu gelişme karşısında Ecevit, 2 Haziran günü radyo seçim konuşmasında konuyu kamuoyuna açıklamış ve her şeye rağmen mitingi gerçekleştireceğini belirtmiştir. Ecevit'in Taksim'de yaptığı mitinge yaklaşık 200 bin kişi katılmış ve herhangi bir olay yaşanmamıştır. Aynı gün, seçim gezisi için uçakla İzmir'e gelen Ecevit'e Çiğli Havalimanında bir polis tarafından ateş edilmiş, zehirleyici etkisi olan mermi Ecevit'in koruması olan Mehmet İsvan'a isabet etmiştir.

4.3 Yüksek Dereceli Memurların Görevden Alınması

Cephe hükümetinin görevden aldığı veya göreve atadığı yüksek dereceli memur sayısının 436'yı bulduğu tespit edilmiştir. Bu dönemde görevden alınan yüksek dereceli memur sayısı 216, göreve atanan 198, istifa etmek zorunda kalan memur sayısı ise 22'dir.⁸⁵

MSP'li Oğuzhan Asiltürk'ün başında bulunduğu İçişleri Bakanlığı 125 atama ve görevden alma ile birinci sırayı almaktadır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı (CGP), Adalet Bakanlığı (MSP) ve Milli Savunma Bakanlığında (CGP) yüksek dereceli memur atamasına rastlanmıştır.

---

⁸⁴ Ege Ekspres, 24 Haziran 1975

⁸⁵ Demokrat İzmir, 24 Temmuz 1976

436 atama ve görevden alma kararının, partilere göre dağılımı ise AP 253, MSP 170, CGP 13'tür. Bakanlıklara göre dağılım göz önünde bulundurulursa MSP'li Bakanlıklarda atama, görevden alma, istifa oranının yüksekliği ilgi çekicidir.

Bakanlıkların sağlıklı icraat yapabilmek için rahat çalışabilecekleri görevlilerle bir arada bulunması gerekçesiyle yapılan ve devlet memurları arasında büyük huzursuzluk yarattığı haber verilen bu işlemlerde 41 vali görevden alınmış, 45 vali göreve atanmış ve 19 valinin yeri değiştirilmiştir. Görevden alınan müsteşar sayısı 3, yeni atanan müsteşar yardımcısının sayısı ise 10 olduğu görülmüştür. AP'li Ali Naili Erdem'in başında bulunduğu Milli Eğitim Bakanlığında bu yönde yapılan işlem sayısı 84'tür. Bunun 43'ü görevden alınan Milli Eğitim Müdürüdür. Bu durum eğitim politikasını kontrolüne almak isteyen AP politikasının bir sonucu şeklinde yorumlanmıştır.

MC döneminde Cumhuriyet tarihinin en büyük kararnamesi imzalanmış. İki hariç bütün valilerin yeri değiştirilmiştir.

Milliyetçi Cephe koalisyonu sanki iktidara memurları hallaç pamuğu gibi atmak için geldi. Gözüne kestirdiğinin ayağını kaydırarak yerine eş, dost, partili birilerini getiriyorlar. Ecevit iktidarı sırasında bir iki değişimden öteye geçmemişti. Demirel Başbakan olduğu günden beri her gün gazetelerde birkaç görevden atılma ve yerin ahbaplardan birini kayırma haberi çıkıyor.

Devlet daireleri ne babalarının çiftliğidir, ne de memur o çiftliğin bedeli. Genel müdürlerden başlayan kıyım aşağılara doğru inmiş, tapu kâtibine, tekel işçisine kadar varmıştır.

İzmir tekel depolarında çalışan bir işçiden aldığımız mektupta şöyle deniliyor:

- *Ben üniversitede geceleri eğitimime devam ediyorum. Gündüzleri de Tekel'de işçilik yapıyorum. Görevim bir nevi hamallıktır. Atölye şefimiz daha önce Ecevitçi görünürdü. MC iktidara geçince ağız değiştirdi. Geçen gün liste yapmış. Güya biz milliyetçi değiliz. Saçlarımızdan, favorilerimizden belliymiş ne olduğumuz. On kişinin işine son verdiler. Sebebini sorduğumuzda korkusuzca:*

- *On torpilli var. Parti baskı yaptı. Kadro dolu dedik. Boşaltın bunları işe alın dediler. Ekmeğimizden olmamak için mecburduk böyle harekete...*

İş buraya kadar varmış demek. Milliyetçi Cephe partilerinde kaydı bulunmayanlar memur olamayacaklar. İşçilik bile yapamayacaklar. Hay sevsinler böyle demokrasiyi, memleketi iki parçaya bölmeye çalışan iktidarı.

Böyle hareketler iyi sonuç vermez. Bu yolda yürüyen partiler eninde sonunda çökmeye mahkûmdur. Eski CHP partizanları da denemişlerdi. 1946-1950 yıllarında CHP'nin halktan oy alamamasının nedeni bazı kuş beyinli partizanların tutumlarından ötüriydü.

Adalet Partisi ve ortakları 1950 yılının politikalarını çalmaya başlamışlardır. Partizanlık örneklerini sergilemekle başarıya ulaşacaklarını sanmaktadırlar. Küçük memurun ekmeğine kadar uzanan eller, işledikleri hatanın farkına vardıkları gün iş isten geçmiş olacaktır.⁸⁶

Özellikle MHP'nin bu dönemde devlet içindeki kadrolaşma faaliyeti hız kazanmıştır. Emniyet Teşkilatında ve Gümrük ve Tekel Bakanlığında kadrolaşmaya gidilmiştir.

4.4 LOCKHEED OLAYI

Özellikle “F-104” uçaklarıyla tanınan “Lockheed” firmasının 1970 ve onu izleyen yıllarda, Türkiye'ye savaş ve yolcu uçaklarının satışını arttırabilmek için, Ankara'daki temsilcisi Mete Nezih Dural'a 876.000 dolar (13 milyon 140 bin lira) gönderdiği öne sürülmüştür.

ABD senatosunun çok uluslu Amerikan şirketlerinin yabancı ülkelerdeki yasadışı eylemlerini soruşturmakla görevli alt komisyonuna sunulan bir raporda yer alan iddiaya göre, söz konusu 876.000 dolar “üçüncü şahıslara armağan olarak dağıtılması” için Nezih Dural'a gönderildi. Raporda, bu durumun şirketin belgeleriyle kanıtlandığı belirtildi. Senato alt komisyona sunulan raporda Lockheed firmasının Türkiye'den başka Batı Almanya, Japonya ve İtalya'da da rüşvet dağıttığı açıklanmıştır.⁸⁷

⁸⁶ Burhan Esen, **Dikiz Aynası**, Demokrat İzmir, 14 Haziran 1976

⁸⁷ Yeni Asır, 6 Şubat 1976

Ankara Cumhuriyet Savcılığı dünyanın en büyük uçak yapım firmalarından biri olan Lockheed şirketinin uçak alımlarını artırmak için rüşvet olarak dağıtılmak üzere Türkiye'ye 13 milyon 140 bin lira gönderdiği iddiaları konusunda soruşturma açılmasını kararlaştırdı. Öte yandan bu iddialar konusunda Milli Savunma Bakanı Ferit Melen bir açıklama yaptı. Melen açıklamasında, Lockheed firmasından silahlı kuvvetler için herhangi bir uçak alınmadığını bildirmiş “orduya atılan iddialar iğrenç ve memleketimiz için itibar kırıcıdır” demiştir. ABD senatosu, alt komisyon tutanaklarının ve diğer dokümanların Büyükelçiliğimiz aracılığıyla istenerek getirileceğini ve kanuni tatbikat yanında bakanlığında araştırma ve soruşturma yapacağını söyledi.⁸⁸

Çeşitli ülkelerde rüşvet yedirme marifetleri ortaya çıkan Lockheed uçak şirketinin yönetim kurulu başkanı ve başkan yardımcısı yapılan özel toplantıda istifa etmiştir. Türkiye'de de Ankara Savcısı konuyla ilgili Nezih Dural'ın ifadesini almıştır.⁸⁹

Bakanlar kurulu aldığı kararla Lockheed firmasının yolsuzluklarını soruşturan ABD senatosu mevcut bütün bilgi ve belgeleri, firmanın Türkiye'deki faaliyetleri ile ilgili tutanakların tamamını Washington Büyükelçiliği aracılığıyla devredilmesini istemiştir.⁹⁰

Rüşvet konusunu işleyen Amerikan senatosu alt komisyonu Başkanı Churc'un teklifi Ankara'ya birbirine kattı: “Türk hükümeti resmen istesin, rüşvet alanların listesini verelin...” şurası bir gerçektir ki bu sözler, Ankara'daki bazı kişilerin tüylerini diken diken yapmaya yetmiştir: “Ya açıklanırsa!”

Biliyorsunuz, 1974 yılı, CHP ile MSP'nin ortaklaşa hükümet ettikleri yılları içine alıyordu. “F-104 S” uçaklarının alımı için karşılıklı imzalar atılırken, bugünkü “tu kaka” Adalet Partisi'ni MHP'yi ve CGP'yi herhalde kimse aramayacaktı. Bu dönemin sevap ve günahları CHP ile MSP'nin değilmiydi? O halde, o gün “köşebaşlarını” kimler tutuyorduydu, onlar telaşlanıp, sağa sola koşturacak, daha doğrusu uykularını yitirecekti.

⁸⁸ Ege Ekspres, 11 Şubat 1976

⁸⁹ Demokrat İzmir, 15 Şubat 1976

⁹⁰ Ege Ekspres, 24 Şubat 1976

“Bu mobilya işindeki vergi iadesine benzemez diyorlardı. O işte söz konusu tek kişiydi. Ama bunda bütün ulusun çıkarları söz konusu değil miydi?” Bu meselede açılacak bir yara ondurmaz” diye konuşanlara hak vermek lazımdı. Rüşvet hakikaten verilmiş miydi? Alanlar kimlerdi? Şu anda hiç, ama hiçbir şey bilinmiyordu ama Ankara’da hissedilir tedirginlik, telaş ve heyecanını da herkes görüyordu.⁹¹

Lockheed firmasının Türkiye’de rüşvet dağıttığı iddialarını inceleyen Genelkurmay Başkanlığı ve Milli savunma Bakanlığı ortak soruşturma komisyonu, çalışmaları sırasında ortaya çıkardığı bir yolsuzluk sonucu Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Alpkaya görevinden istifa ederek emekliye ayrıldı. Orgeneral Alpkaya’nın olayla ilgili soruşturmanın selameti bakımından görevinden ayrıldığı açıklandı.

Lockheed firmasının rüşvet iddiası ile yarattığı ortam bizde de ilk kurbanını, hiç arzulanmayan bir kesimde verdi. Hava Kuvvetleri Komutanı, tahkikatın selameti için görevinden ayrılarak emekli oldu. Milli varlığın temelini orduda bulma geleneğine sahip bir millet için bu üzücü olay, ibret alınması gerekli bazı hususların su yüzüne çıkmasına vesile olmaktadır. Tahkikat dosyasının değerlendirilmesi adaletin işidir. Ancak olay toplum açısından da bazı noktalar üzerinde durulmasını gerektirmektedir.

Daha önce aynı konu için yazdığım bir yazıda Savunma Bakanının, satın alınan uçakların Lockheed lisansı ile yapılmasına rağmen, bunları yapan Aeritalia firması ile Lockheed arasında bir ortaklık bulunmadığı hakkında iddialı beyanatu üzerinde durmuş ve başkası hesabına böyle bir teminat vermenin, daha ilk bakışta olumsuz bir tutum olacağını açıklamaya çalışmışım. Daha sonra Başbakan da daha akıllıca olmakla beraber aynı hususa değinmekte özel bir itina gösterdi. Bu hatalı bir davranıştı. Anlaşılan muhalefetin sorumsuz davranışları iktidarı da etkiliyor ve onlarda ucuz çıkış yolları arıyorlar.

Esas konu, Hava Kuvvetlerini ilgilendirmektedir. Lice yer sarsıntudan zarar gören kasabada, bir okul binası yapmak için Lockheed lisansı ile bize uçak yapıp satan Aertalia firması İtalyan Büyükelçisini de aracı koyarak bir bağışta bulunur. Okul hava subay, astsubay ve eşlerinin yardımı ile yapılır. Firmanın verdiği para bir

---

⁹¹ Güngör Yerdeş, Başkent Günlüğü, Yeni Asır, 24 Şubat 1976

hava birliğinin kasasında durmaktadır. Bu arada, bu paranın da okula harcandığı hakkında tutanak vardır. İşte sorun bu noktada düğümlenmekte ve adalet bunu çözme görevini yükümlenmektedir.

Fakat Lice'ye yapılan bir bağış neden Hava Kuvvetlerine verilmektedir. Bu işle ilgili İmar İskân Bakanlığında bir devlet kuruluşu vardır. Diğer taraftan Kızılay Derneği de bu kamunun içindedir. Yapılması gereken iş, bu bağışı hemen bu kuruluşların hesaplarına aktarmak iken, bir askeri birlik kasasında bunu muhafaza etmek en azından uygunsuz bir davranıştır. Diğer taraftan bir disiplin örneği olan silahlı kuvvetlerinde yaşandığına göre onun dışında daha da laubali bir ortamın mevcudu şüphelerini doğurmaktadır. Eskilerin "Beytülmal" adını verdikleri devlet hazinesini herkes korumakla yükümlüdür.⁹²

Genelkurmay Askeri Savcılığı 30 bin dolarlık Aer-Italia yardım çekinin yolsuz kullanıldığı iddialarına ilişkin olarak yapmakta olduğu soruşturmayı tamamlamış ve sorumlular hakkında dava açılmasına karar vermiştir.⁹³

Eski Hava Kuvvetleri Komutanının duruşmadan varestede tutulması isteği reddedildi. Savcı, Alpkaya'nın hizmete müteallik olarak kasten hakikate muhalif resmi tanzim etmek suçundan cezalandırılmasını istedi. Böylece Türk tarihinde ilk defa bir orgeneral hâkim huzuruna çıktı.⁹⁴

Eski Hava Kuvvetleri komutanı ve arkadaşları yardım çekinin usulsüz kullanıldığıyla ilgili davadan beraat etmişlerdir.⁹⁵

Uzun süre soğuyan Lockheed olayı 76 yılının sonlarına doğru mecliste yeniden gündeme gelmiştir.

DP lideri Ferruh Bozbeyli yaptığı basın toplantısında "Lockheed" yolsuzluğuna adları karışan birçok ülkede soruşturmaların çok kısa zamanda sonuçlandırıldığını hatırlatmış, Türkiye'de ise kamuoyunun gösterdiği tepkiye rağmen bir araştırma yapılmadığını öne sürmüştür. İşin gerçek yüzü henüz karanlıktadır. Bilinen tek husus, Türkiye'de bazı şahısların, Lockheed yolsuzluğuna adlarının karıştığıdır. Bazı kimseler Lockheed şirketinden rüşvet almışlardır.

⁹² Kemal Karhan, Lockheed, Yeni Asır 9 Mart 1976

⁹³ Ege Ekspres, 27 Mart 1976

⁹⁴ Ege Ekspres, 8 Nisan 1976

⁹⁵ Ege Ekspres, 1 Mayıs 1976

Lockheed rüşvet iddialarını araştırmak üzere DP tarafından 25.02.1976 tarihinde Meclis başkanlığına bir araştırma örneği verilmiştir. Araştırma komisyonu 30.03.1976 tarihinde görev bölümü yapabilmiş ve göreve başlamıştır. O tarihten bugüne kadar çalışmalarını sürdüren araştırma komisyonu 22 Aralık Perşembe günü meclise müracaat ederek komisyonca seçilecek bir heyetin Amerika'ya gönderilmesine ve araştırmanın bir bölümünün Amerika'da yapılmasına karar verilmesini istemiştir. Bozbeyli bu karardan da anlaşıldığı üzere hükümet Lockheed yolsuzluğunu örtbas etmek ve meclis denetiminden kaçmak için ABD ile anlaşma imzaladı açıklamasını yapmıştır.

Millet Meclisindeki Lockheed tartışmaları bir gerçeği gün ışığı gibi ortaya çıkarmıştır. Adalet Bakanı İsmail Müftüoğlu, ABD ile sözleşme gereğince, Lockheed ile ilgili belge bilgilerin, ancak "adli mercilere" verilebileceğini, bu nedenle önce kamu kesimindeki alımları araştırmakla görevli komisyona bilgi ve belge verildiğini fakat Demirel'in ısrarı üzerine, komisyona bilgi ve belge vermek zorunda kaldığını açıklamıştır.

DP başkanı Ferruh Bozbeyli, hafta başında düzenlediği basın toplantısında, Amerika ile imzalanan sözleşmenin, Lockheed konusunun Parlamentoda araştırılıp soruşturulmasını önlediğini, bu belge ve bilgilerin bu komisyona verilmesi halinde, ABD Adalet Bakanlığının, bu bilgi ve belgeleri Türkiye'ye yollamayacağını belirtmiştir.

Adalet Bakanı, Millet Meclisinde yaptığı konuşmada, Bozbeyli'nin bu gözlemini ve kuşkusunu doğrulamıştır. Müftüoğlu demek istiyor ki: "ABD ile imzaladığımız sözleşmeye göre, biz bu belgeleri ve bilgileri ancak adli makamlara verebiliriz. Eğer biz bu gizliliğe uymazsak, ABD'nin bu bilgi ve belgeleri Türkiye'ye vermek hakkı doğar olan açıkça şudur: Adalet Bakanı Başbakan Demirel'in ısrarı üzerine, Parlamentoda kurulan komisyona bilgi ve belge vermiştir. Savcılık ya da mahkeme dışındaki resmi kuruluşlara bilgi ve belge verildiği için, ABD Türkiye'ye Lockheed yolsuzluğu ile ilgili belge ve bilgi vermemiştir. Buna Demirel yol açmıştır. Bu bir sonuçtur. Bu sonucun bir tek nedeni vardır. O neden de Demirel'in Adalet Bakanını sözleşmeye aykırı olarak komisyona bilgi ve belge vermeye zorlamasıdır.

Yani Demirel açıkça Lockheed yolsuzluğu ile ilgili soruşturmanın sonuçlanmasına engel olmuştur.⁹⁶

Genelkurmay Başkanlığı askeri savcılığı, Lockheed yolsuzluğu ile ilgili olarak “kavuşturmaya” yer olmadığı kararını vermiştir. Bu karar, uçak alımında hiçbir askeri yetkilinin rüşvet almadığını saptamaktadır. Bu arada, Lockheed şirketi Türkiye temsilcisi Nezih Dural, rüşvet olayı ile doğrudan ilgisi bulunmayan “Türk parasını koruma yasası” gereğince tutuklanmış ve cezaevine yollanmıştır. Böylece olayın hiçbir asker ve sivil kişilerle ilgisi yoktur sonucu ortaya çıkmıştır.

Uçak alımlarında yolsuzluk yapıldığı yolundaki iddiaları incelemekle görevli Lockheed Komisyonu, bir senelik çalışmasının sonunda uçak alımlarıyla ilgili işlem ve eylemlerinden dolayı Başbakan Demirel ve Milli Savunma Bakanı Ferit Melen haklarında TBMM’de soruşturma açılmasına karar verdi. Komisyon ayrıca Genelkurmay Başkanı Semih Sancar ile Genelkurmay Askeri Savcısı Albay İlhan Şener haklarında da askeri adli mercilerde kovuşturma açılmasını kararlaştırmıştır.⁹⁷ Komisyonun almış olduğu karar Meclis Genel Kurulunda kabul edilmemiştir. Lockheed skandalı yine Demirel tarafından 12 Eylül 1980 öncesi şu sözlerle kapatılmıştır. Bence Lockheed bir muammadır. Üzerinde çok uğraşılmış, bir şey çıkarılamamıştır. Kişi suçu ispatlanmadıkça suçsuzdur. İspatlanırsa bende üstüne varırım. Biz üstümüze düşeni yaptık. Çok iyi yaptık...

4.5 TRT Sorunu

1975 yılının ilk ayından itibaren TRT meselesi önemli bir sorun olarak gündeme gelmiştir. İlk olarak 16 AP milletvekili özellikle TRT’nin Anayasa ve 359 sayılı kanunun tayin ettiği yayın esaslarından ve devlet organı olma vasfından uzaklaşmasına sebep olduğunu, bu arada çıkarttığı (kişiyeye özel) kararname ile TRT’yi solun emrine verdiğini iddia ederek, eski Başbakan Bülent Ecevit hakkında anayasanın 90’ncı maddesi uyarınca bir “Meclis Soruşturması” açılmasını istemiş ve soruşturma sonunda muhakeme edilmek üzere Yüce Divana arzını teklif etmişlerdir.⁹⁸

⁹⁶ Uğur Mumcu, **Bir Pulsuz Dilekçe**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1994, s.187

⁹⁷ Yeni Asır, 2 Nisan 1977

⁹⁸ Ege Ekspres, 4 Ocak 1975

Bir eski Başbakan'ın gezisine dört-beş kameraman bir o kadarda muhabir gönderen TRT, bu süre içinde, Anavatandaki diğer siyasi parti liderinin konuşmalarını, temaslarını gürültüye getirmekte cidden kesin bir başarı göstermiştir.

Bunun yanı sıra, İzmir'deki bir matbaada DİSK'e bağlı bir sendikanın yürüttüğü grevi dakikalarca bir sınıf ayrıcalığı yaratır ve bunu körükler biçimde TV ekranlarında yayınlanan TRT, yine İzmir'de başlatılan bir grev karşısında sağır kalmıştır. Bahsettiğimiz olay evvelki gece yarısı Aliğa Rafinerisinde başlatılan grevdir ve Türkiye'nin sosyal yaşantısını etkileyecek sonuçlara gebedir. Bu son derece önemli grev karşısında, TRT radyolarında bir tek cümle duymak mümkün olmamıştır. TRT'nin klasik yutturmacılığıdır bu.

Bunun yanı sıra Adana'da bir tekstil fabrikasında 1500 işçinin sendika tercihi konusundaki oylamasını dakikası dakikasına veren TRT mikrofonları, İzmir'de gelişen büyük işçi hareketinden milleti haberdar etmekten çekinmişlerdir.

Bu tutumun günün birin de TRT'yi dinlenemez ve seyredemez organlar kurumu haline getireceğini söylemek elbette ki kehanet sayılmayacaktır.⁹⁹

TRT ile sadece CHP dışındaki siyasi partileri karşı karşıya görüp, meseleyi bir siyasi çekişmeden ibaret sanmak, bu memlekete yapılacak kötülüklerin en büyüğüdür.

TRT ile karşı karşıya olan Türkiye'nin bütünlüğüdür, vatanın düzeni, devletin varlığıdır.

AP iktidarda iken onun TRT şikâyetlerini de, aynı ters bakışla süzüp bir siyasi partinin meselesi sayan liderlerimiz olmuş, ama sonra hepsinin ayakları suya ermiştir. Hele 12 Mart'tan sonra TRT'nin marifetlerini erkenden keşfetmiş görünmenin bin bir atraksiyona girişenler çıkmıştır!

Özellikle bugünkü TRT, tüm yayınlarıyla, hükümetler başta olmak üzere, her teşekkül ve kişinin şaşmaz mihengini teşkil ediyor!

Bu TRT'ye taraftar olanlar, aşırı solcu olmanın dışında hiçbir iddialarında içten olmadıkları gibi, onu göremeyen, ondan şikâyetçi olamayan ve ona karşı

---

⁹⁹ ErkinUsman, Sıra Geldikçe, Ege Ekspres, 6 Ocak 1975

*ancak omuz silkebilen, hiçbir hükümet, Başbakan veya Bakan da aslen milliyetçi sayılamaz!*¹⁰⁰

Bir süreden beri kimi politikacılar ve bağlı buldukları siyasi kuruluşlarca TRT'nin bugünkü durumu ve TRT Genel Müdürü Sayın İsmail Cem'in kişiliği ile ilgili yıpratma kampanyası yürütülmesi üzerine Türkiye Gazeteciler Sendikası Merkezi TRT'ye ve onun çağdaş düşüncedeki genel müdürüne sahip çıkmaları gerektiğini belirtti.¹⁰¹

*İsmail Cem'in son demecinden sonra hem millet meclisinde hem de Cumhuriyet Senatosunda sert tartışmalar oluşmuştur. Hatta CHP'lilerle bazı AP'liler yumruklasmaya kadar varan kavgalara girmişlerdir. Bu durumlar dikkate alındığında İsmail Cem'in TRT Genel Müdürlüğü makamındaki ömrünün artık bittiğini görmemek mümkün değildir. Kanun kuvvetindeki kararnamenin ret edilmesiyle İsmail Cem'in memurluk hüviyeti de ortadan kalkacağından Irmak hükümeti İsmail Cem'i görevinden almaya mecbur kalacaktır.*¹⁰²

Sağcı partiler TRT konusunu adeta can havli ile ele alıyorlar. TRT Genel Müdürü Cem ve ekibi işin başına geldiğinden bu yana yanılığara düşmemiş, hatalar yapmamış değildir. Bu yanılığ ve hatalar gerektiğinde en sert biçimde bu sütunda yer almıştır. Onun için diyebiliriz ki sağcı partiler TRT'ye karşı son derece insafsız davranmaktadırlar. Siyasal yönden TRT'nin nihayet Anayasa çizgisinde yayın yaptığı söylenebilir. Sağcı partilerin iktidarı zamanında olduğu gibi milleti ikiye ayırmadığı, kültür hayatını bölmediği, her zevke ve fikre yatkın yayın düzenlediği belirtilebilir. Zaten galiba sağcıları çilen çıkartanda budur. Onlar yalnız kendi borazanı olacak bir radyo ve televizyona alışmışlar ille onu istiyorlar. Bu konuda İsmail Cem'e ve arkadaşlarına kusur bulunamaz. Kusurları tam tersine yayınların teknik kalitesine yeterince dikkat etmemelerinde, başka bir deyişle teknik düzeydedir.¹⁰³

TRT konusundaki son gelişmelerden sonra ilk toplantısını yapan TRT yönetim kurulunda Genel Müdür İsmail Cem İpekçi'nin parlamento ve siyasi partileri hedef olarak yaptığı konuşma şiddetle kınandı. Yönetim kurulunun, iki

---

¹⁰⁰ Bedii Faik TRT ve Hükümet, Dünya, 3 Ocak 1975

¹⁰¹ Demokrat İzmir, 29 Ocak 1975

¹⁰² Orhun Fişek, TRT Kavgası ve Çözülecek Düğüm, Ege Ekspres, 30 Ocak 1975

¹⁰³ Demokrat İzmir, 31 Ocak 1975

gün süren toplantıları sırasında son görüşmeler üzerine genel görüşme açılması için bir önerge verildiği öğrenildi. Önergede kurulun bugüne kadar karşılaştığı bunalımın en ağırı ile karşı karşıya getirildiği, haber kaynaklarının azalması sonunda kamuoyunun serbestçe oluşumuna yardım yerine, kamuoyunu belli bir açıdan oluşturma durumuna sokulduğu, bunun sonucunda, kurulun manevi itibarını zedeleyecek ve inanılır olma niteliğini ortadan kaldıracı yayınlar yapıldığı savunuldu. Aynı önergede Genel Müdür İpekçi'nin kurumun tüzel kişiliği ile kendi özel kişiliğini birbirine karıştırdığı, giriştiği bağlılık kampanyası yayını sonunda parlamento ile sokağı karşı karşıya getirerek, kamu düzenini sarsıcı harekette bulunduğu belirtildi.¹⁰⁴

Cem'in atılmasını sağlayan kararnameyi -11- sayılı kararnamedir- diyelim ki red edeceklerdi. 12 sayılı kararname içinde bir alt komisyon kurulmuştu ve ufak tefek değişiklikler yapılacaktı. Ama sonra ne olacaktı? TRT'nin başına kimi getireceklerdi? Zira bu kararnamelerin mecliste ret edilmesiyle TRT genel müdürlüğünden Cem İpekçi alınabilecekti. Ama TRT'nin başına bu prosedür içinde ancak gene TRT içinden birisi getirilebilecekti. O zaman bunca çaba nedendi, bir seçim arifesinde bunca tantana neden koparılıyordu?

Aslında gerçekten artık mesele Cem meselesi değildir. Meclisteki kalabalık partiler bir noktada birleşmenin zaruretini duymuşlardır. Ekonomik safta birleşemeyen cepheciler, hiç değilse bir mihrak etrafında bütünleşmeyi "Cem" üzerinde denemişlerdir. Şimdi bir de sağ partiler arası Cem rekabeti başlamıştır. Cem gidecek yerine kim oturtulacaktı?¹⁰⁵

Cem gitsin, peki gitsin ama onun gitmesi meseleyi halletmiyor. Yerine gelecek zat da bir kontr- Cem olacağına göre tarafsızlık meselesi yine ortadan kalkmıyor. Gitsin diyen siyasilere asıl şunu anlatmak lazım ki taraflılığa sebebiyet veren atama şeklini yok etmek gerek. Daha kararnamenin imzalandığı gün nasıl tarafsızlık ortadan kalkmışsa şimdi gelecek olanın kişiliğinden de değil fakat atama şeklinden dolayı tarafsızlık denen meret yine o saniye ortadan kalkacaktır. Öyleyse milliyetçi cephe liderlerinin yapacağı bir iş var. Ekranı çıkıp:

_ Ey millet biz buraya genel müdür getirmek için uşak aramıyoruz ve göreceksiniz bir yakın adamımızı falanda getirmeyeceğiz, biz sadece atama şeklinin

¹⁰⁴ Ege Ekspres, 4 Şubat 1975

¹⁰⁵ Atilla Bartınlioğlu, Başkentten Akisler, Demokrat İzmir, 5 Şubat 1975

karşısındayız. Yönetim kuruluna haysiyet kazandıracak yeni bir atama sistemi uygulanmasını teklif edeceğiz.

*Bunu söyledikleri zaman hem puan toplamış, hem de muhtemel genel müdür adına şimdiden halka itimat telkin edilmiş olacaktır. Bizce bu çok mühim bir noktadır. Yönetim kurulunda bu işten anlayan aklı başında kişilerle derhal temasa geçilmeli, fikirleri alınmalıdır. Çünkü TRT'ye tarafsızlık getirecek en iyi formül budur.*¹⁰⁶

Demirel, “ Hükümet programında TRT'nin ıslah edileceği belirtilmişti, bu konuda çalışmalarınız var mı?” şeklindeki bir soruya şu cevabı verdi. “ TRT ıslah edilecektir, bu konuda çalışmalarımız vardır.”¹⁰⁷

Bakanlar Kurulu Çarşamba günü yaptığı toplantıda 359 sayılı TRT kanununun 9. maddesinin 3. fıkrasına dayanarak TRT Genel Müdürü İsmail Cem'i görevinden almayı kararlaştırdı. Bakanlar Kurulu kararı onaylamak üzere Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e sunuldu. Cumhurbaşkanı, sorunu hukuk danışmanlarına incelettireceğini belirtmektedir. Bu arada TRT çevrelerinden alınan haberlere göre de İsmail Cem kararı, hukuki mercilere intikal ettirecek.¹⁰⁸

Başbakan Demirel, Cumhurbaşkanı Korutürk'ün “TRT Genel Müdürü İsmail Cem hakkındaki Bakanlar Kurulu kararnameini imzaladığını” açıkladı. Bu arada THA'nın verdiği bir habere göre Cumhurbaşkanı İsmail Cem'in yerine atanan Prof. Nevzat Yalçıntaş'a ait Bakanlar Kurulu kararnameini de onaylamadı.¹⁰⁹

İsmail Cem İpekçi'nin TRT Genel Müdürlüğüne atanmasına ilişkin 11 sayılı kanun hükmünde kararname meclis genel kurulunda sert tartışmalarla geçen müzakerelerden sonra iptal edildi.¹¹⁰

TRT Genel Müdürü İsmail Cem İpekçi kendisine Başbakanlıktan dün yapılan bir tebligatla görevinden alındı. Cumhurbaşkanı Korutürk'ün atama kararnameini onayladığı Prof. Nevzat Yalçıntaş bugün TRT Genel Müdürü olarak görevine başladı.¹¹¹

---

¹⁰⁶ Rauf Tamer, Sözü'nün Kıyası, Milliyet, 6 Mart 1975

¹⁰⁷ Ege Ekspres, 3 Mayıs 1975

¹⁰⁸ Yeni Asır, 4 Mayıs 1975

¹⁰⁹ Yeni Asır, 13 Mayıs 1975

¹¹⁰ Ege Ekspres, 16 Mayıs 1975

¹¹¹ Yeni Asır, 17 Mayıs 1975

İsmail Cem İpekçi'nin görevinden alınmasına ilişkin kararın gerekçesi de resmi gazetede yayınlandı. İsmail Cem İpekçi'nin tutumu Cumhuriyetimizin genel niteliklerine, devletimizin ülkesi ve milleti ile bölünmezliği ilkesine zarar verici, kanun hâkimiyetini sarsıcı, halkın huzursuzluğuna sebep olucu, milleti kavgaya teşvik edici, gençleri milli ahlaka aykırı ihtiyatlara itici, bu suretle milli güvenliği ve kamu düzenini bozucu mahiyettedir.

Bu durumda milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından İsmail Cem İpekçi'nin TRT Genel Müdürlüğünden alınması bir zaruret haline gelmiştir.¹¹²

Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu TRT Genel Müdürü İsmail Cem İpekçi'nin görevden alınması ve yerine Prof. Nevzat Yalçıntaş'ın atılmasını ön gören hükümet kararnamelerini görüştü ve çift taraflı yürütmeyi durdurma kararı verdi. Hukukçuların bir kısmı bu kararla Cem'in TRT deki görevine dönmesi gerektiğini savundular.

Hükümet İsmail Cem'in görevine son verdiği sırada, TRT genel müdürünü görevden alma yetkisini hükümete tanımayan kanun yürürlükte idi. Danıştay bu nedenle Cem'in tayini ile ilgili kararname hakkında yürütmeyi durdurma kararı almış olabilir.¹¹³

Yürütmeyi durdurma kararı tepkilere yol açmış, cephe hükümeti Danıştay'ın idarenin yerine geçemeyeceğini iddia etmiştir. TRT eski Genel Müdürü İsmail Cem İpekçi Danıştay'ın kararını aldıktan sonra TRT Genel Müdürlüğü binasına gelmiş, TRT Genel Müdürü Nevzat Yalçıntaş'la görüşme isteğinde bulunmuş fakat bu istek ret edilmiştir.¹¹⁴

Başbakan Süleyman Demirel, bir gazetecinin, TRT eski Genel Müdürü Cem İpekçi'nin "Göreve başladığını açıklaması" ile ilgili sorusuna karşılık Danıştay'ın verdiği kararın bugün icrası mümkün değildir. Danıştay ve hükümet, meclislerin iradesini aşamaz dedi. Çünkü TRT Genel Müdürü olabilmek için muayyen evsafa ihtiyaç vardır. Bunu 359 sayılı kanun yazmıştır. Tayin yapılırken bu kanunun bu maddesi bize göre kanunlara aykırı olarak değiştirilmiştir. Şimdi o durum düzeltilmiştir. Onun için Danıştay'ın verdiği kararın icrası bugün mümkün değildir.

---

¹¹² Ege Ekspres, 18 Mayıs 1975

¹¹³ Yeni Asır, 31 Mayıs 1975

¹¹⁴ Ege Ekspres, 5 Haziran 1975

Devlet Bakanı Karaca yaptığı açıklamada yürütmeyi durdurma kararının henüz hükümete tebliğ edilmediğini belirtmiştir. Ayrıca hükümetin Danıştay'ın görevinden alınan TRT eski Genel Müdürü İsmail Cem İpekçi ile ilgili olarak almış olduğu yürütmeyi durdurma kararı tanımayacağı bildirilmiştir.

TRT Genel Müdürü Nevzat Yalçıntaş istifa ettiği yolundaki haberlerin gerçeği yansıtmadığını açıklamıştır.¹¹⁵ Danıştay, TRT ile ilgili hükümetin itirazını görüşerek 3'e karşı 18 oyla reddetti.¹¹⁶

Hükümeti kurar kurmaz ayaklarının tozu ile yaptıkları ilk iş bağımsız TRT Genel Müdürünü azletmek, yerine borularını öttürebilecek birini koymak olmuştur. Bu gayri meşru Genel Müdürlük yönetimindeki TRT'nin marifetleri ortadadır.

AP'nin, MSP'nin, CGP'nin hatta üç milletvekilli MHP'nin aldıkları solukları bile seyirci ve dinleyicilerine veren TRT, Bülent Ecevit'in 150.000 kişi önünde yaptığı konuşmayı vermemektedir. Hele aradan biraz zaman geçsin, Danıştay fırtınasını atlatsınlar ondan sonra seyredin tarafsız devlet TRT'si nasıl olurmuş... Televizyon ekranlarında çivili sopa, cop, falaka görüntülerini yansıyacağı günler uzaklarda değildi.¹¹⁷

30 Mayıs'taki Danıştay kararının ardından genel müdürlük konusu askıda kalmış, ne Yalçıntaş genel müdür olabilmiş, nede İsmail Cem'in genel müdürlüğü sona ermiştir. Ancak hükümette görevi Cem'e iade etmemiştir.

Görevini bırakarak İstanbul'a giden ancak istifası açıklanmayan TRT Genel Müdürü Nevzat Yalçıntaş üzerine tartışmalar alevlenmiş Yalçıntaş'ın istifası koalisyon ortakları arasında da yeni bir çatışmaya neden olmuştur.¹¹⁸

Prof. Yalçıntaş'ın söyledikleri MC ortaklığının TRT'yi nasıl bir hale getirmek istediğine ilişkin ipuçları veriyor. Şimdi Yalçıntaş kendisi açıklıyor. İktidarın kendisinden dolaylı olarak baskı olmamış ama sağcı basınla yan kuruluşlardan bir sürü baskı yapılmıştır. Bunlardan birisi TRT'de çalışanları atmaması, yerine sağcı bilinen kişileri getirmemesi noktası üzerinde toplanıyormuş, ikincisi TRT'nin dilini Osmanlıcaya çevirmemesi üzerine, Yalçıntaş her ikisi üzerindeki davranışını Anayasaya dayanarak istifasından sonra bile savunuyor.

---

¹¹⁵ Ege Ekspres, 30 Haziran 1975

¹¹⁶ Ege Ekspres, 5 Temmuz 1975

¹¹⁷ Burhan Esen, Dikiz Aynası, Demokrat İzmir, 17 Temmuz 1975

¹¹⁸ Yeni Asır, 27 Kasım 1975

Yalnız Yalçıntaş'ın ayrılmak zorunda kalması MC ortaklığının TRT'den nasıl tek taraflı bir yayın düzeni istediğine işaret olsa gerek...

TRT'nin başına gelenler bu kurumun Anayasal statüsünü göz önünde tutmakta. İster istemez iktidarların eğilimlerine tam anlamda uymaktan kaçınmamaktadırlar. Bu da 21 Mayıs öncesi bir radyo ve televizyonun artık hayal olduğunu kesinlikle belirtmektedir.¹¹⁹

Yalçıntaş'ın istifasıyla TRT'de baş gösteren bunalıma bizzat Cumhurbaşkanı Korutürk el koymuş ve İstanbul'a davet ettiği Yalçıntaş'la bir görüşme yapmıştır. Cumhurbaşkanı görüşmede Yalçıntaş'tan görevinden ayrılmamasını istemiştir. Korutürk bu arada başbakanla yaptığı görüşmede de bu konuyu ön plana atmıştır. Korutürk TRT Genel Müdürlüğü konusunda son derece titiz olduğunu ve önüne getirilecek tek adayın tayinini onaylamayacağını bildirmiştir. Köşk'e yakın kaynaklardan alınan haberlere göre Korutürk, Danıştay'ın ve Anayasa Mahkemesinin İsmail Cem ile ilgili olarak aldığı kararlardan sonra TRT'ye Yalçıntaş'ın dışında bir Genel Müdür tayin etmenin hukuki sakıncaları üzerinde durmuştur.¹²⁰

Başbakan Demirel, Cumhurbaşkanı Korutürk'ün "Danıştay'ın görüşünün alınması" gerekçesiyle iade ettiği Şaban Karataş'ın TRT Genel Müdürlüğüne atanmasına ilişkin kararnameyi yeniden Çankaya Köşküne göndermeye hazırlanıyor. Korutürk kararnameyi yine imzalamayacak. Çankaya Köşk'üne yakın kaynaklar, Cumhurbaşkanı'nın, Karataş'ın atanmasıyla ilgili görüşünü değiştirmeyeceğini belirtiyorlar. Böylece, Başbakan Demirel'in iktidarda kalıp kalmama yolunda bir tercih yapması zamanı gelecek Demirel emaneti geri verebilir deniyor Ankara'da.¹²¹

Cumhuriyet tarihinde ilk defa olarak devletin başı ile hükümet arasında baş gösteren ihtilaf giderek büyümeye başlamıştır. Bir iddiaya göre Korutürk'ün kararnameyi imzalamaması halinde Demirel konuyu itibar meselesi yapıp istifa edecek.

19 Ocak 1976'da Korutürk, Şaban Karataş'ın kararnamesini imzalamıştır. Karataş kararnamesini onaylamasından dolayı Ecevit Korutürk'ün taraf olduğunu

¹¹⁹ Demokrat İzmir, 28 Kasım 1975

¹²⁰ Demokrat İzmir, 29 Kasım 1975

¹²¹ Yeni Asır, 29 Aralık 1975

ve yargı ile ters düştüğünü belirtmiştir. Kararnamenin imzalanmasından sonra TRT kavgası kızışmış CHP’li Ünsal “Karataş’ı göreve getirilen Atatürk düşmanıdır.” Demiştir.¹²²

*Korutürk, Karataş’ın kararnamesini tam yedi kere çevirmiştir. Peki, daha sonra neden imzalamıştır? İşte sorun buradadır. Karataş kararnamesinin imzalanmaması MC iktidarının sonu olacaktır. Bu kesindir. Çünkü bu kararname “devleti işgal” planının bir bölümü ama büyük bir bölümdür.*¹²³

Şaban Karataş’ın TRT Genel Müdürlüğü döneminde TRT ile ilgili sıkıntılar devam etmiş, Karataş’ın Genel Müdürlüğü hükümetle muhalefet arasında sorunlara neden olurken hükümetin kendi içinde de AP ve MSP nin arasında da sorun yaşanmasına neden olmuştur. TRT meselesiyle ilgili sorunlar MC hükümeti döneminde ve daha sonraki dönemlerde de gündeme gelmiş. TRT’nin tarafsızlığı ve iktidardaki siyasi partilerin kontrolüne girmesi önemli bir sorun olmuştur.

4.6 Milliyetçi Cephe Hükümeti Döneminde Ekonomi

Uzunca bir bekleyişten sonra hükümetim güvenoyu almış bulunması Türkiye için yeni bir dönemin başlangıcı sayılabilir. Zira yeni bir hükümet devamlı bir mücadelenin, hükümete dönemin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelerle halk, seçmenler, seçilenler, politikacılar büyük tecrübe kazanmışlardır. Bu tecrübelerin gelecek yıllarda yurt yararına hizmet edecek bir güç olacağı şüphesizdir. Geçirdiğimiz siyasi krizler döneminde ortaya çıkan en önemli konu şüphesiz ki ekonomik olanlardır.

Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin iktisat politikası elli iki yıl içinde büyük değişimler göstermiş, fakat hükümetlerin üzerinde yürüyecekleri bir çizgi çizilememiş, milli bir strateji ve anayasa benzeri bir ana politika tayin edilememiştir. Bu sebeptendir ki 1923-1938, 1938-1950, 1950-1960 yılları arasında, dayandıkları temel felsefe, ana hedef, ana genel stratejileri farklı olan politikalar uygulanmış ve bunların bir bütün olarak verilmemesinden dolayı gerekli sonuca ulaşamamıştır. 1960 yılını takip eden dönemin iktisat politikası dikkat çekici özellikler taşır. 1963 yılında yürürlüğe giren 5 yıllık kalkınma planları iktisat politikacılarına ana hedef ve strateji vermeye yeterli bulunmakla beraber tümü ile

¹²² Demokrat İzmir, 21 Ocak 1976

¹²³ Atilla Bartınlioğlu, Başkentten Akisler, Demokrat İzmir, 25 Ocak 1976

başarılı olamamış, 1960-1975 yılları arasında istikrar ve refah dönemlerine de şahit olunmuştur. Ancak bu başarılı dönemlerin müspet tesirleri başarısız dönemlerde gölgelenmiştir.

Böylece özetlenebilecek olan gelişme sonunda iktidara gelen yeni hükümet, kötü bir miras devralmıştır. Hükümetin Türk ekonomisine yeni bir yön, hız ve canlılık verebilmesi için alacağı tedbirleri birkaç grupta toplaması ve buna uyan tedbirlerin gerekli sıraya göre ele alınması yararlı olur.

Şu anda ekonomimiz hemen tedbir almayı gerektirecek büyük sıkıntılarla karşı karşıyadır. Sıkıntıların başında şu konular yer almaktadır: Aşırı fiyat artışları, yatırımlardaki duraklama, ihracatın azalması, kritik bir duruma gelen döviz kıtlığı, Amerikan yardımının kesilmesi ve öteki politiko-militer değişmelerden doğan milli savunma ihtiyaçlarının ekonomiye yüklediği külfet, istihdam meselesi, bozulan gelir dağılışı dengesizliğinin daha da bozulması ile ortaya çıkacak sosyal huzursuzluk, acele çözülmesi gereken ekonomik meselelerin başında gelmektedir.¹²⁴

Demirel Hükümeti gerçektende kötü bir ekonomik miras devralmıştır. Eldeki istatistik veriler, fiyatların 1973 yılından bu yana %50 dolayında yükseldiğini gösteriyor.

İşsiz sayısının 2 milyonu aştığı biliniyor. Yakın geçmişteki zorunluluklar dış ticaret dengesini zararımıza giderek bozmuş, bu sonucun doğal yansımaları döviz rezervlerini umulandan önce tüketmiştir.

Almanya'nın sesi radyosu "Türkiye'de uzun süreli hükümet bunalımlarının ve hükümet değişikliklerinin ekonomik yapı üzerindeki olumsuz etkilerini" konu alan bir yorumunda şu görüşü yer vermiştir: "Şurası açıkça ortadadır ki, üçüncü 5 yıllık kalkınma planında öngörülen ana projeler gerçekleşmeyecektir. Birçok imalat dallarında hatırı sayılır bir gerileme olduğu tespit edilmiştir. Enflasyon sonucu kara borsacılık iyice artmış ve bunların doğurduğu yeni zenginler çoğalmıştır.

---

¹²⁴ Ahmet Kılıçbay, Fikirler, Görüşler, Düşünceler, Güvenoyu ve Türkiye Ekonomisi, Demokrat İzmir, 19 Nisan 1975

Bunun en belirgin örneği Türkiye caddelerinde artan pahalı son model arabalardır.¹²⁵

MC döneminde ilk altı aylık rakamlar Cumhuriyet döneminin en büyük dış ticaret açığına ulaşacağını göstermektedir. Şu andaki açık 1 milyar 731 milyon dolardır. İthalat ise hızla geri eğilimi göstermektedir. 6 ay içindeki toplam ithalat 2 milyar 415 milyon dolar seviyesine varmıştır. 1975 programı ithalat için azami 4 milyar doları göstermektedir. Bugünkü rakamlar bu seviyenin çok aşılacağını işaretlemektedir.

İhracat 6 ay içinde 637 milyon dolar seviyesinde kalmıştır. Bu rakam geçen yılın çok aşağısındadır. İhracat programı ise 2 milyar dolar olarak saptanmıştır. Bu rakama varılacağı, hiçbir varsayımın düşünde bile göremeyeceği bir rakamdır. Böylece, dış ticaret açığı en azından 4,5 milyar dolara ulaşacaktır.

Yılın ilk 6 ayında 496 milyon dolar olan işçi dövizlerinin dibine darı ekilmiştir. Yeniden öyle bir rakama ulaşılması ekonomistlerce hayal olarak görülmektedir. Toptan eşya fiyatları endeksi tüm bunlardan ötürü hububat fiyatlarında görülen düşme nedenine karşı artmaktadır. Örneğin; Ankara geçinme endeksi ilk 6 ayda yüzde 10,5 arasında artmıştır. Bütün bunların yanında Devlet Planlama Teşkilatı yaptığı inceleme sonucu 100 kadar büyük yatırımın finansman açığından ötürü durduğunu açık seçik belirtmektedir.¹²⁶

Döviz temini için MC iktidarı her yola başvurmuştur. Ama sağlanan dövizlerin ileride topluma yükleyeceği yükler düşünülmemiştir. Demirel, ekonomistlerinin acilen 500 milyon dolar temini sloganı şimdilik gerçekleşmiştir. Şimdiden sonra ne olacaktır? Sadece Haziran ayında ithalat 536 milyon dolar olmuştur. MC iktidarının büyük tavizlerle elde ettiği DÇM gelirleri bir aylık ithalatı zar zor karşılamıştır. İthalatın bu hızını sürdürmesi halinde döviz ihtiyacı giderek daha da büyüyecektir. Sadece ithalat ve ihracat sorunu yoktur. Dengenin diğer kalemleri de gerileme içindedir. İşçi dövizlerindeki gerileme ile birlikte turizm gelirlerinde, özel yabancı sermaye gelirinde bir önceki yılın ilk altı aylık bölümüne göre gerileme söz konusudur.

¹²⁵ Güngör Mengi, Periskop, Yeni Asır, 25 Nisan 1975

¹²⁶ Atilla Bartınlioğlu, Başketten Akisler, Demokrat İzmir, 25 Temmuz 1975

Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, Türk ödemeler dengesi planlı kalkınmanın başladığı 1963 yılından bu yana ilk kez açık verme tehlikesi ile karşı karşıyadır. MC iktidarı kısa vadeli hesapları nedeniyle ekonominin geleceğini ipotek altına alan kararlara varmaktan kuşku duymamaktadır.

MC hükümetinin üzerinde en çok durduğu sorun ise temel mallarda kıtlık ve kuyrukların olmamasıdır. Bu konuda elde mevcut tüm imkânlar kullanılmış, çekinmeden ithalata gidilmiştir. Şimdi ortaya çıkan durum ise MC iktidarını bu üzerinde önemle durdukları konuda kuşkuya itmektedir. Büyük demir ithalatına karşın demirde karaborsa söz konusudur. Çimento fabrikalarının devamlı üretimine karşın Ankara'nın doğusundaki illerde çimento fiyatının bir misli fazlasına satılmaktadır. İzmir'de iki yağ fabrikası grevdedir. İlan edilen ayçiçeği taban fiyatları ve yağ fiyatlarından sonra likit ve margarin yağ piyasaları tam anlamıyla karışmıştır. Ege'deki yağ fiyatları sürekli yükselmektedir.¹²⁷

1976 yılında 649 milyar 524 milyon lira olan milli gelir, 1977'de üçüncü plan gelirine uygun olarak yüzde 8,2 oranında artarak, 1976 yılı fiyatlarıyla 703 milyar 110 milyon liraya ulaşacak. Buna karşılık, 1976 da 2 milyon 80 bin olan işçi sayısı 1977'de 2 milyon 183 kişiye yükselecek. AP Balıkesir senatörü Raif Eriş tarafından hazırlanan "Devlet Planlama Teşkilatı 1977 Bütçe Planında" açıklandığına göre, kısa dönemde döviz girdilerini arttıracak ve döviz giderlerinde tasarruf sağlayacak politika ve tedbirlerin uygulanması yanında ödemeler dengesinin yapısal sorunlarının uzun ödemeli yaklaşımla ele alınması, 1977 yılının en önemli konularından biri olacaktır demiştir.¹²⁸

Dövize çevrilebilir mevduat (DÇM) nedeniyle ödenen yüksek oranlı faizler yüzünden merkez bankası 1976 bilânçosunu zararla kapamıştır.

1977 Ocak ayında bekleyen transfer taleplerinin toplamı 780 milyon dolara yükselmiştir ve bu rakamın açıklanan ithalat rejimi ile artması beklenmektedir. 1977 yılının ilk ayında kamu ve tarım kesimi kredileri daraltılırken, özel sektör kredilerine 1,5 milyarlık yeni bir eklenti yapılmıştır.

---

¹²⁷ Atilla Bartınlioğlu, Başkette Akisler, Demokrat İzmir, 18 Ağustos 1975

¹²⁸ Yeni Asır, 27 Aralık 1976

*Toptan eşya fiyatlarındaki fiyat artışı 1975 sonunda yüzde 10,4 iken, 1976 sonunda 19,1'e, gıda maddelerindeki fiyat artışı 1975'te yüzde 13,5 iken, 1976 yılında 19,2'ye, sanayi maddelerindeki fiyat artışı 1975 yılı sonunda yüzde 4,9 iken, 1976 yılı sonunda yüzde 20,9'a yükselmiştir.*¹²⁹

1977 yılında başta et olmak üzere tüm gıda maddeleri oldukça pahalıdır. Tütün piyasası bir türlü açıklanmamış, sigara kıtlığı yaşanmıştır. Yıllık fiyat artışları oranı yüzde yüzü aşmıştır. Dünya istatistiklerine göre fiyat artışlarında Türkiye her ay dünya rekortmeni olmuştur. Batı'da Türk parasının değeri durmadan düşmüştür. 1977 yılının Mart ayında dolar, paramıza oranla 1 lira daha değerlenmiş, böylece paramız bir yılda 8 kez ve yüzde 26,35 oranında devalüe edilmiştir.

12 Mart döneminin tekelci sermayeyi rahatlatan önlemleri, emeğin alabildiğine sömürüsü ve kemer sıkma uygulamalarına karşın ekonomi tıkanmıştır. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası ABD ambargosunun da etkisiyle döviz stokları erimiş, Demirel'in akıllarda kalan ünlü deyimiyile ülke "70 sente muhtaç" hale gelmiştir. Sürdürülebilir ekonomi açısından olsun, vadesi gelen dış borçların ödenebilmesi açısından olsun, gerekli finansmanın sağlanmasında dış borç kaynağında da önemli sıkıntılar söz konusudur. Hükümet, sıkıştıkça can havliyle yüksek maliyetli ve kısa vadeli borçlanmaya gitmektedir. Ekonomiyi çıkmaza sokan başlıca uygulamalardan biri de dövize çevrilebilir mevduatlardır. (DÇM) Tekeller için iştah kabartan bu uygulama hem aşırı borçlanmayı ve dolayısıyla dışa bağımlılığın katmerleşmesini, hem de çalışan kesimlerin sırtına yeni yükler binmesini beraberinde getirmiştir.

1977'ye gelindiğinde ödemeler dengesindeki cari açık 3,4 milyar bulmuştur. Bu şok bir meblağdır ve yıkıcı etkisi olmaktadır. Enflasyon hızla yükselirken, petrol fiyatlarındaki ani ve aşırı artış işi iyice rayından çıkarmıştır.

1.MC Hükümeti gereken rasyonel önlemlerden yaklaşan seçimleri dikkate alarak popülist bir yaklaşımla uzak durmuştur. Kamu harcamalarının, israfın kısılması, vergilerin arttırılması gibi önlemler seçmenin hoşuna gitmeyecektir.

---

¹²⁹ Necdet Okur, Ankara Mektubu, Demokrat İzmir, 12 Şubat 1977

Sonuç, krizin sarmallaşmasıdır. Türkiye'nin ilk kez karşılaştığı yabancı olduğu yüzde 25'lik enflasyon her şeyi altüst etmiştir.

ABD'deki etkin mali yayın organlarından Institutional Investor dergisi, 1975–77, yani 1.MC dönemini ekonomik gelişmelerini ele alarak şu görüşlere yer vermiştir:

“1967'den 1974 sonuna kadar Türkiye, OECD ülkeleri arasında yıllık yüzde 7,8 kalkınma hızı ile en süratli kalkınanı oldu. Her şey 1975'te bir bankacının deyimiyile “garip bir borçlanma sistemi” ile yani dövize çevrilebilir mevduat uygulamasıyla başladı. 1975'te bir milyar, 1976'da 1,3 milyar dolar DÇM Türkiye'ye aktı. Başka hiçbir ülke bu yöntemi kullanmamış ve böylesine yüksek döviz girdisi sağlayamamıştır. Fakat o zamanki hükümet bu arada iki büyük yanlış yaptı. Bunlardan biri, sanayileşme girişimlerinin kısa vadeli para ile finanse edilmesi, ikincisi ise, bir bankacının deyimiyile ihracata yönelmek gereğinin unutulması oldu. DÇM'nin çok küçük bir kısmı ihraç edilebilir malların imalatına, artırılmasına harlandı ve sonuç olarak ta 1960'lardan bu yana sürekli olarak artış gösteren ihracat gelirleri petrol ithalatı için ödenen parayı ancak karşılayabilecek düzeyde kaldı. Oysa DÇM formülü o zaman Türkiye'nin önündeki tek seçenek değildi.

1976 Kasım ayında bu gelişmeden kaygılanan bir Amerikalı bankacı Başbakan Demirel ile görüştü. AP lideri gelecek yaz çok önemli bir seçim ile karşı karşıya bulunduğunu yani ekonomisini yavaşlatamayacağını anlattı. Sadece bu “garip” uygulamaya devam edilmekle kalınmadı, aynı zamanda DÇM hesaplarının geri ödenmesi olanaklarını sürekli zayıflatan ekonomik politikalar izlendi, ihracatı arttırmak yolunda çok az şey yapıldı ve sonunda DÇM'ler de açığı kapatmaya yetmez hale geldi. Mart 1977'de bankacıların en çok korktukları durum ortaya çıktı. T.C. Merkez bankası zamanı gelen DÇM'lerin ödenmesi için gereken dövizlerin artık düzenli akmadığını resmen açıkladı. Nitekim Demirel'de devlet hazinesinin 70 sente muhtaç olduğunu söyledi.

4.7 1 Mayıs Taksim Olayları

Erken genel seçimlere yaklaşık bir ay kala 1 Mayıs 1977’de Cumhuriyet tarihinin en önemli provokasyonlarından biri âdete bağıra bağıra gelmiştir. 1976’da yine Taksim Meydanı’nda DİSK’in öncülüğünde gerçekleştirilen ilk 1 Mayıs Mitingi bir şenlik havası içinde cereyan etmesine karşın, bu kez hava oldukça farklıdır. Mitingden haftalar önce giderek yoğunlaşan biçimde 1 Mayıs’ın kana bulanacağı “Leninci-Maocu” çatışması yaşanacağı sağ basının manşetlerinden inmemektedir. MC hükümeti nedense mitingi iptal yoluna gitmemiştir.

Tercüman, Son Havadis, Hergün gibi gazeteler neredeyse her gün 1 Mayıs’ın kanlı olaylara sahne olacağını; canını, malını düşünenlerin o gün sokağa çıkmasının sakıncalı olabileceğini yazmaktadır.

1 Mayıs günü DİSK’in 20 bin üyesi güvenlik tertibatı almıştır. Katılımcılar iki kol halinde Saraçhane ve Beşiktaş yönünden Taksime akacaklar; marşlar, şarkılar eşliğinde yürüyerek alanda DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler’in konuşmasını dinleyip dağılacaklardı. Bu arada, jandarma ve polisin aldığı önlemler inanılacak gibi değildir. İstanbul ve giriş çıkışları kuşatma altındadır.

Yürüyüş kolları bir türlü bitmemekte, bir ucu Şişliye, bir ucu Beşiktaş’a, Şişhane ve Sıraselvilere uzanan insan seli saat 19.00’a yaklaşmasına karşın alana akmaya devam etmektedir. Birazdan Kemal Türkler’in kısa konuşmasıyla miting dağılacaktır. Rekor bir katılımın olduğu mitingde 500 bin kişinin olduğu tahmin edilmektedir. Görkemli kalabalık alanda pankart ve flamalarla yerini dalga dalga almaktadır. İlk silah sesleri Tarla başı’nın alana açılan girişinden duyulmuştur. 1 Mayıs kutlaması tam bitecekken provokasyonun düğmesine basıldığı anlaşılmaktadır. Türkler, her şeye karşın soğukkanlılığını koruyarak kitleyi sakin olmaya çağırmayı denemiştir; ilk silah seslerinin ardından otomatik tabanca ve tüfek sesleri alanı kaplamıştır.

Kazancı yokuşu, tertibin bütün izlerini taşımaktadır. Bir kamyon sokağı kesecek biçimde park etmiştir, hemen arkasında örtülü bir barikat daha vardır. Kitleler, alandaki kurşun yağmurundan kaçarken bu barikatlarda sıkışacak, onlarca insan ezilerek feci biçimde can verecektir. Sıraselviler’den Taksim’e açılan noktadaki beyaz bir araçtan, sular idaresinin üzerinden, İntel Continental Otelinin

alana bakan bazı odalarından seri halde kurşun yağmıştır. Olaylar sona erdikten sonra 40 kişinin öldüğü belirlenmiştir. Yaralılar ise sayılamayacak kadar çoktur.

4.8 Milliyetçi Cephe Döneminde Yaşanan Diğer Olaylar

Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde 12 Ekim 1975'te senato seçimleri yapılmıştır. Seçim öncesi siyasi parti liderlerinden özellikle Demirel ve Ecevit birbirlerini ağır sözlerle eleştirmişlerdir. Siyasi parti liderlerinin seçim için tura çıktıkları yerlerde yaptıkları mitinglerin birçoğunda olaylar yaşanmıştır. Yine koalisyon partileri arasında birleşme ve ortak aday konusu bir takım sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur.

Yapılan seçimler sonucunda AP 27, CHP 25, MSP 2 senatörlük kazanmıştır. AP'nin oyları yüzde 10.6, CHP'nin oyları yüzde 7.9 artmış, DP ve MSP'nin oyların da gerileme yaşanmıştır.

Seçimlerden sonra yaşanan bir diğer önemli sorun ise Meclis Bakanlığı seçimi konusunda olmuştur. Cumhuriyet tarihinin en uzun maratonunda 54 gün sonra 49. turda CHP'li Kemal Güven yeniden meclis başkanı seçilmiştir. Turların bu kadar uzamasında en büyük etken MSP lideri Erbakan'ın tutumu olmuştur. Turların sonunda CHP ile AP'nin centilmenlik anlaşmasına uyup, Kemal Güven'i başkan seçmesi MC Hükümetini sıkıntıya sokmuştur. MC hükümeti döneminde yaşanan bir diğer önemli olayda Başbakan Süleyman Demirel'in yeğeni Yahya Murat Demirel'in yaptığı hayali mobilya ihracatıdır. Konuyla ilgili Yahya Murat Demirel tutuklanmış, daha sonra kefaletle serbest bırakılmıştır. Hükümet'in son dönemine doğru Erbakan'ın CHP'ye destek vermesiyle mecliste Demirel hakkında, meclis soruşturması açılmıştır.

Türkiye bu dönemde iki büyük doğal afetle karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan ilki 7 Eylül 1975'te Diyarbakır'ın Lice ve Hani ilçelerinde yaşanan depremdir. İkinci büyük deprem ise 24 Aralık 1976 tarihinde Van'ın Muradiye ve Çaldıran Bölgesinde yaşanmıştır. Her iki depremde de can kaybı 4 bine yakın olmuştur. Toplam 20 bin konut yıkılmış ya da onarılmayacak düzeyde hasar görmüştür. Hükümet, içinde bulunduğu ekonomik zorluğun etkisi ile bölgeye gerekli yardımı gönderememiş, bölge halkından tepki almıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİ CEPHE DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

5.1 Milliyetçi Cephe Hükümeti Dönemi Türk-ABD İlişkileri

Amerikan ambargosunun uygulamaya konulduğu dönemde henüz Milliyetçi Cephe hükümeti kurulmamıştı. Başbakan Sadi Irmak yönetiminde teknokratlardan kurulu geçici bir hükümet iş başında idi. Başbakan Sadi Irmak Amerikan ambargosunun uygulanmaya başlandığı 5 Şubat 1975 tarihinde bir gün önce verdiği demeçte: “ABD yardımı kesilmiştir. Yunanlılara, Rumlara, Amerikanlara verilecek tavizimiz yok.” demektedir.¹³⁰ Aynı gün yayınlanan Milli Güvenlik Kurulu Bildirisinde şunlar söylenmekteydi: “Amerika Birleşik Devletleri Kongresi’nin Amerikan Cumhurbaşkanı’nın ve Dışişleri Bakanı’nın muhalefetlerine rağmen Türkiye’ye yapılan askeri yardımın kesilmesi hakkındaki kararında ısrar etmesi Türk Kamuoyunda derin bir üzüntüyle karşılanmıştır.”¹³¹ Amerikan silah ambargosunun uygulanmaya başlaması üzerine hükümet yayımladığı bildiriye: “NATO savunmasına olan katkılarımızın yeniden düzenlenmesi gerekiyor.”¹³² Denmekteydi. 5 Şubat 1975’te Sadi Irmak Hükümeti tarafından Amerika’ya verilen notada Türkiye ile Amerika arasındaki mevcut iş birliğinin yeni gelişmeler ışığında yeniden düzenleneceği vurgulanıyordu.¹³³ Dönemin CHP Başkanı Bülent Ecevit’te verdiği demeçte: “NATO ortak güvenlik kavramı tümüyle yeniden ele alınmalıdır.”¹³⁴ diyerek hükümete destek vermektedir. Adalet Partisi (AP) lideri Süleyman Demirel’de Amerikan silah ambargosu kararını şu sözlerle karşılayacaktır: “Amerika’nın Türkiye’ye yapmakta olduğu askeri yardımı kesmeye karar vermiş olmasını esefle karşılıyoruz.”¹³⁵ Bu sırada Başkan Ford kongre üyeleri ile bir araya gelerek yardımın kesilmesinin Kıbrıs’ta adil bir çözümü engelliyeceğini vurgulamıştır.¹³⁶ Başkan Ford bu konuda şunları söylemiştir: “Kongrenin yasalaştırıldığı tasarı Türkiye’ye yardımın 5 Şubat’tan itibaren kesilmesini öngörmektir. Şüphesiz yönetim bu yasaya uygun hareket edecektir. Ancak şu açık bir

¹³⁰ Milliyet, 5 Şubat 1975

¹³¹ Milliyet, 5 Şubat 1975

¹³² Milliyet, 5 Şubat 1975

¹³³ Cumhuriyet, 6 Şubat 1975

¹³⁴ Cumhuriyet, 6 Şubat 1975

¹³⁵ Milliyet, 5 Şubat 1975

¹³⁶ Milliyet, 5 Şubat 1975

şekilde belirtilmeli ki Türkiye'ye sağlanan askeri yardım Kıbrıs sorunu çerçevesinde verilmemektedir. Ayrıca bir ihsan olarak da sunulmamaktadır. Fakat daha çok Türkiye'nin Doğu Akdeniz'in ve ABD ile müttefiklerinin güvenliği için hayati önem taşıdığı yolundaki ortak düşüncemize dayanmaktadır. Türkiye'ye sağlanan askeri yardımın durdurulmasının Kıbrıs'ta adil ve kalıcı bir çözüme ulaşma çabalarına ve görüşmelerine mani olma olasılığı oldukça yüksektir. Bununda ötesinde ambargo bölgedeki bütün ülkelerin güvenliği ve dolayısıyla siyasi istikrarı üzerinde uzun vadeli ve tahrip edici sonuçlar doğurabilecektir.”¹³⁷

Görüldüğü üzere Amerikan Hükümeti ve Başkan Ford silah ambargosunun karşısında yer almalarına rağmen kongrenin Türkiye karşıtı bir havaya bürünmesi nedeniyle Başkan Ford başkanlığı süresince ambargonun kaldırılması için elinden gelen çabayı göstermeye çalışacaktır. Aynı gün köşesinde Abdi İpekçi silah ambargosuna karşı tepkisini şu sözlerle ortaya koymaktaydı: “Amerika'nın Türkiye'ye yardım adı altında verdiği askeri malzeme cömertçe yapılan bir bağış değildir. Ülkemiz ortak savunma sistemi içinde belirli görevler yüklenmiştir. Askeri malzeme bu görevin gereken biçimde yerine getirilmesi için verilmektedir. Ve Türkiye'ye ortak savunma sistemine sadece bu malzeme değil, tüm askeri gücü ile katılmaktadır.”¹³⁸ İngiliz basını ise silah ambargosunu Kongre'nin dış politikaya hâkim olması olarak görülmekteydi. Daily Telegraph gazetesine göre, “Kongre'nin hissi tutumu, Avrupa'nın savunmasını tehlikeye düşürmüştür.” Yorumunu yapmaktaydı.¹³⁹ Seha Meray 8 Şubat 1975'te Cumhuriyette yazdığı yazıda Amerika'nın Türkiye'ye karşı ikiye bölünmüş bir politika takip ettiğini bunun da en açık kanıtının Amerikan silah ambargosu olduğunu vurgulamaktaydı.¹⁴⁰ CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit her geçen gün Amerika karşıtı söylemini sertleştirmekteydi. Ecevit verdiği demeçte şunları söylemekteydi: “Bir ülkenin askeri araç ve gerecini temin ettiği kaynağı değiştirmesi, o ülkenin izlediği dış politikayı da değiştirmek zorunda kalması demektir. Türkiye hiç kuşkusuz askeri araç ve gereçlerini sağlayacak bir yer bulacaktır. Amerika yalnız yardımı kesmemiş, Türkiye'ye silah ambargosu koymuştur. Bu dostça bir davranış değildir. Artık Türkiye'nin tek taraflı

¹³⁷ Nasuh Uslu, **Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs**, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1976, s. 332

¹³⁸ Milliyet, 6 Şubat 1975

¹³⁹ Milliyet, 7 Şubat 1975

¹⁴⁰ Seha Meray, **'Amerika, Amerika', Cumhuriyet**, 8 Şubat 1975

ortak güvenlik yüzünden büyük riskler altında kalmaya devam etmesi anlamsızdır. Artık Amerika'ya güvenemeyiz.”¹⁴¹ Başbakan Sadi Irmak Türkiye'nin bekleme dönemine girdiğini belirtmekteydi.¹⁴² NATO yetkililerine göre silah ambargosu devam ederse Türk ordusu ciddi bir biçimde etkilenecektir.¹⁴³ 10 Şubat'ta toplanan Yüksek Askeri Şura toplantısında ABD'nin silah ambargosu kararı karşısında Türkiye'nin askeri alanında nasıl bir politika izlemesine dair tartışmalar yapılmış ve bir devlet politikası tespit edilmeye çalışılmıştır.¹⁴⁴ Yüksek Askeri Şura toplantısı sonunda yayınlanan bildiriye Türkiye'nin son zamanlarda milli birliğe her zamankinden daha fazla önem vermesi gerektiğinin altı çizilmekteydi. Aynı zamanda Türkiye'nin NATO'ya ilişkin kararlarında da bundan böyle serbest davranacağı belirtilmekteydi.¹⁴⁵

Türkiye silah ambargosuna en sert tepkiyi 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devletini ilan ederek göstermiştir.¹⁴⁶ Bu Kıbrıs sorununda yeni bir dönemin başlangıcı idi. Emekli Tuğgeneral Celil Gürkan Amerikan askeri yardımı üzerine kaleme aldığı yazıda Türk ordusunun bu ambargodan olumsuz bir biçimde etkileneceğini fakat bunun Türkiye için yeni alternatiflerde koyabileceğini öne sürmekteydi. Türkiye kendi ulusal savunma sanayisini kendi imkânlarıyla biran evvel kurmalıydı.¹⁴⁷ Dönemin başkanı Sadi Irmak Cumhurbaşkanıyla olağan haftalık görüşmesini yaptıktan sonra basına verdiği demeçte Kıbrıs'ta kurulan Federe Devlet düzeninden asla taviz verilmeyeceği ve her türlü saldırıya karşı askeri manada savunma yapılacağını bildirmiş, Amerika ile olan ikili anlaşmaların ise iptalinin mümkün olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁸ Aynı gün ABD Dışişleri Bakanı Kissenger Federe Türk Devletinin kuruluşunu esefle karşıladığını beyan etmekteydi. ABD ile Türkiye arasındaki ipler giderek gergin bir hal almaktaydı.¹⁴⁹ Abdi İpekçi, 16 Şubat 1975'te yazdığı yazıda Amerikan ambargosu ve Federe Kıbrıs Türk Devleti'nin kurulması olayını bir sebep-sonuç ilişkisi içerisinde şöyle analiz etmekteydi:

---

¹⁴¹ Milliyet, 9 Şubat 1975

¹⁴² Milliyet, 9 Şubat 1975

¹⁴³ Milliyet, 9 Şubat 1975

¹⁴⁴ Cumhuriyet, 12 Şubat 1975

¹⁴⁵ Cumhuriyet, 13 Şubat 1975

¹⁴⁶ Cumhuriyet, 14 Şubat 1975

¹⁴⁷ Celil Gürkan, 'Amerikan Askeri yardımı mı?', Cumhuriyet, 13 Şubat 1975

¹⁴⁸ Cumhuriyet, 15 Şubat 1975

¹⁴⁹ Cumhuriyet, 16 Şubat 1975

“Kıbrıs'ta Federe Türk Devleti'nin kurulduğu Türkiye'ye Amerikan silah ambargosunun başlamasından sonra ilan edilmiştir. Ve iki olay arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Federe Türk Devleti kurma kararının en önemli ve anlamlı yanı bu ilişkidir. Dünya kamuoyu, özellikle Amerika bunu iyi değerlendirmelidir. Yunanlılar ve Kıbrıslı Rumlar, işin başından beri Amerika'nın Türkiye'yi dilediği biçimde denetilebileceğini sanmışlardır. Bu düşünceyle, Washington'un Kıbrıs'a Türk müdahalesini durdurmasını, Ada'daki Türk kuvvetlerinin geriye çekilmesinin sağlanmasını istemişlerdir. Bu istekleri yerine getirilmeyince de, Amerikan hükümetini Türk yanlısı olmakla, hatta Türkiye'yi Kıbrıs'ı istilaya özendirmeyle suçlamıştır.¹⁵⁰ Dışişleri Bakanı Melih Esenbel Newsweek'e verdiği demeçte hükümetin, Türkiye'deki Amerikan tesislerinin bir kısmını kapatmaya hazırlandığını belirtmiştir.¹⁵¹ Dışişleri Bakanı Esenbel iki gün sonra mecliste yaptığı konuşmada Türk Hükümetinin karşılıklı savunma iş birliğine katkısını gözden geçirebileceğini söylemiş ve şunları ifade etmiştir: “Amerikan Kongresi silah yardımı ve silah satışı konusunu, Kıbrıs siyasi çözümünde ilerleme kaydedilmesi koşuluna bağlamakla aralarında hiçbir ilişki bulunmayan iki konuyu kanımca çok hatalı olarak irtibatlaşmıştır. Askeri yardımlaşma mantığına tamamı ile yabancı bir unsur katmaya teşebbüs etmek bunun uygulanmasını ve işleyişini zedeleyecek ve bozacaktır. Yardımlaşma konusu karşılıklı taahhütlere dayanan bir uygulamadır. Bir tarafın taahhütlerini yerine getirmemesi karşı tarafın tutumunda kuşkusuz bir takım zaruri ayarlamalar gerektirecektir. Güya Kıbrıs'ta siyasi çözüme doğru ilerleme kaydedilmesini sağlamak maksadı ile alınan bu karar fiiliyatta Kıbrıs müzakerelerini çıkmaza götürmüştür. Kıbrıs'taki müzakereler siyasi çözüm yollarının araştırılması yönünde ilerleyecekse bunun karşılıklı olarak ileri sürülebilecek tekliflerle mümkün olabileceğine kuşku yoktur. Ancak Amerikan Kongresinin malum tutumu dolayısıyla Rum tarafı Kıbrıslı Türklerin önlerine en küçük mukabelede bulunmayı uygun görmemiştir. Onların maksadı müzakerelerin ilerlemesine mani olarak Türkiye'ye yapılan Amerikan yardımının durdurulmasını sağlamaktır. Amerikan Kongresi tutumu değiştirmedeği müddetçe Kıbrıs müzakereleri üzerinde böylece bir nevi ipotek konmuş olacaktır. Amerikan Kongresi Türkiye'nin böyle bir baskıya boyun

---

¹⁵⁰ Abdi İpekçi , Milliyet , 16 Şubat, 1975

¹⁵¹ Milliyet, 18 Şubat 1975

eğeciğini zannediyorsa ciddi çok vahim bir teşhis hatası içerisinde bulunuyor demektir.”¹⁵²

Türkiye’ye uygulanan silah ambargosu ve Türkiye’nin sert tepkisi NATO’yu harekete geçirmiştir. Başkan Ford, NATO Genel Sekreteri Luns ile görüşmüştür. NATO Genel Sekreteri Luns verdiği demeçte: “Türkiye’ye yardımın kesilmesi vahim sonuçlar doğurabilir.”¹⁵³ Diyerek NATO’nun silah ambargosunun karşısında olduğunu vurgulayacaktır. Amerikan yönetimi Türkiye’nin nabzını ölçmek için Dışişleri Bakanı Kissenger’i acilen Ankara’ya gönderecektir. Kissinger Ankara’da başta Başbakan Sadi Irmak olmak üzere parti liderleri ile bir araya gelecektir. Kissinger, Türk yönetimine Amerikan silah yardımının birkaç hafta içinde kaldırılacağını umduğunu belirterek Türkiye’nin Amerika’ya olan inancını korumasını istemiştir.¹⁵⁴ AP lideri Süleyman Demirel, Kissinger ile yaptığı görüşmede: “Türk-Amerikan ilişkileri ile Kıbrıs birbirinden ayrılmalıdır. Kıbrıs, Türkiye ile ABD arasında bir ihtilaf değildir.”¹⁵⁵ Diyerek Kıbrıs sorunu ile Amerikan ambargosunun ilişkilendirilmesini eleştirmiştir.

Almanya, 16 Mart 1975’te Türkiye’ye askeri yardıma başlayacağını ilan etmiştir. Bunun nedeni Almanya’ya göre NATO’nun güney kanadını aksatmak içindir.”¹⁵⁶ Başkan Ford, 21 Mart 1975 tarihinde Yunan-İsrail lobisinin önde gelen üyelerinden John Brademes, Benjamin Rosenthal ve Paul Sarbanes ile görüşerek kendilerinden ambargoyu kaldırabilmek için yardım istemiştir.¹⁵⁷ Dışişleri Bakanı Melih Esenbel aynı günlerde yaptığı açıklamada ABD’ye karşı herhangi bir yumuşamanın söz konusu olmadığını belirterek sözlerini şöyle noktalayacaktır: “Ortak savunma işbirliğinin dayandığı zemin, kuvvetinden önemli ölçüde kaybetti.”¹⁵⁸ Başkan Ford, 10 Nisan 1975 tarihinde Kongre’de yaptığı konuşmada Amerikan ambargosunun Kıbrıs sorununu çıkmaza soktuğunu belirterek ambargonun bir an evvel kaldırılmasını Kongre’den talep etmiştir.¹⁵⁹

---

¹⁵² Uslu, a.g.e. , s.317

¹⁵³ Milliyet, 26 Şubat 1975

¹⁵⁴ Milliyet, 12 Mart 1975

¹⁵⁵ Milliyet, 12 Mart 1975

¹⁵⁶ Milliyet, 16 Mart 1975

¹⁵⁷ Milliyet, 12 Mart 1975

¹⁵⁸ Cumhuriyet, 23 Mart 1975

¹⁵⁹ Cumhuriyet, 23 Mart 1975

Türkiye silah ambargosu ile karşı karşıya iken iç politikada çok önemli bir değişim yaşadı. 31 Mart 1975 tarihinde 1. Milliyetçi Cephe hükümeti kuruldu. Bu dönemde dış politikada MC hükümetinin en önemli dış politik meselelerinin başında silah ambargosu sorunu gelmektedir. MC hükümeti AP, MSP, MHP, CGP'den kurulu bir koalisyon hükümeti olmasına rağmen AET konusu dışında dış politikada tutarlı bir politika sergileyecektir. MC hükümetinin dış politika konusunda en yetkili iki ağız Başbakan Süleyman Demirel ve Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'dir. Dönemin Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar Amerikan askeri yardımı konusunda yaptığı açıklamada şunları söylemiştir: “Süratle değişen dünya siyasi ve askeri koşulları bizleri daha dikkatli hazırlıklı ve uyanık olmaya zorlamaktadır. Değerlendirmelerimizde bilhassa askeri yardım konusunda müttefiklerimizin tutumunda görülen değişikliği ve bunu karşılamamız muhtemel askeri duyumları olan tesirlerini de önemle dikkate almak zorundayız. Türkiye'nin savunması ve harp gücümüzün milli kaynaklar içinde idamesi için gerekli her türlü tedbir fedakârlık derecesine varan milli imkânlarda kullanılarak sağlanmaktadır.¹⁶⁰ Diyerek Türkiye'nin pozisyonunu net bir biçimde ortaya koymuştur.

Amerikan Kongresi'nin ambargoyu kaldırmasına yönelik ikna çabaları Mayıs 1975'te artarak devam etmekteydi. 22 Mayıs 1975'te CENTO Bakanlar Konseyi'nde bir araya gelen Türk ve Amerikalı yetkililer çeşitli temaslarda bulunmuşlardır. Dışişleri Bakanı Çağlayangil verdiği demeçte: “ABD ambargosu yakında kalkmazsa ilişkilerimiz etkilenir.” diyerek ABD'yi uyarmıştır.¹⁶¹ Amerikan Dışişleri Bakanı Kissinger verdiği demeçte: “Askeri yardımın baskı unsuru olmasına karşıyız. ABD dostlarını bırakmayacak.” diyerek Türkiye'ye olumlu mesajlar verecektir. ABD Türkiye'yi kaybetmemek için elinden geleni yapmaktaydı. MC hükümeti ise dış politika söylemini her geçen gün sertleştirecektir. Muhalefet lideri Ecevit MC hükümetinin dış politika yaklaşımını sert bir biçimde eleştirecektir. Ecevit: “Hükümetin dış politikada ne yapacağı konusunda, açık bir izlenim edinebilmiş değiliz. Somut belirtiler ortaya çıkınca elbette vaziyetimizi anlayacağız.”¹⁶² Demiştir. Başbakan Süleyman Demirel ile ABD Başkanı Ford Brüksel'de bir araya gelerek görüş alışverişinde bulunacaklardı. Görüşme sonrasında basına yaptığı açıklamada

¹⁶⁰ Cumhuriyet, 4 Mayıs 1975

¹⁶¹ Milliyet, 23 Mayıs 1975

¹⁶² Milliyet, 30 Mayıs 1975

Demirel: “Başkan Ford ile ABD Kongresi’nin ambargo kararı yüzünden ilişkilerin olumsuz bir şekilde etkilenmelerinin yersizliği üzerinde mutabakata vardık. Türk-Amerikan münasebetleri ile Türk-Yunan ilişkileri ayrı ayrı şeylerdir. Bunlar arasında irtibat kurulması halinde bugünkü güçlükler ortaya çıkar.”¹⁶³ Beyanatında bulunmuştur. Başbakan Süleyman Demirel “Le Monde” gazetesine verdiği mülakatta Türkiye’deki Amerikan üsleri konusunda şunları söylemiştir: “Türkiye’deki ortak savunma tesisleri, iki ülke arasındaki savunma işbirliğinin sonucu olarak kurulmuştur. Bu savunma işbirliği çerçevesi içerisinde her iki ülke karşılıklı bazı yükümlülükler yüklenmişlerdir. ABD’nin bu alandaki başlıca yükümlülüğü, Türkiye’nin ortak savunmaya katkısını gerekli düzeyde tutmasını sağlamak amacıyla askeri yardımda bulunmasıdır. Oysa ABD hükümetinin çabalarına rağmen, Kongre ambargo uygulama kararı almış ve böylece savunma işbirliğimizdeki dengeyi bozmuştur.”¹⁶⁴

Başkan Ford ve Dışişleri Bakanı Kissenger’ın çabaları sonucu Senato ambargonun kaldırılması yönünde bir yasa tasarısını 19 Mayıs 1975’te kabul etmiştir. Ama bu öneri 25 Temmuz 1975 tarihinde reddedilecektir.¹⁶⁵ MC hükümeti ABD üstlerinin kapatılması konusunda kararlılığını sürdürmekteydi. 11 Haziran’da yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısına öncelikle Karadeniz’deki ABD üstlerinin kapatılması konusunda görüş birliğine varılmıştır.¹⁶⁶

12 Haziran 1975’te Meclis’te gündem dışı bir konuşma yapan Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil Türk-Amerikan ilişkileri ve Amerikan silah ambargosuna dair şu önemli tespitlerde bulunmuştur: “Amerikan Kongresi’nin kararı yüzünden Türk-Amerikan ilişkilerinde yaratılan durum, Başbakanımız tarafından ABD Başkanına anlatılmış ve hükümetimizin görüşleri ayrıntılı ve açık bir şekilde izah edilmiştir. Ambargo kararı, Amerika’nın müttefiklerine karşı olan taahhütlerindeki inandırıcılığını ciddi surette sarsmıştır. Bu durum geniş kapsamlı bir siyasi mesele yaratmıştır. Türkiye’ye Amerika tarafından yapıla gelmekte olan askeri yardım NATO çerçevesindeki Türk-Amerikan işbirliğinin unsurlarından birini teşkil

---

¹⁶³ Milliyet, 30 Mayıs 1975

¹⁶⁴ **Dış Siyaset Belgeleri**, Başbakanlık Basım Yayım Müdürlüğü, Ankara, 1977, s.7

¹⁶⁵ Tansu Yıldırım, Amerika Birleşik Devletlerinde Lobicilik ve Silah Ambargosu Üzerinde Yunan Lobisinin Etkileri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fak. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,1994,s.64

¹⁶⁶ Yıldırım, a.g.e., s.65

eder. Amerika'nın askeri yardım işini Türkiye üzerinde yapmak istediği siyasi baskının vasıtası haline getirmek istemesi, aramızdaki savunma iş birliğine aykırı mesnetsiz, tehlikeli bir karardır.¹⁶⁷

Hükümetin silah ambargosuna dair görüşlerini ortaya koyan Çağlayangil'in söylediği gibi MC hükümeti ciddi kararlar almanın arifesinde idi. Aynı gün, Meclis toplantısında konuşan muhalefet milletvekilleri MC hükümetini dış politikada pasif kalmakla suçlayacaklardır. Meclisteki dış politika görüşmelerine katılmayan CHP Genel Başkanı Ecevit: "Dış politikada biz konuşursak, milletin yüzüne bakamazlar."¹⁶⁸ diyerek hükümete meydan okumuştur. Başbakan Demirel ise aynı gün yaptığı basın toplantısında ABD silah ambargosu karşısında Türkiye'nin içine düştüğü durumun NATO tarafından tamir edilmesi gerektiğini vurgulayacak ABD ile yapılmış olan ikili anlaşmaların devam edemeyeceğini vurgulayarak sözlerini şöyle bitirecektir: "Türkiye, kendisine ihtiyaç duymayanlara muhtaç değildir."¹⁶⁹

Meclis'te dış politika üzerine yapılan görüşmelerde MC hükümetini oluşturan partilerin grup başkanları da söz alarak Türk-Amerikan ilişkilerine dair görüşlerini ortaya koymuşlardır.

5.1.1 İkili Anlaşmaların İptali

Meclis'te yapılan görüşmelerde Hükümeti oluşturan partilerin önde gelenlerinin verdiği mesaja baktığımızda Türk Hükümetinin ABD'ye olan inancını koruduğunu ancak eğer ABD yönetimi silah ambargosunun kaldırılmasını sağlayamazsa bunun karşısında Türk hükümetinin ciddi tedbirler alacağı mesajını Türk ve dünya kamuoyuna iletmişlerdir. MC hükümeti ABD'den silah ambargosunun kaldırılmasını beklerken ABD'de Başkan Ford ve Kongre arasındaki mücadele devam etmekteydi. Başkan Ford, Türkiye ile ilişkilerinin tehlikeye girdiğini gördüğü için Kongre'nin ambargo kararını bir an evvel kaldırılmasını sağlamaya çalışmaktaydı. MC hükümeti Başbakanı Süleyman Demirel 15 Haziran 1975'te yaptığı basın toplantısında hükümetin ABD'ye karşı tedbirleri saptayacağını açıklayacaktır. Demirel konuşmasında sert bir üslupla şunları dile getirmiştir: "90 ülkeye silah veren veya satan ABD'nin 30 yıllık sadık dostu Türkiye'ye silah

---

¹⁶⁷ Yeni Asır, 13 Haziran 1975

¹⁶⁸ ZC, C.12, 12.6.1975, s.579-580

¹⁶⁹ Cumhuriyet, 16 Haziran 1975

vermemesi dostça bir tutum değildir. Türkiye kendisine ihtiyaç duymayanlara muhtaç değildir. Türkiye kendisini yalnız bırakmamaya kararlı dostlar ile birlikte savunmasını emniyet altına almayı sağlayacaktır. ABD, ambargo kararı ile hem ikili anlaşmalara hem de NATO anlaşmasına aykırı hareket etmiştir.”¹⁷⁰ MC hükümeti 18 Haziran 1975 tarihinde ABD’ye uygulanacak kararları açıklamıştır. Buna göre Türkiye’deki Amerikan üs ve tesislerinin yeni statüsünün Amerika ile saptanması için ABD’ye 30 günlük bir süre verilmekteydi.30 gün içerisinde müzakereler başlamaz ve silah ambargosu kalkmaz ise Türk hükümeti kendi tayin ettiği bir statü ile bu tesis ve üslerin idaresini eline alacağını Dışişleri Bakanı Çağlayangil aracılığı ile açıklamıştır.

Hükümetin aldığı bu kararı eleştiren CHP lideri Ecevit bu konuda şunları vurgulayacaktır: savunma sorunlarımız, ne zaman sonuçlanacağı bilinmeyen müzakerelerin sonuna kadar askıda tutulamaz.”¹⁷¹

MC hükümeti Amerika ile yapılan ikili antlaşmaların geçersiz olduğunu ilan etmiştir. Bu konuda Dışişleri Bakanı Çağlayangil verdiği mülakatta şunları söyleyecektir: “Evvvela geçici statünün ne olduğunu anlatalım. Dedik ki biz, Amerika’nın aldığı tek taraflı karar muvacehesinde Türkiye de kendisiyle Amerika arasında ortak savunma işbirliğiyle ilgili ahdi bağlantıları artık geçerli saymaya devam edemeyecek. Buna da, 30 günlük mühlet vermiş, 30 gün sonra bu karar yürürlüğe girecek. 30 gün sonra Türkiye ortak savunma işbirliğini, hangi alanda, hangi ölçülerde, hangi sınırlarda, hangi şartlarda yürütmek istediğini karşı tarafa bildirecek.”¹⁷² Türk hükümetinin ABD’ye karşı aldığı tedbirleri açıkladığı günlerde Amerikan Temsilciler Meclisi Dışişleri Komisyonu için hazırlanan bir raporda Türkiye ile olan ilişkilerin bozulması halinde ABD’nin Orta Doğu’daki askeri etkisinin temelinde sarsılacağı vurgulanmaktaydı.”¹⁷³. CHP lideri Ecevit, MC hükümetinin dış politika yaklaşımını eleştirmeye devam edecektir. Özellikle hükümetin Amerikan ambargosu karşısında aldığı tedbirleri beğenmediğini ortaya koyacaktır.

---

¹⁷⁰ Milliyet, 16 Haziran 1975

¹⁷¹ Milliyet, 18 Haziran 1975

¹⁷² Dış Siyaset Belgeleri, s..32

¹⁷³ Milliyet, 19 Haziran 1975

24 Temmuz 1975'te Amerikan Kongresi silah ambargosunun kaldırılması yönündeki yasa tasarısının reddedilmesi üzerine Türk hükümeti 25 Temmuz 1975'te yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında, 3 Temmuz 1969 tarihli Savunma İşbirliği Antlaşmasının feshedildiğini ilan etmiştir. Türk hükümeti 3 maddelik bir karar almış ve bu kararları Amerikan hükümetine bildirmiştir. Amerikan hükümetine bildirilen bu üç madde şunlardır:

- 1- Türkiye ile ABD arasındaki Ortak Savunma İşbirliğini düzenleyen 3 Temmuz 1969 tarihli Savunma İşbirliği Anlaşması ve bununla ilgili diğer anlaşmalar hukuki geçerliliklerini kaybetmişlerdir.
- 2- Bu durum muvacehesinde Türkiye'deki bütün ortak savunma tesislerinin faaliyeti, İncirlik Ortak Savunma Tesisi'nin münhasıran NATO görevi mahfuz kalmak kaydıyla yarından yani 26 Temmuz 1975 tarihinden itibaren durdurulmuştur.
- 3- Faaliyeti durdurulan bütün tesisler Türk Silahlı Kuvvetlerinin tam kontrol ve gözetiminde devredilecektir.¹⁷⁴

MC hükümetinin almış olduğu bu kararlarla NATO kullanımını dışındaki üsler hariç Türkiye'deki ABD üslerinin faaliyetleri askıya alınmış ve tamamı Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kontrol ve gözetimine girmiştir. Bu karar Türk-Amerikan ilişkileri açısından bir dönüm noktası olmuştur. Türk hükümetinin aldığı bu karar ABD yönetimi açısından tam bir şok olmuştur. Başkan Ford yaptığı konuşmada: “ Türkiye ile mükemmel olan ilişkiler zedelenmiştir.”¹⁷⁵ Diyerek tepkisini ortaya koymuştur. Kissenger ise bu karar karşısında: “İlişkilerin bozulmaktan kurtulacağımı ümit ediyorum.”¹⁷⁶ Diyerek Türk-Amerikan ilişkilerinin kopmayacağına olan inancını ortaya koymuştur. ABD Senatörlerinden Zablocki Türk hükümetinin almış olduğu son kararı: “Hiç şüphesiz Türklerde bizim dün davrandığımız kadar sorumsuzca davranmışlardır.”¹⁷⁷ Diyerek yorumlamıştır. NATO sözcüsü ise Türkiye'nin aldığı bu son karar ile birlikte Doğu Akdeniz'in güvenliğinin tehlikeye girdiğini belirterek

---

¹⁷⁴ Milliyet, 26 Temmuz 1975

¹⁷⁵ Milliyet, 26 Temmuz 1975

¹⁷⁶ Milliyet, 26 Temmuz 1975

¹⁷⁷ Milliyet, 26 Temmuz 1975

kaygılarını belirtmiştir.¹⁷⁸ Bir gün sonra Türkiye'deki ABD üslerindeki ABD bayrağını indirerek üslere Türk bayrağı çekilecektir.¹⁷⁹ Hükümetin aldığı bu kararı CHP lideri Ecevit şöyle yorumlayacaktır: “Türk hükümeti tesislerde Amerikan yetkilerine son vermekle ilk adımı atmıştır. Şimdi derhal yeni bir dış politika saptanmalıdır. Türkiye ulusal güvenlik politikasını ve uluslararası ilişkilerini bütünüyle gözden geçirmelidir¹⁸⁰”.

Amerikan hükümeti bu kararın çok ağır bir karar olduğunu vurgulayarak Türkiye ile ikili müzakerelere başlamak istediği mesajını Türk hükümetine iletmiştir. Bunun üzerine Türk Dışişleri Bakanı Çağlayangil üslerin geleceğinin ikili görüşmelere bağlı olduğunu mesajını ilettecektir.¹⁸¹ Türk hükümeti ABD ile yakın zamanda müzakere masasına oturmak istiyordu. Helsinki'de Dünya Liderleri Zirve Konferansı'nda Demirel ile bir araya gelen Başkan Ford'un ABD üslerinin açılması karşılığında Türkiye'ye 50 milyon dolarlık silah bağıışı önerisini Başbakan Demirel reddedecektir. Türk yetkililerinin ABD ambargosu karşıtı düşünceleri 7 temel ilkeye dayanıyordu:

- 1- Türkiye'nin Kıbrıs'ta gerçekleştirdiği askeri operasyon uluslararası hukuka ve antlaşmalara uygundur.
- 2- Ambargo kararı Kıbrıs sorununun daha da kötüleşmesine neden olacaktır.
- 3- ABD ile Türkiye arasındaki savunma işbirliği ile Kıbrıs sorunu ayrı konulardır.
- 4- ABD'nin Türkiye'ye askeri yardım sağlaması bir ihsan değil, savunma ittifakı çerçevesinde gerçekleştirilen bir hükümlülüktür.
- 5- Silah ambargosu sonucunda NATO'nun güneydoğu kanadı zayıflayacak ve buda batı ittifakına zarar verecektir.
- 6- Ambargo Türk-Yunan ilişkilerinin tamamen kopmasına neden olacak iki ülke ilişkileri bundan büyük zarar görecektir.

---

¹⁷⁸ Cumhuriyet, 26 Temmuz 1975

¹⁷⁹ Milliyet, 27 Temmuz 1975

¹⁸⁰ Milliyet, 26 Temmuz 1975

¹⁸¹ Milliyet, 30 Temmuz 1975

7- Ambargo haksız bir biçimde Türkiye'ye uygulanmaktadır. Ambargo kararı Yunan ve Rum yanlısı bir karardır.¹⁸²

MC hükümeti ABD karşısında her geçen gün dış politik söylemini sertleştirmekteydi. Bunun temel nedenleri Türk kamuoyunun ABD'ye duyduğu tepki ve hükümetin çoğunlukla milliyetçi partilerden meydana gelmesidir. Başkan Süleyman Demirel yaptığı basın toplantısında: "1969 Savunma Anlaşması tamamen ölmüştür. Amerika, anlaşmanın fesih, ihbar ve tasfiyeye ilişkin hükümlerine riayet etmemiştir. Ambargo kalkmadan işbirliği görüşmesi yapılamaz. Türk milleti dostlarının kimler olduğunu bilmek istiyor."Demıştır.¹⁸³ Dışişleri bakanı Çağlayangil ise ambargonun NATO ile ilişkileri etkilemeyeceğini Türkiye'nin Fransa'dan askeri ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Mirage almaya hazır olduğunu belirterek ABD'ye karşı Türk hükümetinin sıkı tutumunu bir kez daha ortaya koyarken aynı zamanda ABD'ye gözdağı vermektedir.¹⁸⁴ CHP Genel Başkanı Ecevit ise Türkiye'de mevcut bulunan ABD personelinin hükümetin aldığı son kararlar birlikte Türkiye'den derhal ayrılması gerektiğini belirtmiştir.¹⁸⁵ Bu sırada Ford'un kongreyi ikna çabaları devam etmekteydi. Başkan Ford yaptığı yaptığı konuşmada kongre'nin 27 yıldan bu yana yaptığı en büyük hatayı işlediğini vurgulamıştır. Bunlar:

- 1- Kıbrıs bunalımı çözümlenemedi.
- 2- NATO zayıfladı.
- 3- İstihbarat tesislerini kaybeden ABD'nin güvenlik gücü sarsıldı.¹⁸⁶

Görüldüğü üzere başta Başkan Ford olmak üzere silah ambargosunun ABD dış politikası üzerinde çok olumsuz etkileri olduğu düşüncesi kabul görmekteydi. Financial Times'a göre MC hükümeti ABD'ye 30 Eylül'e dek yeni süre tanıdığını belirtmekteydi.¹⁸⁷ Türk hükümetinin bu konudaki kararlılığı Dışişleri Bakanı Çağlayangil tarafından bir kez daha ilan edecektir. Çağlayangil yaptığı basın toplantısında ambargonun devam etmesi ve müzakerelerden sonuç alınmaması

---

¹⁸² Uslu, a.g.e. s.343-346

¹⁸³ Milliyet, 3 Ağustos 1975

¹⁸⁴ Cumhuriyet, 3 Ağustos 1975

¹⁸⁵ Cumhuriyet, 5 Ağustos 1975

¹⁸⁶ Milliyet, 9 Ağustos 1975

¹⁸⁷ Milliyet, 9 Ağustos 1975

halinde ise Türkiye'deki üs ve tesislerin tasfiye edileceğini açıklamıştır.¹⁸⁸ Çağlayangil bu sözleri ile MC hükümetinin üsler konusunda sonuna dek gidebileceği mesajını vermektedir. Çağlayangil'in söz ettiği üslerin tasfiyesinin gerçekleşmesi 30 yıllık Türk-Amerikan ilişkilerinin bitişi anlamına gelmekteydi. Başbakan yardımcısı Necmettin Erbakan, Washington Post'a verdiği demeçte ambargonun kalkmaması halinde Türkiye'nin dünya dengesini başka istikametlere çevirebileceğini dile getirmiştir.¹⁸⁹

Amerikan silah ambargosuna Türkiye'den çok sert eleştiriler ve yaptırımlar gelirken ABD yönetimine yakın çevrelerden de Kongre'ye yönelik sert eleştiriler yapılmaktaydı.

ABD'de ambargonun kaldırılması yönünde Kongre'ye uygulanan baskılar artarak sürmekteydi. Kongre, Yunan lobisinin oyuncağı olmakla suçlanıyordu. 1975 Eylülünde ambargonun kaldırılmasına dair çabalar yoğunlaşacaktır. Dışişleri Bakanı Çağlayangil verdiği demeçte ambargonun sürmesi halinde NATO'da Türkiye için yeni şartlar doğacağını belirtmiştir.¹⁹⁰ Bu açıklama da ABD yönetimini son derece tedirgin etmiştir. Çünkü Çağlayangil bu açıklamasıyla Türkiye'nin gerekirse NATO'dan çıkabileceği mesajını vermektedir. Türkiye'nin NATO'dan çıkması demek ABD'nin Orta Doğu'daki tüm çıkarlarının suya düşmesi anlamına gelecekti. Türk-ABD ilişkileri silah ambargosu dolayısıyla en gergin dönemini yaşamaktaydı. MC hükümeti her geçen gün ABD'ye karşı söylemini sertleştirmekteydi. Eylül sonlarında Temsilciler Meclisi'nde ambargonun kalkmasını isteyen Senatör Thomas Morgan ile Rum lobisinin önde gelen isimleri arasında sert tartışmalar cereyan etti¹⁹¹.

5.1.2 Ambargonun Kısmen Kaldırılması

Temsilciler Meclisi 2 Ekim 1975'te ambargonun kısmen kaldırılmasına dair tasarıyı 176'ya karşı 237 oyla kabul etmiştir. Başkan Ford tarafından onaylanarak yürürlüğe giren bu yasa ile tam ambargo dönemi bitmiş, kısmi ambargo dönemi başlamıştır. Yasanın yürürlüğe girmesi ile birlikte 5 Şubat 1975'ten önce sözleşmeleri yapılan parası ödenen 185 milyon dolarlık askeri malzeme Türkiye'ye

---

¹⁸⁸ Milliyet, 9 Ağustos 1975

¹⁸⁹ Milliyet, 25 Ağustos 1975

¹⁹⁰ Milliyet, 21 Eylül 1975

¹⁹¹ Milliyet, 26 Eylül 1975

gönderilmiştir. Yalnız bu yasa bazı şartları kapsamaktaydı. Öncelikle Türkiye Kıbrıs'taki kuvvetlerini arttırmayacak ve haşhaş ekimi kontrolünü kabul edecektir. Başkan ise 60 günde bir, Kıbrıs sorununa dair bir raporu Kongre'ye sunacaktı.¹⁹² Ambargonun şartlı ve kısıtlı olarak kaldırılması Yunanistan ve Kıbrıs Rumları tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmıştır. Ambargonun kısmen kaldırılmasının temelinde MC hükümetinin ABD'ye karşı uyguladığı tedbirler ve Başkan Ford ve yönetimin Kongre'yi ikna çabaları ve bununla birlikte NATO ülkelerinin baskıları gelmekteydi.

1976 yılına girerken MC hükümeti yeni yıl içerisinde ambargonun tamamen kaldırılmasını bekliyordu.

1976 yılının başında bütçe görüşmeleri sırasında Mecliste dış politikaya dair son derece hareketli konuşmalar ve tartışmalar cereyan etmiştir. Muhalefet partileri MC hükümetini özellikle dış politika noktasında sert eleştirilere maruz bırakacaklardır.

Bu dönemde Türk hükümeti ile ABD yönetimi arasında başlayan müzakereler olumlu istikamete ilerlemekteydi. Dışişleri Bakanı Çağlayangil'in 9 Şubat 1976 tarihinde Senatoda yaptığı konuşmada: “görüşmeleri yapıcı bir zihniyet içerisinde yürütüyoruz. Bu konuda sağlanacak netice, sadece ABD ile ilgili ilişkilerimizi değil, NATO'yu da ilgilendirecek değerde olacaktır. Bugüne kadar müzakerelerde kaydedilen bazı ilerlemeler, meselesinin ileri gereklerini karşılayacak şekilde sonuçlandırılmasının imkânsız olmayacağını göstermektedir.”¹⁹³ diyerek müzakerelerin olumlu sonuçlanacağı mesajını vermiştir.

5.1.3 Savunma Desteği Anlaşması

ABD ile süren müzakereler sonucunda 27 Mart 1976'da ABD ile Türkiye arasında “Savunma Desteği” anlaşması imzalanmıştır. ABD savunma için Türkiye'ye yılda bir milyon dolar verecektir. Üsler antlaşmaya göre Türk tesisi olacak Amerikalılar Türk komutanına karşı sorumlu bulunacak ve faaliyetleri Türkiye tarafından denetlenecekti. Bu Savunma Antlaşmasının temel özellikleri şunlardır:

---

¹⁹² Milliyet, 3 Ekim 1975

¹⁹³ Dış Siyaset Belgeleri, s.172

- 1- Antlaşma, Türkiye'ye uygulanan ambargonun kalkmasından sonra yürürlüğe girecekti.
- 2- Bu antlaşma Kongre tarafından onaylanacaktı.
- 3- Türkiye'ye yapılacak yardımın miktarı antlaşmada belirtilmiştir. Buna göre, Amerika Türkiye'ye dört yılda bir milyar dolarlık yardım yapacak ve bunun 200 milyon doları hibe olacaktı.¹⁹⁴

Dışişleri Bakanı Çağlayangil 30 Mart 1976 günü yaptığı basın toplantısında Amerikan üst ve tesisleri hakkında şu tespitlerde bulunmuştur:

- 1- Tesisler bundan böyle Türk komutanlarının yönetiminde bulunacaklardır.
- 2- Tesislerdeki faaliyetlerin uzmanlık isteyen her bölümünde özellikle teknik işletmesinde %50 ve gerekirse daha fazla Türk personeli görevlendirilecektir.
- 3- Tesisler komutanları ve yetkili Türk makamları geniş bir denetimi tam bir yetkiyle yapacaklardır.
- 4- Bu anlaşma NATO antlaşmasının 3. maddesinden doğan yükümlülüklerle sınırlıdır.
- 5- Amerika bundan böyle bu anlaşma süresince Kıbrıs sorunu ile ilgili olmadan kayıtsız, şartsız Türkiye'ye yardım edecektir.¹⁹⁵

ABD ile yapılan bu Antlaşma MC hükümetinin 1977 yılı sonunda istifa etmesi ve bunun sonucunda kurulan Bülent Ecevit'in başkanlığındaki hükümetin yapılacak yardımı az bulması üzerine antlaşma onaylanmadan rafa kaldırılacaktır.

Bu dönemde ABD dış politikasında ipleri ele alan Başkan Jimmy Carter Türkiye'ye gönderdiği mesajda Türkiye ile bağları güçlendireceğinin işaretini vermiştir.¹⁹⁶

---

¹⁹⁴ Milliyet, 28 Mart 1976

¹⁹⁵ Arzu Bayat Hancıoğlu, Türkiye'deki Amerikan Üstleri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), 1996, s.76

¹⁹⁶ Milliyet, 15 Şubat 1977

Başkan Carter ambargonun tamamen kaldırılması için 1977 Nisanında çabalarını yoğunlaştırarak Kongre liderleri ve Rum lobisine yakın senatörlerle bir araya gelerek Türkiye'ye uygulanan ambargonun kaldırılması için çağrıda bulunmuştur. Ayrıca Türkiye'ye yapılmasını önerdiği 250 milyon dolarlık askeri yardım programının kısıtlanmayıp onaylanması için çağrıda bulunmuştur.¹⁹⁷

Başbakan Süleyman Demirel 10 Mayıs 1977'de, NATO Zirve Toplantısında Başkan Carter ile bir araya gelerek Kıbrıs, ambargo ve Türk-ABD ilişkileri üzerine görüş alışverişinde bulunmuşlardır. Carter bunu Demirel'e iletmiştir. Demirel ise ambargonun sorunu daha da kötü hale getireceğini vurgulamıştır. Demirel, ambargonun kalkmadıkça, Türk-ABD ilişkilerinin düzelenmeyeceğini belirtmiştir. Başkan Carter Türkiye'nin kararlı tutumunu gördükten sonra yaptığı açıklamada Kıbrıs ile Türkiye'ye silah satışı arasında bağ kurulamayacağını belirterek Türkiye'ye zeytin dalı uzatmıştır.¹⁹⁸

5 Haziran 1977'de yapılan seçimler sonucunda siyasal istikrar sağlanamamıştır. 1978 yılında iktidara gelen Bülent Ecevit hükümeti döneminde silah ambargosuna karşı verilen diplomatik mücadele devam edecektir. Carter yönetimi ambargonun kaldırılması için yoğun bir çaba içerisine girecektir. Kongre üyelerini ambargonun kaldırılması hususunda teker teker ikna yöntemini uygulayan Carter yönetimi bunda başarılı olmuştur. 26 Temmuz 1978'de kongre 1976 mali yılı dış yardım yetkisi yasası görüşmesi sırasında Türkiye'ye uygulanan silah ambargosunun kaldırılmasını onaylamıştır. Temsilciler Meclisi 1 Ağustos 1978'de bu kanunu kabul etmiştir. Başkan Carter tarafından 26 Eylül 1978'de yasanın onaylanmasıyla birlikte 5 Şubat 1975 tarihinde başlayan silah ambargosu üç buçuk yıl sonra tarihe karışmıştır. Ambargonun kaldırılmasında en önemli etken MC hükümetinin ABD karşısında takındığı kararlı tutumdur. Ecevit hükümetinin de bu kararlı tutumu devam ettirmesi sonucunda Türkiye-ABD ilişkilerini üç yıllık bir kriz dönemine sokan ambargo kararı tarihe karışmış ve Türk-ABD ilişkileri açısından yeni bir dönem başlamıştır.

---

¹⁹⁷ Milliyet, 22 Nisan 1977

¹⁹⁸ Milliyet, 11 Mayıs 1977

5.2 Milliyetçi Cephe Hükümeti Dönemi Türk-Yunan İlişkileri

Türkiye, 1975 yılında içte siyasal istikrarsızlık ve hükümet arayışı dış politikada Kıbrıs sorunu, Ege sorunu ve Kıta Sahanelığı gibi Türk-Yunan ilişkilerinin çerçevesini çizen dış politik meseleler ile birlikte giriyordu. Milliyetçi Cephe hükümetinin 31 Mart 1975 tarihinde kurulmasına dek Türk dış politikasını Sadi Irmak başkanlığındaki teknokratlardan kurulu bir hükümet yürütecektir. Bülent Ecevit, 12 Ocak 1975'te yaptığı bir açıklamada hükümetin Ege'deki petrol arama görevini ihmal ettiğini belirterek bundan dolayı Yunanlıların cesaretlendirildiğini belirtmiştir.¹⁹⁹

Türkiye 1975 yılının başında Kıta Sahanelığı sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunun temeli Yunanistan'ın Türkiye'nin kendi kıta sahanlığını ihlal ettiğini vurgulayarak Yunanistan kıta sahanlığında sadece Yunanistan'ın petrol arama hakkına sahip olduğunu vurgulamasıdır. Türkiye buna karşın öncelikle sismik araştırmalar yapması için 29 Mayıs 1974'te Çandarlı gemisini Ege'ye yollamış bu olay sonucunda Atina ile gerilim artmış ve karşılıklı notalar verilmiştir.²⁰⁰ Bu dönemde Kıbrıs'taki gelişmelerin ön plana çıkması sonucunda kıta sahanlığı sorunu ikinci plana itilmiştir. Ecevit'in 12 Ocak 1975'teki çıkışı üzerine Başbakan Sadi Irmak 15 Ocak 1975'te yaptığı açıklamayla Türkiye'nin Ege'de petrol aramaya başlayacağını vurgulamıştır.

15 Ocak 1975'te Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Semih Akbil yaptığı basın toplantısında: "Ege Yunan Gölü olmayacak." Diyerek dünya kamuoyuna Türkiye'nin tutumunu sert ve net bir biçimde ortaya koymuştur.²⁰¹

Dışişleri Bakanı Melih Esenbel, 20 Ocak 1975'te yaptığı basın toplantısında Kıbrıs ve Ege sorununa dair önemli mesajlar vermiştir. Bu mesajlar şunlardır:

- 1- Kıbrıs ve Ege sorununda bizden fedakârlık beklenmesin.

---

¹⁹⁹ Milliyet, 13 Ocak 1975

²⁰⁰ Editör: Baskın Oran, **Türk Dış Politikası (1919-1980)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.753

²⁰¹ Milliyet, 16 Ocak 1975

- 2- Rum göçmenlerin durumu ve nüfus nakli sorunu ancak ileride siyasi görüşmeler içerisinde ele alınabilir. Şimdi herhangi bir jest yapılamaz.
- 3- Sismik araştırmalar planlanmıştır ve yapılacaktır. Yunanistan bunu bir gerginlik konusu haline getirmemelidir.
- 4- Türkiye, Ege’de dinamik bir politika gütmek kararındadır.
- 5- Kıbrıs’ta federasyon tek Türk bölgesinin ve ayrı Türk yönetiminin kurulması ile mümkün olabilir.
- 6- Ada’daki Türk kuvvetlerinde indirim, iki tarafa emniyet verici devlet şekli ortaya çıktığı takdirde mümkündür.²⁰²

Hükümetin Ege ve Kıbrıs konusunda yaptığı açıklamalara rağmen Türk basınında hükümetin bu konuda gerekeni yerine getirmediğine dair yazılar kaleme alınmaktaydı. Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar Ege’de kuvvet dengesinin Türkiye’nin lehine olduğuna işaret ederek Yunanistan’a ince bir mesaj vermekteydi.²⁰³

Türkiye, 30 Ocak 1975’te Ege sorunu için Lahey’e gitmeyi kabul ettiğini açıklamıştır. Bunun üzerine CHP lideri Ecevit verdiği demeçte hükümeti eleştirerek Ege sorunu için öncelikle Yunanistan ile müzakereler yapılması gerektiğini vurgulamış ve ancak bundan sonra Lahey’e gidebileceğini söylemiştir.²⁰⁴ Aynı günlerde Türkiye, Kıbrıs’tan 1000 kişilik bir tugayı geri çekme kararı almıştır. Bu karar dünya kamuoyunda son derece olumlu bir gelişme olarak yorumlanmıştır.²⁰⁵ Başbakan Sadi İrmak Türkiye’nin Ege sorunu için Lahey Adalet Divanı’na gitmekten kaçınmayacağını belirtmiştir.²⁰⁶ NATO Genel Sekreteri Luns, NATO’nun Ege sorununun Lahey’de çözümlenmesinden yana olduğunu açıklamıştır.²⁰⁷ Aynı günlerde başlayacak olan ABD ambargosu üzerine Dışişleri Bakanı Esenbel, verdiği demeçte ambargonun Kıbrıs görüşmelerini aksatacağını ve çözümsüzlüğü

---

²⁰² Milliyet, 21 Ocak 1975

²⁰³ Milliyet, 31 Ocak 1975

²⁰⁴ Milliyet, 31 Ocak 1975

²⁰⁵ Milliyet, 31 Ocak 1975

²⁰⁶ Cumhuriyet, 1 Şubat 1975

²⁰⁷ Milliyet, 4 Şubat 1975

getireceğini belirtmiştir.²⁰⁸ Başbakan Sadi Irmak ABD ambargosunun başlaması üzerine sert bir çıkış yaparak: “Ne Rumlara ne Yunanlılara ne de ABD’ye verecek tavizimiz yok.” demiştir.²⁰⁹ Başbakan Sadi Irmak ayrıca Kıbrıs bunalımının bir ay öncesine göre daha umutsuz bir halde olduğunu vurgulamıştır.²¹⁰ Yunan Dışişleri Bakanı Averof ise, verdiği demeçte Türkiye ile sorunların çözülmesini beklediklerini vurgulamıştır. Ayrıca Averof, ikili görüşmelerin başlayabilmesi için önce ateşin düşmesi gerektiğini vurgulamıştır.²¹¹ Kıbrıs için bu dönemde yapılan toplumlararası görüşmeler de Rum tarafı çok bölgesel bir federasyon tezini savunmaktaydı. Türk tarafını temsil eden Denktaş ise Kıbrıs için Konfederal bir çözümü savunmaktadır.²¹²

Yunanistan, Ege sorunu için Lahey’e gitmeden önce ikili müzakerelerin başlamış olduğunu kabul ettiğini ilan etmiştir. 10 Şubat 1975’te Adalet Partisi lideri Süleyman Demirel yaptığı basın toplantısında: “Ege’nin Yunan denizi kalmasına razı değiliz, bunda kararlıyız.” demiştir.²¹³ İngiliz Avam Kamarasında süren görüşmeler sırasında İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan yaptığı konuşmada: “Kıbrıs’ta çözüm, ancak iki toplum arasında sağlanabilir.” demiştir.²¹⁴ İngiltere toplumlar arası görüşmelerden olumlu bir sonuç çıkmasını bekliyordu. Kıbrıs sorunu açısından en önemli gelişmelerden biri 13 Şubat 1975’te Kıbrıs Federe Türk Devleti’nin ilanı olmuştur. Federe devletin başkanlığına oybirliğiyle Rauf Denktaş getirilmiştir. Denktaş yaptığı açıklamada: “Büyük bir adım attık.” demiştir.²¹⁵ Yunan hükümeti Kıbrıs Federe Türk Devleti’nin ilanını son derece büyük bir tepki ve şaşkınlıkla karşılamıştır. İngiltere ise bir tek Kıbrıs hükümetini tanıdığını açıklamıştır.²¹⁶ Başkan Sadi Irmak kararın, taksimi ve Enosis’i önlemek için alındığını açıklamıştır. Denktaş’ın yaptığı açıklamalardan da anlaşılacağı üzere nihai amaç iki kesimli bir federasyon çerçevesinde yani Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulması idi. Federe Türk Devleti’nin ilanını NATO Genel Sekreteri Luns, NATO için endişe verici bir karar

---

²⁰⁸ Milliyet, 4 Şubat 1975

²⁰⁹ Milliyet, 5 Şubat 1975

²¹⁰ Milliyet, 5 Şubat 1975

²¹¹ Milliyet, 5 Şubat 1975

²¹² Milliyet, 4 Şubat 1975

²¹³ Milliyet, 11 Şubat 1975

²¹⁴ Milliyet, 13 Şubat 1975

²¹⁵ Milliyet, 14 Şubat 1975

²¹⁶ Milliyet, 14 Şubat 1975

olarak değerlendirmiştir.²¹⁷ Rum basını ise, Federe Türk Devleti'nin ilanının açıkça Taksim anlamına geldiğini söylemektedirler.²¹⁸

Denktaş, Rumlara 11 maddelik bir öneri paketi sunarak Rumların önerilerini kabul etmesini beklemiştir. Bu önerilerin özünde Türk ve Rum Federe Devletlerinden oluşacak olan bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulacak. Merkezi hükümetin yetkileri sınırlı olacak, Garanti Antlaşmaları yürürlükte kalacaktır. Rum tarafı Denktaş'ın önerilerini reddetmiştir. Rumlara göre bu öneriler hiçbir şekilde kabul edilemezdi.²¹⁹ 19 Şubat'ta Ankara'ya gelen Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Waldheim Ankara'dan Kıbrıs konusunda yapıcı olmasını aynı zamanda Ege'de şimdilik sismik araştırmaya girişilmesinin ertelenmesini istemiştir. Türk Hükümeti Kıbrıs konusunda barışçı tutumu koruduğunu belirterek Waldheim'a görüşlerinde herhangi bir farklılaşmanın gerçekleşmediğini belirtmiştir²²⁰. BM Güvenlik Konseyi acilen toplanarak Kıbrıs sorununu görüşmüştür. Kıbrıs Rum yönetimi temsilcisi Klerides, BM'den acil ve etkili tedbirler almasını istemiştir²²¹. Genel Sekreter Waldhime Kıbrıs'la ilgili görüş ayrılıklarının çok ciddi olduğunu vurgularken gelecekte meydana gelebilecek bir Türk-Yunan savaşının ihtimal dâhilinde olduğunu belirtirken Yunan Başbakanı Karamanlis ise Kıbrıs'ın ikinci bir Filistin olabileceğini iddia etmiştir²²². Ondan sonraki gün Genel Sekreter Wildhime tarafları ikili görüşmelere çağırılmış, bunun barış için gerekli olduğunu Türk ve Yunan tarafına bildirmiştir.²²³ 23 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin yasama işlerini yürütecek olan Kurucu meclis ilk toplantısını yaparak yasama faaliyetine başlayacaktır.²²⁴ Rauf Denktaş Birleşmiş Milletlerin herhangi bir çözümü Türk tarafına zorla kabul ettirmek istemesi halinde bağımsızlığın ilan edileceğini deklare etmiştir. Bu açıklama, ilişkilerin daha da gerilmesine sebep olmuştur.²²⁵ Türk ve Rum temsilcileri 13 Mart'ta Birleşmiş Milletler gözetiminde ikili görüşmelerin yeniden başlaması noktasında karar birliğine varmışlardır. Bu çok uzun ve sancılı bir

---

²¹⁷ Milliyet, 14 Şubat 1975

²¹⁸ Milliyet, 14 Şubat 1975

²¹⁹ Milliyet, 15 Şubat 1975

²²⁰ Milliyet, 15 Şubat 1975

²²¹ Milliyet, 21 Şubat 1975

²²² Cumhuriyet, 21 Şubat 1975

²²³ Cumhuriyet, 22 Şubat 1975

²²⁴ Milliyet, 24 Şubat 1975

²²⁵ Cumhuriyet, 1 Mart 1975

diplomatik yolun ilk adımı olmuştur²²⁶. Bu arada Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından Temmuz 1974'ten beri alınan yedi kararda Türkiye'nin adadan askerlerini biran evvel çekmesi istenmekteydi.

Fakat Türkiye buna karşın askerlerini çekmemekte ısrar etmiştir ve bunu günümüze dek sürdürecektir²²⁷.

Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki resmi tezi iki bölgeli federasyon düşüncesine dayanmaktaydı. Bu resmi tez Milliyetçi Cephe hükümetinin de takip ettiği resmi düşüncüyü oluşturacaktır. Bu sırada önde gelen siyasi liderler Kıbrıs konusunda mesaj vermeye devam etmekteydiler. CHP lideri Ecevit, Londra gezisi sırasında ünlü Alexandra Place salonunda onbinden fazla Türk'e hitaben yaptığı konuşmada: "Kıbrıs'ta Türkler yeni bir durum yaratmışlardır. Bunu bozmaya kimsenin gücü yetmeyecektir." demiştir²²⁸. Milliyetçi Cephe hükümetinin karşısında bulunduğu en önemli dış politik mesele Kıbrıs sorunu ve bu sorunun doğurduğu ABD ambargosu olacaktır. Milli Savunma Bakanı Ferit Melen, Ege sorunu hakkında Türkiye'nin Uluslararası hukukun bahsettiği hakların hepsini kullanacağını belirterek Türk uçaklarının Ege üstünde uçmaya devam edeceğini belirtmiştir²²⁹. Başbakan Süleyman Demirel verdiği demeçte: "Kıbrıs konusunu çözmeye kararlıyız." diyerek hükümetin kararlı tutumunu ortaya koymuştur. Yunanistan başbakanı Karamanlis verdiği demeçte, iki bölgeli federasyona karşı çıkarak Türkiye'yi suçlayacak ve şunları söyleyecektir: "Türk tahrikleri ve de başkaları Kıbrıs konusunda Atina ile Ankara arasındaki ilişkileri yansıtan gerginliği daha da tehlikeli bir şekle sokmaktadır. Böyle hareket etmekle pazardaki durumunu iyileştirmek istemesi mümkündür. Ancak endişem Türkiye'de siyasi partilerin giriştikleri bir tür şovenizmin Türk yönetim çevrelerini Kemal Atatürk tarafından yarım asır önce başlatılan dostluk eli politikasından uzaklaştırmasıdır."²³⁰ Ayrıca Karamanlis, On İki Ada ve sınırda askeri tedbirlerin Yunanistan tarafından alındığını belirterek Türkiye'ye karşı dikkatli bir tutum içinde olduklarını belirtmekteydi.²³¹ Bunun üzerine Başbakan Süleyman Demirel yaptığı açıklamada: Yunanistan Başkanı

---

²²⁶ Cumhuriyet, 14 Mart 1975

²²⁷ Cumhuriyet, 14 Mart 1975

²²⁸ Milliyet, 23 Mart 1975

²²⁹ Milliyet, 2 Nisan 1975

²³⁰ Milliyet, 13 Nisan 1975

²³¹ Milliyet, 13 Nisan 1975

Karamanlis'in "Le Monde" gazetesinde yayınlanan son beyanlarını gördüm. Yunanistan'ın son derece tehlikeli ve dolambaçlı hesaplar içinde hareket niyetinde olduğu anlaşılıyor. Bir taraftan aramızda mevcut ve henüz halledilmemiş olan sorunların barışçı yollara sapılırsa Türkiye olarak bu durumdan çıkacak neticeleri değerlendirmek durumundayız. Yunanistan Başkanı Karamanlis'in bu beyanları Türk-Yunan ilişkilerini yeni ve dönüşü olmayan bir bunalıma sürüklemek istidadı taşır. Biz bu şekilde değerlendirmeyi hiç arzu etmemekle beraber, başka bir yoruma da maalesef imkân göremiyoruz. Biz, Yunanistan ile aramızdaki ilişkilerin her ki ülkenin uzun vadeli menfaatlerine uygun bir düzeye çıkarılmasını arzu ettiğimizi hükümet programımızda açıkça belirttik. Bu düşüncemizin Yunanistan hükümetince desteklendiğini gösteren fiili tezahürlere şahit olduğumuz takdirde, iki ülke ilişkilerini bozan ve acele çözüm bekleyen sorunların yapıcı ve iyi niyetli bir yaklaşımla ele alınabileceğini açıkladık. Yunan Başkanının beyanları bu sorunların hali için lüzumlu gördüğümüz ortamın yaratılmasına elverişli ve yapıcı bir nitelikte görülüyor. Bu beyanatın bizde uyandırdığı ilk intiba, iki ülke ilişkileri arasında zaten mevcut bulunan bunalımı daha da arttırma yoluna girildiğidir. Bu yolu Türkiye'nin değil Yunanistan'ın seçtiği görülüyor. Bu tutum Türkiye ile Yunanistan'ı kaçınılmaz ve tehlikeli bir karşılaşmaya sürükler. Böyle bir durum ortaya çıkarsa, bunun sorumlusu Türkiye olmayacaktır. Türkiye, Ege Denizindeki hak ve çıkarlarını büyük bir titizlikle koruyacak ve bunların ihlaline meydan vermeyecektir. Bu hak ve çıkarlarımızın dolambaçlı yollarla önlenmeye çalışılması ve hele başka ülkeler aracılığıyla baskı yapılmak istenmesi, ihtilafa tehlikeli boyutlar kazandırmaktan başka bir işe yaramaz. Türk hükümeti iki ülke arasındaki sorunların kalıcı, serinkanlı ve dürüst bir zihniyetle ele alınması arzusunu muhafaza etmekte ve geçmişte Türk-Yunan ilişkilerine yapıcı katkıları bulunmuş olan Başbakan Karamanlis'in yine böyle bir politikayı benimsemeyeceğini ümit etmek istemektedir.

Başbakan Süleyman Demirel'inde sözlerinden anlaşılacağı üzere Türkiye, Yunanistan'a göre çok daha sağduyulu ve akılcı hareket etme yolunu tercih etmişti. ABD ve Sovyetler Birliği Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarmasına kesinlikle karşı olduklarını deklare ederken Türkiye böyle bir durumu savaş nedeni sayacağını

tekrar belirtmiştir²³². 20 Nisan'da Dışişleri Bakanı Çağlayangil basına yaptığı açıklamada adalardaki duruma seyirci kalmayacaklarını bir kez daha belirterek Yunanistan'ı sert bir biçimde uyarmıştır²³³.

Milliyetçi Cephe hükümeti Kıbrıs sorununun öncelikle müzakereler yoluyla çözümlenmesinden yana bir tutum takılmaktaydı. Karamanlis, Demirel'in sözlerine karşı olarak verdiği demeçte Türk-Yunan ilişkilerinin gerginleşmesinin sebebi olarak Türkiye'yi göstermeye devam etmekteydi²³⁴. NATO Genel Sekreteri Luns ittifakın, yaşanan son olaylarla birlikte güney kanadının sarsıldığını belirtmiş ve bunun NATO için son derece olumsuz bir durum teşkil ettiğine işaret etmiştir. Bu arada CHP genel Başkanı Bülent Ecevit Luns'un Kıbrıs konusunda arabuluculuk yapması teklifinin kabul edilemeyeceğini NATO'nun kesinlikle Kıbrıs'a karışmaması gerektiğini belirterek bu konuda son derece sert bir tutum ortaya koymuştur. Oysaki hükümet Luns'un arabuluculuk görevi üstlenmesini olumlu karşılamaktaydı²³⁵. Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerilim sürerken Kıbrıs'ta, BM gözetiminde 20 Nisan 1975'te toplumlararası görüşmeler başlamıştır. Rum yönetimini temsilen görüşmelere katılan Klerides, Federal Devlet konusunda aynı görüşte olduklarını açıklamıştır²³⁶.

Rum tarafının temsilcisi olarak Klerides, Denктаş'a önerilerini iletmiştir. Klerides'in önerilerinin temelinde merkezi hükümetin yetkileri son derece geniş tutuluyordu. Bu Türk tezinin tam tersi bir düşünce idi. Türk tarafı federal devletin yetkilerinin geniş tutulmasından çok Federe Türk Devleti'nin korunmasını istemekteydi²³⁷. Görüşmelerin ilk safhasında Türk tarafını temsil eden Denктаş herhangi bir taviz vermemekte direnmiştir²³⁸. Taraflar 5 Haziranda buluşmak üzere ayrılmışlardır. Rum temsilcisi Klerides görüşmelerden daha iyi bir sonuç çıkacağını beklediğini fakat hayal kırıklığına uğradığını belirtmekteydi. Klerides, çok bölgeli federasyondan yana olduklarını fakat iki bölgeli federasyonu da tartışabileceklerini

---

²³² Cumhuriyet, 17 Nisan 1975

²³³ Cumhuriyet, 21 Nisan 1975

²³⁴ Milliyet, 16 Nisan 1975

²³⁵ Cumhuriyet, 29 Nisan 1975

²³⁶ Milliyet, 29 Nisan 1975

²³⁷ Milliyet, 30 Nisan 1975

²³⁸ Milliyet, 4 Mayıs 1975

vurgulamıştır.²³⁹ Çağlayangil, “Türkiye Kıbrıs’ta taviz verecek mi?” sorusuna şöyle yanıtlayacaktır: “Türkiye ne bir taviz vermiştir nede taviz meraklısıdır.”²⁴⁰ Bu açıklamadan altı gün sonra verdiği beyanatta Dışişleri Bakanı Çağlayangil Kıbrıs için muhalefetin de onayını almaya çalışacaklarını vurgulayarak muhalefet partilerine bir uzlaşma çağrısında bulunmuştur.²⁴¹ Türk Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Yunan Dışişleri Bakanı Bitsios ile Roma’da buluşarak Türk-Yunan ilişkilerini masaya yatırmışlardır. Görüşmeler sonucunda iki tarafında sorunların çözülmesine yönelik ümitli olduğu mesajı verilmiştir.²⁴² Hükümetin ortaklarından olan MHP lideri Türkeş Kongre’de yaptığı konuşmada: “Ege’de taviz vermeyeceğiz.”diyerek Ege sorununun ne derece önemli olacağını ortaya koyacaktır. Başbakan Demirel, “Le Monde” gazetesine verdiği demeçte: “Avrupa Atina’ya cesaret vermemeli.”diyerek Avrupa devletlerini uyarmaktaydı.²⁴³

CENTO toplantısında bir araya gelen ABD Dışişleri Bakanı ile Çağlayangil arasında yapılan görüşmeler son derece yapıcı olmuştur. Kissinger, Kıbrıs konusunda kaybedilecek zamanın olmadığını belirterek Kıbrıs konusunda kaydedilecek ilerlemenin Kongre’nin ambargo kararını da olumlu yönde etkileyeceğini vurgulamıştır.²⁴⁴ CHP lideri Kıbrıs konusunda hükümete yüklenerken hükümetin bir an evvel Kıbrıs politikasını ortaya koymasını gerektiğini belirtmiştir. Başbakan Demirel aynı gün yaptığı açıklamada Kıbrıs’ta Türkiye’nin hiçbir yerden çıkmasının söz konusu olmadığını vurgulayarak Ecevit’e sert bir biçimde yanıt vermiştir. Amerikan yönetimi bu dönemde silah ambargosuna rağmen Türk hükümeti ile ilişkilerini elinden geldiğince iyi tutmaya çalışmaktaydı. Ve bununla birlikte Türk ve Yunan tarafına Kıbrıs’ta çözüm yoluna ulaşılabilmesi için baskı uygulanmaktaydı. Milliyetçi Cephe hükümeti ABD silah ambargosundan dolayı son derece zor bir dönem geçirmekteydi. Başbakan Demirel: “Türk-Amerikan münasebetleri ile Türk-Yunan ilişkileri ayrı ayrı şeylerdir. Bunlar arasında irtibat kurulursa bugünkü güçlükler ortaya çıkar.” demiştir.²⁴⁵ Milliyetçi Cephe hükümeti, Kıbrıs sorunundan

---

²³⁹ Milliyet, 5 Mayıs 1975

²⁴⁰ Milliyet, 5 Mayıs 1975

²⁴¹ Cumhuriyet, 12 Mayıs 1975

²⁴² Milliyet, 18 Mayıs 1975

²⁴³ Milliyet, 20 Mayıs 1975

²⁴⁴ Milliyet, 24 Mayıs 1975

²⁴⁵ Cumhuriyet, 24 Mayıs 1975

dolayı Türkiye'ye uygulanan silah ambargosunu son derece haksız ve yersiz bulmaktaydı. Silah ambargosu Türk-ABD ilişkilerini gerginleştirdiği gibi zaman içerisinde ABD'ye karşı yaptırımları da gündeme getirecektir.

NATO Zirve Toplantısında bir araya gelen Demirel ve Karamanlis çeşitli konularda görüş alışverişinde bulunmuştur. NATO ülkeleri, Ankara ve Atina'dan çözümü kolaylaştıracak jestlerde bulunmasını istemişler ve bu konuda her iki ülkeyi de desteklemişlerdir. Bunun nedeni, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'nun güneydoğu kanadını oluşturan iki önemli ülke olması idi.

Türkiye'de gündemin baş sırasını oluşturan Kıbrıs sorunu noktasında muhalefet MC hükümetini sert bir biçimde eleştirmeye devam etmekteydi.

Demirel ve Karamanlis sorunların barışçı yolla çözülmesine destek vereceklerini açıklamışlardır. Bununla birlikte toplumlar arası görüşmeleri kesintisiz, sürdürecekleri mesajını dünya kamuoyuna ilan etmişlerdir. Milliyetçi Cephe hükümeti, Yunanistan ile olan sorunları gerginliği arttırmadan meşru zeminlerde çözümlenmek istemekteydi. Haziran 1975'te Viyana'da başlayan toplumlararası görüşmeler öncesi verdiği beyanatta Denktaş: "Biz Viyana'ya taviz vermeye değil, ama barışı aramaya gidiyoruz ."diyerek Türk tarafının kesinlikle tutumundan taviz vermeyeceği mesajını Rum ve dünya kamuoyuna iletmekteydi. Taraflar 20 Temmuzda Viyana'da buluşmak için karar almışlardır. 8 Haziran 1975 tarihinde halk oylamasına sunulan ve geçerli oyların salt çoğunluğu ile kabul edilen Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası 17 Haziran 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti resmi gazetesinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Başbakan Demirel 25 Haziranda yaptığı basın toplantısında ABD'yi suçlayarak şunları söylemiştir: "Biz bu ambargoyu düşmanlık olarak vasıflıyoruz. ABD, 90 ülkeye silah verir, satar; 30 yıllık sadık dostuna menfi tutum takınır. ABD karışmasa Kıbrıs sorunu daha kolay çözülebilirdi."²⁴⁶ Milliyetçi Cephe hükümeti ABD'nin silah ambargosunun Kıbrıs sorununun çözümlenmesi yerine Kıbrıs sorununu çözümsüzlüğe iteceğini düşünmekte ve bunu her defasında seslendirmektedir. Muhalefetin hükümeti Kıbrıs konusunda kıyasıya eleştirdiği bir zamanda Kıbrıs Barış Harekâtının yıl dönümü, tartışmaları arka plana itmiştir. Genel

---

²⁴⁶ Milliyet, 26 Haziran 1975

Kurmay Başkanı Orgeneral Sancar yayınladığı mesajda şunları söylemiştir. En büyük arzumuz barışın sağlanmasıdır. Bugün adada soydaşlarımızın güvenliği ordunun güvenliği altındadır. Harekâtın üzerinden 1 yıl geçmesine karşın her hangi bir çözümün bulunmaması MC Hükümetini zor durumda bırakmaktadır.

Muhalefet, MC hükümetinin daha aktif bir Kıbrıs politikası takip etmesini isterken hükümetin dış politikada ve özellikle Kıbrıs politikasında pasif ve yumuşak tutumu dolayısıyla sorunların çözümlenemez duruma geldiği eleştirisini yöneltmekteydi. Muhalefetin bu sert eleştirileri Milliyetçi Cephe hükümetinin dış politikada çok daha sert bir söyleme yönelmesine neden olacaktır.

1975 Ağustosunda toplanan Dünya Liderleri Zirve Konferansı, Kıbrıs sorununun tartışıldığı konuşmada, “Kıbrıs devletini yıkan Atina ve Makarios’tur.”²⁴⁷ diyen Demirel, Yunanistan’ı ve Makarios’u sert bir biçimde eleştirmiştir. Ayrıca Demirel yaptığı konuşmada Kıbrıs’ın tek toplumlu hukuki bir yapıya sahip olmasını arzulamadıklarını gerçekte Kıbrıslı Türklerin haklarının korunduğu bağımsız bir Kıbrıs Devletinden yana olduklarını belirtecektir.²⁴⁸ Üçüncü dönem Viyana görüşmeleri sırasında Türk ve Rum tarafı arasında nüfus mübadelesi antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Türklerin güneyden kuzeye, kuzeyde kalan Rumlarında güneye taşınmaları gerçekleşmiştir. Böylece ada fiilen iki ayrı bölgeye ayrılmıştır. Helsinki zirvesini genel anlamda değerlendirdiğimizde Rumların ve Yunanistan’ın kazançlı çıktığını söyleyebiliriz. Makarios Türkiye’nin itirazlarına karşın Kıbrıs’ı temsil etmiş 34 ülke tarafından da resmen devlet başkanı olarak kabul edilmiştir. Rum tarafı ayrıca Kıbrıs sorununu bu zirveyle birlikte AET’ye taşıma imkânına sahip olmuştur.

Milliyetçi Cephe hükümeti kurulduğu günden itibaren Yunanistan ile ilişkilerde “diyalog” dan yana bir tutum takınırken; Kıbrıs sorununda ise ilk günden itibaren coğrafi esasa dayalı iki bölgeli federasyon tezi savunulmaktaydı. Cumhurbaşkanı Korutürk yayınladığı mesajda iktidar ve muhalefet partilerini Kıbrıs davasını dünyaya anlatabilmek için birleşmelerini istemiştir.²⁴⁹ Cumhurbaşkanı Korutürk partileri Kıbrıs davası noktasında birleştirme çabası içerisinde iken, CHP

---

²⁴⁷ Milliyet, 1 Ağustos 1975

²⁴⁸ Milliyet 1 Ağustos 1975

²⁴⁹ Milliyet, 7 Ağustos 1975

Genel Başkanı Ecevit 6 Ağustosta verdiği demeçte hükümeti suçlamaya devam edecektir. Ecevit şunları söyleyecektir: “Hükümet, Kıbrıs konusunda hareketsiz, Türkiye’nin yalnızlaşması konusunda çaresiz, ağırlaşan savunma bakımından kararsız bir bekleyiş içindedir. Kıbrıs’ta hareketsiz durmak da, bazı adımlar atarak çözümü kolaylaştırmakta mümkündür. Ancak vardığımız aşamada bu yollardan her birinin gerektireceği dış politikada savunma politikası da ayrıdır. Hükümet böyle bir politika tercihi noktasında bulunduğu bile farkında değildir.”²⁵⁰ Başbakan Demirel, Ecevit’in bu sert eleştirileri karşısında verdiği demeçte Ecevit’in Kıbrıs için gerçekte ne istediğini bilmediğini; Ecevit’in sadece yargılarını değil, gerçeklerini de bildirmek zorunda olduğunu belirtecektir. Demirel, Kıbrıs konusunda milletin kabul etmeyeceği bir çözümü hiçbir hükümetin kabul etmeyeceğini vurgulamıştır.²⁵¹

Muhalefet ve iktidar arasındaki dış politikaya dayalı çekişme devam ederken bir yandan da toplumlar arası görüşmeler devam etmekteydi. Denктаş, Klerides’in görüşmelerde Maraş bölgesinin Rumlara bırakılmasını talep ettiğini açıklamıştır²⁵². Denктаş 13 Eylül’de yaptığı açıklamada şayet müzakerelerden bir sonuç çıkmaz ise Türk tarafı olarak derhal bağımsızlığın ilan edilmesi gerektiğini açıklamıştır.²⁵³ Denктаş’ın önerisi, dönemin koşullarında son derece sert tepkiler doğurabilecek ve Yunanistan ile olan diyalog sürecini aksatabilecek bir yapıdaydı. Bu yüzden MC hükümeti bu tarz sert söylemlerden uzak kalmıştır. Denктаş, ayrıca 22 ülkenin bir bağımsız devleti tanıyabileceğini vurgulamıştır. Ecevit, 18 Eylülde verdiği demeçte Milliyetçi cephe hükümetini Denктаş’ı yalnız ve çaresiz bırakmakla suçlayacak ve şunları söyleyecektir: “Cephe hükümeti, Kıbrıs konusunda ve genellikle dış politikada gerekli adımları zamanında atamadığı, karar alma cesaretini gösteremediği için Türkiye’nin dünyadaki durumu zayıflıyor. Kıbrıs davasındaki haklılığı gölgeleniyor. Kıbrıs Türk yönetimi ve toplumu siyasi bakımdan da güç durumda kalmış oluyor.”²⁵⁴ Denктаş bağımsızlık söylemine devam ederek bu konuda Ankara’nın desteğini alacaklarına inandıklarını söylemekteydi. Başbakan Demirel ise Denктаş’ın bağımsızlık ilanı konusundaki demecinin bazı endişelerle verildiğini

---

²⁵⁰ Milliyet, 7 Ağustos 1975

²⁵¹ Milliyet, 8 Ağustos 1975

²⁵² Milliyet, 12 Eylül 1975

²⁵³ Milliyet, 14 Eylül 1975

²⁵⁴ Milliyet, 16 Eylül 1975

düşündüğünü ifade etmiştir.²⁵⁵ 23 Eylül 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti Kurucu Meclisi gizli bir toplantı yaparak Denктаş'a gerektiğinde bağımsızlık girişimi için yetki vermiştir. Bu Kıbrıs sorununun yeni bir merhaleye geldiğinin göstergesi idi.²⁵⁶ 26 Eylül 1975'de BM genel kurulunda bir konuşma yapan Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Kıbrıs sorununun çözümlenebilmesi için Türk hükümetinin ve Rum ve Yunan tarafının şu dört konuda uzlaşması gerektiğini vurgulamıştır:

- 1- İki toplumun temsilcileri aralarındaki görüşmeler, eşitlik içinde sürdürülmedir.
- 2- Çözüm şekli, Kıbrıs'ın bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı duymalıdır.
- 3- Kıbrıs Anayasası iki bölgeli federasyonun kurulmasını öngörmelidir.
- 4- İki toplum eşit bir statü ile federal hükümette yer almalıdır. Federal kuruluşlar, iki toplum arasında siyasi ve ekonomik eşitliği sağlamalıdır.²⁵⁷

Çağlayangil, bu ilkelerin kabul edilmesi durumunda Türkiye'nin adadaki silahlı güçlerini geri çekebileceğini açıklamıştır. Bu Kıbrıs sorunu açısından son derece önemli bir nokta idi. Ayrıca Türk tarafının çözümden yana bir tavır takındığının en açık göstergesiydi. Çağlayangil BM'deki temaslarından sonra yurda döndüğünde yaptığı basın toplantısında birçok ülkenin iki bölgeli federasyon görüşünü desteklediğini açıklamıştır.²⁵⁸ Türk hükümeti Eylül ayının son gününde Yunanistan'a Ege Kıta sahanlığı konusunda müzakerelerden kaçındığı için bir nota tevdi etmiştir. Bu dönemde Ege sorunları Kıbrıs sorununun gölgesinde kalmakta MC Hükümeti Ege sorunlarını müzakereler yoluyla çözümlenmesinden yana bir tavır takılmaktaydı.²⁵⁹ Dış politik temaslar cereyan eder iken hükümet içerisinde dış politikaya dair farklı anlayışlar seslendirilmeye başlamıştır. Hükümetin ortağı MSP dış politikaya dair görüşlerini diğer hükümet ortaklarına bildirmeye karar vermiştir. Bu bildiriye temel noktalar şunlardır:

---

²⁵⁵ Milliyet, 19 Eylül 1975

²⁵⁶ Milliyet, 19 Eylül 1975

²⁵⁷ Cumhuriyet, 23 Eylül 1975

²⁵⁸ Milliyet, 27 Eylül 1975

²⁵⁹ Cumhuriyet, 1 Ekim 1975

1. Kıbrıs'ta herhangi bir toprak tavizine kesinlikle karşıyız.
2. İsrail ile ilişkiler derhal kesilmelidir.
3. Filistin Kuruluş Örgütünün Türkiye'de büro açmasına olanak sağlanmalıdır.
4. Müslüman ülkeler ile kurulan ilişkiler geliştirilmelidir.²⁶⁰

MSP'nin bu talepleri hükümet içerisinde geniş yankı bulmuştur. Hükümet ortağı olan MSP ve MHP Kıbrıs konusunda en az tavizsiz tutumu gösteren hükümet ortaklarıdır. Bu zamanla AP, MSP ve MHP arasında Kıbrıs sorunundan kaynaklanan bir gerginliğe dönüşecektir. Buda koalisyon hükümetinin dış politika konusunda insiyatif alabilme yetkisini daraltacaktır.

Milliyetçi Cephe hükümeti, Denktaş'ın BM Genel Kurulunda konuşarak Türk tezlerini BM platformunda sunmasını talep etmiştir. Fakat bu talep kabul görmediği için hükümet bu talebinden vazgeçmiştir.²⁶¹ Birleşmiş Milletlerde yapılan görüşmeler sonucunda Bloksuzlar adı verilen ülkeler tarafından sunulan Kıbrıs tasarısı kabul edilmiştir. Bu tasarıya göre toplumlar arası görüşmelerin derhal başlaması, bütün yabancı kuvvetlerin gecikmeden adadan çekilmesi ve evlerine gönüllü dönmek isteyen göçmenlerin bu çabalarını kolaylaştıracak tedbirlerin alınmasını içermekteydi. 117 lehte, 1 aleyhte, 9 çekimser oyla kabul edilen bu tasarıya yalnız Türkiye ret oyu vermiştir.²⁶² BM'de bu tasarının kabul edilmesi üzerine Türkiye'nin Birleşmiş Milletlerdeki daimi temsilcisi İlder Türkmen verdiği demeçte: "Barış olmadan Türk askeri çekilmez." diyerek tepkisini ortaya koymuştur.²⁶³ Denktaş bağımsızlık ilanı ile ilgili olarak şunları belirtmiştir: "Bağımsızlık ilanı Türkiye'nin desteği alındığı oranda yerine getirilebilir. Türkiye'nin Kıbrıs'tan başka sorunları da vardır. Türkiye kararını kendi çıkarları açısından düşünüp verecektir. Biz de buna tabii uyacağız."²⁶⁴

Kıbrıs sorunu, 1975 Aralığına girildiğinde çok önemli bir dönemece gelmişti. Aylardır devam eden toplumlar arası görüşmeler sürdürülmeye çalışılmakta ve ortak

---

²⁶⁰ Cumhuriyet, 20 Ekim 1975

²⁶¹ Milliyet, 15 Kasım 1975

²⁶² Milliyet, 21 Kasım 1975

²⁶³ Milliyet, 24 Kasım 1975

²⁶⁴ Milliyet, 24 Kasım 1975

bir çözüme ulaşılmak istenmekteydi. Dışişleri Bakanı Çağlayangil, 5 Aralık 1975'te verdiği demeçte hükümetin Türk-Yunan ilişkileri ve Kıbrıs sorununa yönelik tutumuna dair şunları söylemiştir: “Yunanistan ile aramızda yeni bir dostluk ve işbirliğinin kurulması için, iki ülke arasındaki bütün ihtilafli meselelerin müzakere yoluyla hali Türkiye'nin öteden beri izlediği ve her zaman sürdüreceği bir temel politikadır. Bu meselelerin daha fazla sürüncemede kalmasını her iki memleketinde çıkarlarına uygun görmüyoruz.

Milliyetçi Cephe hükümeti ilk günden beri sorunların müzakereler yoluyla çözümlenmesinden yana bir tutum takınmıştır. Ve bu tutumu korumaya çalışacaktır. ABD Başkanı Ford ve Yunan taraflarının yeniden toplumlararası görüşmelere başlayacağına inandığını açıklayarak her iki tarafa da mesaj vermektedir.²⁶⁵

16 Aralık 1975'te bir araya gelen Çağlayangil ve Bitsios toplumlararası görüşmelerin 1976 Şubatında başlayacağını ilan ederek sorunun çözümü noktasında ümitli olduklarını vurgulamışlardır.²⁶⁶ Çağlayangil, 5 Ocakta verdiği bir demeçte Kıbrıs'ta Rumların toprak konusunda kendilerine verecekleri teklifleri hükümet olarak inceleyebileceklerini belirtip Kıbrıs sorunu için en uygun zamanın geldiğini fakat Rumların zaman kazanmak peşinde olduklarını belirtmiştir.

1976 Ocak ayı Meclis'te bütçe görüşmeleri dolayısıyla hayli hareketli geçmiştir. Tartışmaların çoğu dış politika üzerine odaklanmıştır. Dışişleri Bakanı Çağlayangil, 1976 mali yılı bütçesinin Senato'da görüşüldüğü sırada yaptığı konuşmada Türk-Yunan ilişkileri üzerine hükümetin yaklaşımını şöyle açıklamıştır: “Bizim değişmeyen kanaatimiz şu olmuştur ki Türk-Yunan ilişkilerinin düzenlenmesi ve normalleşmesi, esas itibariyle iki ülke arasında sıhhatli bir diyalog kurulmasına bağlıdır. Biz bu tarihi gerçeği göz önünde bulundurarak, dış siyasetimizin en önemli bir meselesi olarak iki ülke arasında son yıllarda tam manasıyla inkıtaa uğrayan diyalogu tekrar kurmak üzere Mayıs 1975'te Yunan Başbakanı Karamanlis ile Başbakan Demirel'in Brüksel'de buluşmaları, iki ülke arasında diyalogun tekrar başlaması hususunda şüphesiz önemli gelişmeler sayılmalıdır. Yüksek düzeydeki bu temaslar, Kıbrıs, Ege hava sahası ve kıta sahanlığı konularının müzakere masalarında görüşülmesi ve karara bağlanması

---

²⁶⁵ Milliyet, 10 Aralık 1975

²⁶⁶ Milliyet, 17 Aralık 1975

hususunda prensip anlaşmasına varılmasını sağlamıştır. Brüksel’de ikili ilişkilerde detanta ruhunun hâkim olması gerektiği hususunda mutabık kalınmıştır. Ege hava sahanlığı konusunda hükümetimizin tutumunun esasları hükümet programında yer almaktadır. Hükümet siyasetini bu esaslara göre yürütmektedir. Programda, Türkiye’nin kıta sahanlığı üzerindeki haklarından vazgeçmeyeceği, Ege kıta sahanlığının sınırlarının müzakereler sonucu nispet kurallarına uygun bir şekilde saptanması gerektiği belirtilmektedir. Hükümet programında aynı zamanda Türkiye’nin Ege denizindeki durumun tek taraflı olarak değiştirilmesini kabul etmeyeceği ifade edilmektedir. Hükümet, Ege denizinde ülkemizin hak ve çıkarlarını korumakta son derece kararlı ve azimlidir. Hükümetin bu konudaki kararlılık ve azimliliği izlemekte olduğu barışçı ve uzlaşıcı siyasete uygun ve bu siyasetin tamamlayıcı bir unsurudur. Hükümet Türkiye’nin Ege Denizindeki hak ve çıkarlarını korumak için her türlü tedbiri almış durumdadır ve bu tedbirleri geliştirmek amacıyla gerekli çalışmaları yapmaktadır. Yunanlılarla aramızdaki meseleler meydanında önemli bir yeri bulunan Ege kıta sahanlığı konusunun, hukuki kriterleri henüz milletlerarası alanda tespit edilmemiş olması itibariyle, her şeyden önce bir arada ele alınıp müzakere edilmesi gerektiği açıktır.

Bütçe görüşmeleri sırasında söz alan muhalefet lideri Bülent Ecevit hükümetin Kıbrıs politikasını eleştirerek şunları söyleyecektir: “Kıbrıs sorunu Birleşmiş Milletlerde görüşülürken, böylesine hayati bir dönemde Türk Dışişleri Bakanının Pakistan’da işi nedir? 1974 Türk Barış Harekâtı orada yeni bir tarihi aşamayı, bir daha silinemeyecek bir şekilde yazmıştır; ama dediğim gibi, Türkiye bu konuda yapılması gerekenleri zamanında ve gereği gibi yapmazsa çok şey yitirilebilir, neden? Eğer bir devletin dış politikası belli bir soruna saplanmış patinaj yapıyorsa, o ülke dünyada ilerleyemez, başka sorunlarını çözemez. Eğer bir ülke dış politikada bir tek soruna saplanırsa, bütün dünyaya o sorunun dar açısından bakar ve tahrif edilmiş, gerçeğe aykırı bir dünya manzarasıyla karşı karşıya gelir. Türk hükümeti bütün dünyaya Kıbrıs sorunu açısından bakıyor. Oysa dünya Kıbrıs’tan ibaret değil, dünya hızla ilerleyen, karmaşık sorunlar içerisinde bocalayan, değişen, mütemadiyen bizimde yararlanabileceğimiz yeni olanakları ortaya çıkaran bir dünya, biz daracık bir bakış açısına saplanmışız. Kıbrıs’ta Türkleri aradıkları, bekledikleri huzura ve güvenliğe kavuştursak bile, gelecekle ilgili huzura kavuşturamayız.

Kıbrıs'ta bir şey kaybetmeyiz; ama Ege'deki haklarımızı alma yolunda, gerçekleştirme yolunda bir yıldır hiçbir adım atılmadığı görülüyor, atma olanağı bulamayız bu durumda, daha Barış Harekâtının üstünden bir ay geçmeden Sayın Demirel, "Hani bunun diplomatik çözümü?" diyordu. Aradan iki yıla yakın süredir hükümette; hani bunun çözümü hükümetin adı "Milliyetçi Cephe" ama Ege'deki haklarımıza sahip çıkmaz; Ortak Pazar karşısında Türk sanayisini, tarımını, Türk işçisini koruyacak tek bir adım atmaz; komşu ülkelerden bazılarında Türklere zulmedildiğine dair haberler gelir, bunlara sesini çıkarmaz; birlik içinde olan milleti düşman cephelere böler, Türkiye birlik içindeyken 1974'te, dünyada güçlüydü, şimdi kendi kendine bölünmüş, dünyada gücünü yitirmekte, yalnızlaşmakta, Türkiye'nin ulusal güvenliği bir yıldır askıda. Bu ne biçim milliyetçiliktir? Bunu biz Cumhuriyet Halk Partisi olarak henüz anlayabilmiş değiliz."²⁶⁷ Ecevit'in bu eleştirilerine Başbakan Süleyman Demirel, 17 Şubat'ta Meclis'te yaptığı konuşmada şöyle cevap verecektir: "Şimdi nasıl çözelim? Kıbrıs meselesini, Türkiye'nin bir tezi yok mu? Var, Türkiye'nin tezi niye olmasın. Türkiye'nin tezi: Toprak bütünlüğü olan Kıbrıs, iki bölgeli federasyon. Kıbrıs'ın istikbalini muhafaza ama, çift bölgeli federasyonda. Tekrar Türk Milli topluluğunun güvenliliğinin ve ekonomisinin sarsılacağı bir çözüme razı olmayız. Ve Kıbrıs'ta 1974 Temmuzu öncesi, şartlara dönülemez. 1 Kasım 1974 tarihinde Birleşmiş Milletlerin almış olduğu, bizim iştirak ettiğimiz karar kabili tatbik değildir. Muhacirler yerlerine gidecek onları sonra askerler çekilecek. Böyle bir karar Türkiye imzalamış değil. 1976 Şubat ayından itibaren Kıbrıs sorunu yanında Ege sorunu da tartışılmaya başlamıştır. Başbakan Demirel 21 Şubat'ta basına verdiği demeçte Ege ile ilgili sorunlar konusunda Yunanistan ile hala bir anlaşmaya varılmadığını bu nedenle haklılık ilkesine dayanarak Türkiye'nin kendisini birçok konuda serbest saydığını söylemiştir. Ayrıca sorulan bir soru üzerine Türkiye'nin Ege'de istediği yerde tatbikat yapma hakkına sahip olduğunu belirtmiştir.²⁶⁸ Yunan ordusu Türkiye'nin tatbikat yapabileceği olasılığını göze alarak teyakkuza geçmiştir.²⁶⁹ 9 Mart 1976'da Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Semih Akbil Atina'nın tutumunu barışçı ve uzlaştırıcı olmaktan uzak olduğunu, Yunanistan'ın ihtiyacının üstünde silahlandığını belirtmiş sözlerini şöyle noktalamıştır:

---

²⁶⁷ ZC, C.15, 16.12.1976, s.97

²⁶⁸ Cumhuriyet, 21 Şubat 1976

²⁶⁹ Hergün, 22 Şubat 1976

“Türkiye’nin Yunanistan’a karşı iyi ilişkiler ve dostluklardan gayri hiçbir emel beslemediği müteaddit defalar en yetkili ağızlardan ifade edilmiş bulunmaktaydı.”²⁷⁰ MC hükümeti Ege konusunda 12 mil kuralının geçerli olamayacağını savunmaktaydı. CHP lideri Ecevit hükümetin Ege konusunda lafla iş görmekte suçlarken, Başbakan Demirel: “Ege’de bizi kimse boğamaz.” Diyerek hem iç hem de dış kamuoyuna mesaj vermektedir. Türkiye’nin Ege’de 12 Mili savaş nedeni sayacağı Atina’ya bir kez daha iletilmiştir.²⁷¹ MHP lideri Alparslan Türkeş ise verdiği beyanatta Türkiye üzerinde hiçbir baskının sonuç vermeyeceğini Ege’de var olan haklarımızın devam edeceğini belirterek bir kez daha hükümetin kararlılığını ortaya koymuştur.²⁷² Bülent Ecevit 22 Martta yaptığı açıklamada hükümetin Ege sorunundaki ihmalinin dehşet verici olduğunu bu noktada son bir umutla Cumhurbaşkanına başvurarak destek istediğini belirtmiştir.²⁷³ Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk yaptığı açıklamada: “Hiçbir uluslararası konferans Türkiye’nin denizlerle ilişkisini kesemez.” demiş Türkiye’nin bu konudaki resmi tutumunu devletin en üst merci olarak dünya kamuoyuna ilan etmiştir.²⁷⁴ Milliyetçi basının önde gelen yayın organlarından biri olan Hergün Gazetesinde 26 Mart’ta çıkan haberlere göre Yunanistan, Türkiye’ye karşı büyük bir harbe hazırlanıyordu.²⁷⁵

Dışişleri Bakanı Çağlayangil 2 Nisanda yaptığı açıklamada Rumlara kendi tekliflerini getirmeleri için verilen 6 haftalık sürenin dolduğu Rumların barış isteyip istemediklerinin anlaşılacağını açıklamıştır. BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim yaptığı açıklamada: “Kıbrıs’ta olumlu gelişmeler bekliyorum.”²⁷⁶ diyerek her iki tarafı da uzlaşıcı olmaya çağırmıştır. Rumlar verdikleri önerilerde Magosa ve Omorfo’nun iadesinin yanında Kıbrıs’ta kurulacak merkezi hükümetin kuvvetli yetkilere sahip olmasını talep etmekteydi. Bu öneriler Türk tarafının tezleri ile taban tabana zıt nitelikte idi.²⁷⁷ Bu önerileri Türk tarafının kabul etmesi düşünülemezdi. Bu yüzden bu öneriler reddedildi. Başbakan Demirel 10 Nisan 1976’da basına verdiği demeçte Türk-Yunan ilişkileri ve Kıbrıs üzerine şunları söyleyerek Yunanistan’ı bir

---

²⁷⁰ Cumhuriyet, 10 Mart 1976

²⁷¹ Cumhuriyet, 13 Mart 1976

²⁷² Hergün, 14 Mart 1975

²⁷³ Cumhuriyet, 23 Mart 1976

²⁷⁴ Cumhuriyet, 24 Mart 1976

²⁷⁵ Hergün, 26 Mart 1976

²⁷⁶ Milliyet, 8 Nisan 1976

²⁷⁷ Milliyet, 3 Nisan 1976

kez daha uyarmıştır: “Yunanlıların Türkiye aleyhine düşmanca bir politika izlemesini hayretle karşılıyor ve kınıyorum. Kıbrıs sorunu da dâhil Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunları iyi niyetle çözüme bağlamak gayesi ile kendilerini tekrar görüşme masasına davet ettik. Lozan ve Paris antlaşmalarına göre Türkiye’nin batı sahillerinden birkaç mil uzakta yer alan Yunan adalarının silahsızlandırılmış olarak kalması lazımdır. 2 yıldan beri Yunanistan her çeşit milletlerarası çevrede Türkiye ve Türk milleti aleyhine kötü ve maksatlı bir propaganda kampanyası yürütmektedir.”²⁷⁸ Başbakan Demirel’in Yunanistan’a karşı olan bu sert söylemine rağmen Kıbrıs sorunu için heyetler arası görüşmeler devam etmiştir. Türk tarafı 20 Nisanda Rumlara şu önerileri sunmuştur:

1. İki bölgeyi federasyon
2. Yetkileri sınırlı merkezi hükümet
3. Ortak bir geçici hükümet
4. Toplumlar arası görüşmelerin sürdürülmesi²⁷⁹

Türk tarafının Rumlara sunduğu öneriler Rum tarafınca tartışılır iken başta Dışişleri Bakanı Çağlayangil olmak üzere Yunanistan’ı sağduyuya davet etmekteydiler. Çağlayangil yaptığı açıklamada Türkiye ile Yunanistan’ın birbirine saldırması için her gün bir sebep ve niyet olmadığını silahlanmak içinde yarış yapılmadığını belirtmiştir²⁸⁰. Başbakan Demirel ise iki gün sonra basına verdiği demeçte şunları söylemiştir: “Meseleleri biz yaratmadık bugüne kadar Türkiye ile Yunanistan arasında patlak veren sorunları incelerseniz bunların hiçbirinin Türkiye tarafından yaratılmadığını görürsünüz. Lozan ve Paris Antlaşmalarına bir göz atınsınlar. Kıbrıs sorunu, Ege adalarının tahkim edilmesi gibi sorunları biz yaratmadık. FIR hattı anlaşmazlığını onlar yarattı. Ege denizi bizim gölümüzdür diyen biz değiliz. Barış istiyoruz ancak haklarımızı da koruyacağız.”²⁸¹ Görüldüğü üzere MC Hükümeti barışçı tutumunu korumakla birlikte haklarından da feragat etmeyeceğini dünya kamuoyuna ilan etmeye devam etmekteydi.

---

²⁷⁸ Hergün, 16 Nisan 1976

²⁷⁹ Milliyet , 23 Nisan 1976

²⁸⁰ Hergün, 23 Nisan 1976

²⁸¹ Hergün, 26 Nisan 1976

Rum tarafı Türk önerisinin bütünü, tartışmadan reddetmiştir. Rum temsilci Papadopoulos yaptığı açıklamada Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin hukuken mevcut olmadığını Türk tarafının fiili durumu pekiştirmek için zaman kazanmak istediğini belirterek Türk tarafının önerilerinin gerçekçi olmadığını vurgulamıştır.²⁸²

12-14 Mayıs tarihleri arasında İstanbul'da toplanan 7. İslam Konferansında İslam ülkelerini ilgilendiren dış politik meseleler tartışılmış, İslam dünyasının bu meselelere bakış açısı net bir biçimde ortaya konmuştur. Milliyetçi Cephe hükümeti son derece önemli dış politik meseleler ile karşı karşıya kaldığı bu dönemde İslam ülkelerini Kıbrıs sorununda yanına çekmeye çalışacak ve bunda başarılı olacaktır. Milliyetçi Cephe hükümetinin bu yaklaşımının nedeni ABD ile silah ambargosu nedeniyle son bulan ilişkiler sonucunda Türkiye'nin dış politika alanındaki yalnızlığını İslam ülkelerini yanına çekerek kapatma isteği yatmaktaydı. Başbakan Demirel, konferansta yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: "Evrensel adalete olan inançları ve barış arzuları milletlerimizin paylaştığı ilkelere dir. Türkiye, barışa yardımcı olacak her girişimi memnurlukla karşılamakta sorunların barışçı yöntemlerle çözümlenmesini arzulamaktadır. Ancak, ulusların kendi kaderlerini tayin etme, maddi ve manevi değerlerine sahip olma haklarına saygı gösterilmedikçe, doğal kaynakları üzerinde hükümlanliklarına riayet edilmedikçe barışın gerçekleşmeyeceği de açıktır. Bu nedenlerle sömürünün her çeşidine, Afrika'da ırk ayırımına olduğu gibi, Orta Doğu da Arap topraklarının kuvvet yolu ile işgaline, mukaddes Kudüs'ün statüsünün tek taraflı oldubittilerle değiştirilmesine karşı çıkıyoruz. Biliyoruz ki, Filistinli Müslüman Arap halkının ve Kıbrıs'taki Müslüman Türk cemaatinin yıllarca maruz bırakıldığı zulüm ve ızdırablara göz yumulmakla ne barış ne de adalet sağlanmış olamaz."²⁸³

İslam Konferansı sonuç bildirgesinde Kıbrıs konusunda resmi Türk tezi kabul edilmiştir. Konferansta kabul edilen karar suretinde Kıbrıs sorununa yönelik şu maddeler kabul edilmiştir:

1. Kıbrıs'ın kardeş Türk-Müslüman toplumu İslam dayanışmasına katılma istemini memnuniyetle not eder.

---

²⁸² Milliyet, 4 Mayıs 1976

²⁸³ Milliyet, 13 Mayıs 1976

2. Kıbrıs'ın Türk-Müslüman toplumunun, Kıbrıs Rum toplumu ile birlikte eşit haklara Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığında, hükümlanlığında, toprak bütünlüğünde, bağımsızlığında ve yabancı askeri üslerden arınmasında müşterek ortak olduğunu destekler.
3. Kıbrıs-Türk Müslüman toplumunun, federal bir anayasa çerçevesinde iki toplumun yan yana, barış içerisinde birlikte yaşamaları temin amacıyla ve toplumlararası görüşmeler yöntemi ile barışçı siyasi bir hal çaresi bulunması için sarf ettiği gayretleri benimser ve kabul eder.
4. Kıbrıs sorununun halline değin, Kıbrıs'ın Türk-Müslüman toplumu temsilcilerinin Kıbrıs Rum toplumu temsilcileri ile birlikte, Kıbrıs meselesinin tartışıldığı her uluslar arası forumda eşit haklarla konuşmak istemi hususundaki haklı talebini desteklemeye karar verir.
5. İslam Konferansının bundan böyle yapacağı toplantılara Kıbrıs, Türk Müslüman Toplumu temsilcilerinin davet edilmesi kararlaştırılmıştır.²⁸⁴

Milliyetçi Cephe hükümeti açısından İslam Konferansı'nda alınan bu kararlar dış politikada özellikle Kıbrıs sorununda MC hükümetinin daha güçlü bir tutum takınmasını sağlayacaktır. MC Hükümeti, İslam konferansı sayesinde Kıbrıs sorunu noktasında oluşturulmuş resmi Türk tezlerinin İslam dünyası tarafından kabul edilmesini sağlamıştır. Bu Milliyetçi Cephe hükümeti açısından dış politikada kazanılan en büyük başarılarından biridir. Fakat bu başarı uzun sürmemiştir. 1976 yılının Ağustos ayında Kolombo da düzenlenen bağlantısızlar konferansında Türkiye'ye daha önce destek veren İslam ülkeleri Türkiye'yi kınayan kararların altına imza atmıştır. Makariosun da katıldığı bu toplantıda Türkiye Kıbrıs'ın egemenliğine toprak bütünlüğüne, bağımsızlığına ve bağlantısızlığına saygı göstermeye çağrılmış ve adadaki Türk askerlerin geri çekilmesi istenmiştir.1977 yılında Trablusgarp'ta toplanan 8. İslam Ülkeleri Konferansında açılış konuşmasını yapan Kaddafi Kıbrıs'ı bağımsız, bağlantısız, tarafsız, birleşik bir devlet olarak görmek istediklerini ve Kıbrıs'ın kendi çocukları tarafından yönetilmesi gerektiğini

---

²⁸⁴ Milliyet, 16 Mayıs 1976

belirtecektir.²⁸⁵ Başbakan Demirel 20 Mayıs'ta Yunanistan Başbakanı Karamanlis'e gönderdiği mesajda meselelerin görüşülerek halledilmesini istemiştir. Demirel bu mesajıyla hükümetin yaşanan onca olumsuzluğa rağmen diyalogtan yana bir tutum içerisinde bulunduğu mesajını Yunan tarafına net bir biçimde aktarabilmiştir.

21 Mayıs'ta bir araya gelen Çağlayangil ve Bitsios görüşmesi her iki taraf açısından da faydalı olmuştur. Kissinger'da görüşmeden ümitli olduğunu açıklamıştır.²⁸⁶ Çağlayangil ve Bitsios görüşmesi sonucunda taraflar dört noktada uzlaşmışlardır. Bunlar:

1. Kıbrıs'ta toplumlararası görüşmeler Brüksel Anlaşması çerçevesinde yürütülecektir.
2. FIR hattı ile ilişkin donukluğun giderilmesi için çaba harcanacak.
3. Kıta sahanlığı ile ilgili görüşmelere Haziran ayında Bern'de devam edilecek.
4. Karşılıklı değişik yorumlara, dolayısıyla görüş ayrılıklarına yol açan Brüksel Mutabakatı'nın yayınlanarak havanın yumuşamasına yardımcı olunacak.²⁸⁷

Aynı gün Başbakan Yardımcısı Alparslan Türkeş yaptığı açıklamada: "Ege adalarının askeri üs olmasını kabul edemeyiz. Biz, Yunanistan'la samimi dostluk istiyoruz."²⁸⁸ Diyerek hem uyarılmış hem de barışçı bir mesaj ortaya koymuştur.

Haziran 1976'da Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunan Yugoslavya Devlet Başkanı Tito, Kıbrıs sorunun ancak müzakere yoluyla çözümlenebileceğini belirterek bu konuda Türk ve Yunan tarafına büyük bir sorumluluk düştüğünü söylemiştir.²⁸⁹

Önde gelen bir Yunanlı yetkili Türk hükümeti ile anlaşma imkânının kalmadığını belirterek şunları söylemiştir: "En kötümser dönemi yaşıyoruz. Türkiye ile seçimlere kadar hiçbir şey yapılamayacağını artık kesinlikle anladık. Görüşme önerisini bile kabul edemeyen bir Türk Hükümeti ile karşı karşıyayız. Demirel belki

---

²⁸⁵ Duygu Geylan, *Türk Hükümetleri ve Kıbrıs Sorunu 1974–1983*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2003, s.78

²⁸⁶ Milliyet, 22 Mayıs 1976

²⁸⁷ Milliyet, 23 Mayıs 1976

²⁸⁸ Milliyet, 23 Mayıs 1976

²⁸⁹ Milliyet, 12 Haziran 1976

samimi olarak bunu iletmektedir. Ancak elleri kolları Türkeş ile Erbakan tarafından bağlanmıştır. Seçimlerden sonra kurulabilecek bir başka hükümet veya büyük koalisyon (CHP-AP) kadar hiçbir gelişme beklemiyoruz.”²⁹⁰ Yunan tarafının bu şekilde düşünmesinin sebebi Milliyetçi Cephe hükümetinin Yunan tezlerine karşı Türk tezlerini ısrarla savunuyor olmasıdır. Denктаş Kıbrıs meselesinin ancak ikili görüşmeler yoluyla halledilebileceğini söylemeye devam ederken bu dönemde Rum tarafının önde gelen temsilcileri geçmişe dönük özeleştiriyi yapmaya başlamışlardır. Rum tarafının yeni görüşmeci olarak atadığı Tasos Papadopulos verdiği mülakatta: “Biz Enosisi dilimize doladık, Türkler ise Taksimci gerçekleştirdi. Bugünkü trajedinin yaratılmasında her iki toplumun şövanist davranışlarının büyük rolü oldu.”²⁹¹

Rum tarafı siyasi bir çözümün gerçekleşeceği umudunu yavaş yavaş yitirmekteydi. Klerides verdiği mülakatta Rum politikasının yanlış bir politika olduğunu vurgulayarak şunları söylemiştir: “Rumların ödün istemekten, Türklerde iki bölge federasyonunun bizce kabulünü şart olarak öne sürmekten vazgeçmeli, açık gündemle masaya oturmalıdır.”²⁹² Klerides aynı zamanda sorunun Birleşmiş Milletler aracılığı ile çözümlenemeyeceğini belirterek BM’ye yönelik şüphelerini ortaya koymuştur.²⁹³

Romanya Devlet Başkanı Çavuşesku Ankara’ya bir resmi ziyarette bulunarak temaslarda bulunmuştur. İki ülke arasında imzalanan ortak bildiriye Kıbrıs için federasyon önerilmiştir. Aynı zamanda toplumlararası görüşmelerin devam etmesi istenmiştir. Milliyetçi Cephe hükümetinin dış politikada uyguladığı stratejilerden biri ilişki kurulan devlet başkanlarının imzalanan ortak bildirgeleri yoluyla Kıbrıs sorununda resmi Türk tezinin kabullenilmesini sağlamaya çalışmaktı.

29 Haziran 1976’da bir açıklama yapan Denктаş, Rum önerilerini başlangıç olarak kabul ettiklerini ve konuşmaya hazır olduklarını belirtmiştir. Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Denктаş görüşmelerin Ağustos ayında başlayabileceğini belirterek müzakereye açık olduklarının sinyalini vermiştir.²⁹⁴ Temmuz ayında Türk-Yunan ilişkilerinin yeniden gerginleşmesine neden olan Hora gemisi olayı patlak

---

²⁹⁰ Milliyet, 21 Haziran 1976

²⁹¹ Milliyet, 24 Haziran 1976

²⁹² Milliyet, 25 Haziran 1976

²⁹³ Milliyet, 30 Haziran 1976

²⁹⁴ Milliyet, 30 Haziran 1976

verecektir. Hora Ege’de Türkiye adına araştırma yapmak maksadıyla gönderilmesi düşünülen bir araştırma gemisidir. 9 Temmuzda Hora’nın Ege’ye çıkışının ertelendiği bildirilirken Başbakan Demirel iki gün sonra yaptığı açıklamada Hora’nın Ege’ye çıkışına dair herhangi bir tarih belirtmemiş fakat Türk Hükümetinin araştırma için kararlı olduğunu vurgulamıştır.²⁹⁵ Hora gemisinin araştırma amacıyla Ege’ye çıkması Yunanistan’ın sert tepkisi ile karşılaşmıştır. ABD bu noktada devreye girerek Hora’nın Ege’ye çıkmasını ertelenmesinin Türk Hükümetinden istemiştir. Bunun üzerine Hora’nın Ege’ye çıkışı bir müddet daha ertelenmiştir.²⁹⁶ Aynı gün toplanan Milli Güvenlik kurulunda Ege sorunları tartışılmış ve belli kararlara varılmıştır. Milli Güvenlik Kurulu toplantısı sonrasında basına yaptığı açıklamada Dışişleri Bakanı Çağlayangil Yunanistan’ın tepkisinin Türkiye’nin Ege’ye çıkışını durduramayacağını Hora gemisinin yakında Ege’ye sismik araştırmalara başlayacağını bir kez daha ilan etmiştir.²⁹⁷ Hora’nın araştırma yaptığı sırada herhangi bir müdahaleye karşın Türk Silahlı Kuvvetlerinin de koruma görevi yapacağını bizzat Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Sancar açıklamıştır. Orgeneral Sancar: “Türk Silahlı Kuvvetleri olarak her türlü ihtimale karşı aynen müdahale ederiz” diyerek Türkiye’nin bu konudaki kararlılığını ortaya koymuştur. Atina ise Hora’nın Ege’ye çıkışı halinde engelleneceğini bunun ABD ve Sovyetler Birliğine resmen bildirildiğini deklare etmiştir. Atina’nın bu çıkışı Ege’deki gerginliği hat safhaya çıkarmıştır.²⁹⁸ 19 Temmuz’da Hora’nın Ege’ye açılacağı resmen ilan edilmiştir. Dışişleri Bakanı Çağlayangil Atina’nın tavrının eyleme yönelik niteliğinin olmadığını belirtirken Başbakan Yardımcısı Necmeddin Erbakan: “Hora’ya en ufak bir müdahale misliyle karşılık görür” diyerek Yunanistan’ı sert bir biçimde uyarmıştır.²⁹⁹ Hora’nın Ege’deki görevi sırasında keşif uçakları ve denizaltıları Hora’ya eşlik edecektir. Aynı günlerde Birinci ordu ile Ege ordusunda izinler durdurulmuştur. Türkiye ve Yunanistan ilk kez bu kadar savaşın eşiğine gelmiştir. Hora gemisi herhangi bir sorunla karşılaşmadan 23 Temmuz 1976’da denize açılmıştır.³⁰⁰ Hora’nın denize açılması üzerine Atina geri adım atmıştır. Yunan

---

²⁹⁵ Cumhuriyet, 11 Temmuz 1976

²⁹⁶ Yeni Asır, 14 Temmuz 1976

²⁹⁷ Hergün, 15 Temmuz 1976

²⁹⁸ Yeni Asır, 18 Temmuz 1976

²⁹⁹ Cumhuriyet, 18 Temmuz 1976

³⁰⁰ Cumhuriyet, 24 Temmuz 1976

Hükümet sözcüsü 24 Temmuz'da yaptığı açıklamada: “Gösterdiğimiz tepki Hora'nın yapacağı tahriklerin derecesine bağlıdır. “demiştir.³⁰¹ Hora Türk donanmasına ait harp gemileri ile birlikte Ege Denizindeki araştırmalarını herhangi bir sorunla karşılaşmadan yapmaya devam etmiştir.³⁰² 1 Ağustos'ta Demirel, Yunan makamlarını şu sert sözlerle Hora konusunda bir kez daha uyaracaktır: “Kim ne derse desin Hora yoluna devam edecektir. Hora'ya bir kurşun sıkan on kurşun yer.”³⁰³ Hora'nın faaliyetinin süreceği ve herhangi bir müdahaleden doğacak sonuçların sorumluluğunun Atina'ya ait olacağı Türk Hükümeti tarafından bir kez daha Atina'ya bildirilmiştir.³⁰⁴ CHP Genel Başkanı Ecevit hükümetin Ege'de hak iddia edebilecek alanları derhal açıklaması gerektiğini belirtirken 11 Ağustos'ta Yunanistan Dışişleri Bakanı Bitsios Türkiye'nin Yunan kıta sahanlığını ihlal ettiğini öne sürerek Türkiye'yi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine şikâyet etmiştir.³⁰⁵ Amerika bu noktada devreye girerek tarafların sorunlarını Birleşmiş Milletler çerçevesinde çözmesi gerektiğini hem Türk hem Yunan tarafına iletmiştir. Aynı gün Demirel yaptığı açıklamada: “Anlaşmaları hep Atina ihlal ediyor. Esas şikâyetçi olması gereken biziz” diyerek Türkiye'nin haklılığını savunmuştur.”³⁰⁶

Bu dönemde Yunanistan hızlı bir biçimde Avrupa Topluluğu üyesi bir ülke konumuna gelmek için birçok alanda çaba sarf etmekteydi. Bu durum Yunanistan'ın Avrupa topluluğunun da, Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlarda Yunanistan'ın lehine bir tavır takınmasına sebep olmuştur. Avrupa topluluğu 20 Ağustos 1976'da Kıbrıs'taki mevcut durum nedeniyle Türkiye'yi kınayan bir karar çıkarmıştır. Bu karar zaten kötü olan Türk-AET ilişkilerinin daha da kötüleşmesine sebep olmuştur.³⁰⁷

Ağustos'ta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Türkiye ve Yunanistan'ı ikili görüşmeler yapmak için davet etmiştir.³⁰⁸ Türk Hükümeti ikili görüşmelere taraf olduğunu fakat Yunanistan'ın her defasında bu ikili görüşmeleri istismar ettiğini öne

³⁰¹ Cumhuriyet, 25 Temmuz 1976

³⁰² Hergün, 30 Temmuz 1976

³⁰³ Hergün, 2 Ağustos 1976

³⁰⁴ Cumhuriyet, 4 Ağustos 1976

³⁰⁵ Cumhuriyet, 12 Ağustos 1976

³⁰⁶ Cumhuriyet, 15 Ağustos 1976

³⁰⁷ Filiz Yıldız Çakar, Avrupa Birliği-Kıbrıs İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu, Ankara Ün., Sosyal Bil.End.(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 2002,S.53

³⁰⁸ Cumhuriyet, 26 Ağustos 1976

sürmüştür.26Ağustos'ta Dışişleri Bakanı Çağlayangil Türkiye'nin Ege konusundaki kararlığının sürdüğünü belirterek sözlerini şu ilginç cümleyle bitirmiştir: Ege'de yüzmek için pasaport mu alacağız?³⁰⁹ .Bu dönemde Birleşmiş Milletler gözetiminde devam eden Kıbrıs görüşmeleri herhangi bir neticeyle sonuçlanmamıştır. Bu arada Yunanistan'ın talebi üzere Ege sorunlarını görüşen Lahey Yüksek Adalet Divanı 11 Eylül 1976'da verdiği kararda Yunanistan'ı haksız bularak verdiği kararda Ege'de araştırma yapan Hora Gemisinin araştırma yapmasının her hangi bir sakıncası olmadığını bunun Türkiye'nin doğal hakkı olduğunu ilan etmiştir. Bu Türkiye'nin diplomatik alanda Yunanistan'a karşı kazandığı önemli bir diplomatik zaferdir.³¹⁰ Lahey Adalet Divanının kararından sonra Yunan makamları herhangi bir yorum yapmaktan kaçınmışlardır.³¹¹

Bu dönem Türk-Yunan ilişkilerine baktığımızda Kıbrıs ve Ege sorunlarının her iki ülkeyi de daha sert bir tutuma yönelttiğini görmekteyiz. Bu arada Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Ege FIR Hattı ile ilgili görüşmelerin 4 Kasım'da başlayacak olan toplantılarına katılmak üzere hareket etmiştir³¹². Dışişleri Bakanı Çağlayangil 5 Kasım 1976'da yaptığı basın toplantısında Kıbrıs konusunda müzakeresiz ödün verilmeyeceğini belirtmiştir. BM Güvenlik Konseyinin 1976 Eylül ayında kabul ettiği 395 sayılı karar ile iki ülke arasında görüşmelerin devam edilmesine karar verilmiştir. Bu ikili görüşmeler sonucunda iki tarafın diplomatik heyetleri arasında 11 Kasım 1976'da Bern Deklarasyonu imzalamıştır. Bu Deklarasyon Kıta Sahanlığı konusunda iki ülke arasında yapılacak tespit mahiyetinde bir deklarasyon niteliğindedir. Bern Deklarasyonun 6. maddesi ile taraflar, aralarında görüşmelere zarar verebilecek hareket ve eylemlerden kaçınacaklarını belirtmişlerdir. Bu antlaşma Kıta Sahanlığı sorununun ikili görüşmeler yoluyla hallolunmasını içermektedir. Bern Antlaşmasından sonra taraflar arasında ikili görüşmeler büyükelçiler ,bakanlar ve zaman zaman da başbakanlar düzeyinde gerçekleşecektir.Fakat bu görüşmeler herhangi bir netice ile sonuçlanmayacaktır³¹³. Görüşmeler sırasında Ege sorunları ile

---

³⁰⁹ Hergün, 27 Ağustos 1976

³¹⁰ Hergün 12 Eylül 1976

³¹¹ Hergün 12 Eylül 1976

³¹² Cumhuriyet 1Kasım 1976

³¹³ Metin Turna, Ege Denizinde Türk-Yunan İlişkileri ve Kıta Sahanlığı Meselesi, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gebze, 2002, s.15-16

ilgili konularda Yunanistan daima Yunan Kıta Sahanlığının Yunan adaları ile Türkiye anakarası arasındaki orta hatta kadar devam ettiğini ve konunun uluslararası adalet divanında çözülebileceğini her defasında vurgulayacaktır³¹⁴. MC Hükümeti döneminde de Türkiye kendi politikasını kararlı bir biçimde sürdürecektir. Kıbrıs Türk Federe Devleti Dışişleri Komitesinin hazırlamış olduğu bir karar tasarısı Kıbrıs Türk Federe Devleti meclisinde tartışılmış ve tartışmalar sonucunda Kıbrıs Türk Federe Devletinin dış politikası şu şekilde tespit edilmiştir; bağımsız, egemen, iki bölgeci federal bir cumhuriyet. Çağlayangil,13 Kasım günü BM'nin adadaki yabancı askerlerin çekilmesine dair aldığı kararı yorumlayarak : ‘ Önlem alınmadan Türk askeri Kıbrıs’tan çekilmez.’ Diyerek hükümetin tutumunu net bir şekilde ortaya koymuştur.³¹⁵

1977 yılında Kıbrıs sorunu ve Ege sorunu gibi konularda önemli bir ilerleme kaydedilmemiştir. 1977 yılı içinde yeni ABD başkanı Kıbrıs Sorunu konusunda ağırlığını hissettirecektir. ABD, Türk-Yunan ilişkisinin normalleşmesini istemekteydi. Bu durum Türkiye ve Ortadoğu’daki çıkarları açısından en büyük tehdidi oluşturmaktaydı. Bu yüzden 1977 yılı içerisinde Carter yönetimi inisiyatifi eline alarak her iki tarafa da çözüm yolunda baskı uygulayacaktır. Bunun ilk işareti Türk-Yunan sorunları için Amerika’da bir komitenin kurulmuş olmasıdır. Komite Türkiye ve Yunanistan’da incelemeler yapacaktır.³¹⁶

Türk ve Yunan Dışişleri bakanı bir araya gelerek çözüm için toplumlara telkinde bulunmak noktasında anlaşmışlardır.³¹⁷ Amerikan yönetimi bu noktada herhangi bir Kıbrıs planı ortaya koymamıştır.

Kıbrıs konusunda bu gelişmeler olurken kıta sahanlığı konusu Londra’da Türk ve Yunan heyetleri arasında görüşülmekteydi. Türk heyeti başkanı Prof. Dr. Suat Bilge yaptığı açıklamada: ‘Ege sorunu kısa sürede çözümlenebilir.’ Diyerek son derece olumlu bir havanın esmesini sağlayacaktır.³¹⁸

---

314 Okşan Çiğdem, Devletler Hukuku Açısında Ege Sorunu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1998, s.73

³¹⁵ Milliyet, 14 Kasım 1976

³¹⁶ Milliyet 28 Ocak 1977

³¹⁷ Milliyet 30 Ocak 1977

³¹⁸ Milliyet 2 Şubat 1977

12-13 Şubat 1977’de ikinci kere bir araya gelen Denктаş ve Makarios görüşmesi sonucunda toplumlararası görüşmelerin Mart ayında Viyana’da başlamasına karar verilmiştir. Ayrıca görüşmeler sonucunda taraflar: Federal bağlantısız bir devlet biçiminde anlaşmışlardır.³¹⁹ Bu buluşmada taraflar dört ilke etrafında anlaşmışlardır. Bu anlaşma tarihe dört anlaşma diye geçmiştir.

- 1- Bağımsız, bağlantısız iki toplumlu bir Kıbrıs Cumhuriyeti istiyoruz.
- 2- Her toplumun yönetimi altındaki topraklar ekonomik yeterlilik veya toprak verimliliği ile toprak mülkiyeti esasları ışığında görüşülmelidir.
- 3- Dolaşım özgürlüğü, yerleşim özgürlüğü, mülkiyet hakkı gibi meseleler müzakereye açık olacaktır.
- 4- Merkezi federal hükümetin yetkileri ve işlevleri ülkenin birliğini ve devletin iki toplumlu karakterlerini koruyacak şekilde olmalıdır.

Bu dört ilke kapsamında toplumlar arasında görüşmelerin Viyana’da yapılmasına karar verilmiştir.

Başbakan Demirel görüşmeye ilişkin şunları söylemiştir: “Denктаş’ın teşebbüsü sonunda gerçekleştirilen görüşme, müzakerelerin yeniden başlaması yönünde atılmış yapıcı bir adımdır. Kıbrıs’ın bağımsızlığı iki bölgeyi federal devlet sayesinde korunabilir.”³²⁰ Demıştır. Makarios ise müzakerelerin başlaması hakkında : ‘ İki toplumlu sistemi kabul etmekle ciddi ödün verdik.’ Diyerek bunu bir taviz olarak verdiğini belirtmiştir.³²¹ BM genel sekreteri Waldheim iki kez ciddi biçimde görüşmeye karar verdiklerini belirtirken Kıbrıs’ta çözüme yönelik bir umudun doğduğunu söylemekteydi.³²² Dışişleri bakanı Çağlayangil’de Denктаş-Makarios görüşmesi üzerine Bern’de yaptığı basın toplantısında şunları söylemiştir: ‘Kıbrıs için başlatılan Denктаş-Makarios buluşması çok yapıcı bir hareket buluşmasını teşkil etmektedir. Bu süreç kesin sonuç elde edilinceye kadar sürdürülmelidir.’³²³ Makarios-Denктаş görüşmesi sonrası toprak sorunu tartışılmaya başlanmıştır. Makarios verdiği demeçte Denктаş’ın oranlarının doğru olmadığını belirtmekteydi. Ayrıca Makarios

---

³¹⁹ Milliyet 14 Şubat 1977

³²⁰ Milliyet 14 Şubat 1977

³²¹ Milliyet 14 Şubat 1977

³²² Milliyet 14 Şubat 1977

³²³ Milliyet 17 Şubat 1977

iki toplumlu federasyonun kabul edilmesinin Rum tarafı açısından son derece önemli bir taviz olduğunu belirtmiştir.

BM Genel Sekreteri çözüm konusunda son derece umutlu sözler sarf etsede 1977 koşullarında Rum ve Türk tarafının çözmesi gereken son derece önemli sorunlar vardı. Yunanistan Başbakanı Karamanlis Mart ayında yaptığı açıklamada Türk-Yunan ilişkilerinin durgun bir döneme girdiğini belirtecektir.³²⁴ Demirel ise Karamanlis'in bu demeci karşısında yaptığı açıklamada: "Yunanlılar tedirgin olacak diye hakkımızdan vazgeçemeyiz."³²⁵ Diyecektir. Amerikan yönetimi süreç içerisinde Kıbrıs konusundaki etkinliğini arttırmıştır. .

Şubat ayında Ankara'ya gelen Başkan Carter'in özel temsilcisi Clifford önde gelen siyasi liderlerle görüşmelerde bulunmuştur.³²⁶ Başkan Carter'in özel temsilcisi Clifford 25 Şubat'ta Denktaş ile bir araya gelmiştir. Başkan Carter aynı gün yaptığı açıklamada ABD'nin Kıbrıs için nüfusunu kullanacağını belirterek taraflara ABD'nin konuyla ilgili olduğu mesajını iletmiştir³²⁷.

Ege sorununa ilişkin Yunan önerilerini ret etmesi Milli Güvenlik Kurulu tarafından hükümete tavsiye edilmiş ve bu tavsiye uyarınca hükümet bu önerileri reddetmiştir. Mart ayının sonlarında başlayan toplumlararası görüşmelerde öncelikle Kıbrıs'taki toprak sorunu tartışılmaya başlayacaktır. Toprak sorunu öncelikle Rumların haritalarının üzerinde tartışılmaya başlayacaktır.³²⁸ Rumlar görüşmelerde yüz yetmiş bin göçmenin dönmesini istemişlerdir. Rumların önerisine göre yüzyirmibin göçmeni Rumlara ait olması gereken bölgeye, ellibinin ise Türk yönetimindeki bölgeye yerleştirilmesi istenmekteydi. Bu öneriyi Türk tarafı reddetmiştir³²⁹. Viyana'daki görüşmelere Rum Heyeti Başkanı olarak katılan Tasos Papadopoulos yaptığı açıklamada:Viyana'da umutsuzum demiştir.Viyana görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır.Viyana görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının temel nedenlerinden biri MC Hükümeti içerisinde Kıbrıs sorununa yönelik net bir tutum alınamamasıdır. Özellikle hükümetin MSP kanadı ve lideri Necmeddin Erbakan Kıbrıs konusunda tavizsiz tutumunu hükümetin sonuna dek sürdürmüştür.

---

³²⁴ Milliyet 18 Mart 1977

³²⁵ Milliyet 18 Mart 1977

³²⁶ Cumhuriyet, 26 Şubat 1977

³²⁷ Cumhuriyet, 1Mart 1977

³²⁸ Milliyet, 3 Nisan 1977

³²⁹ Milliyet, 4 Nisan 1977

28 Nisan 1977’de tekrar bir araya gelen Türk Dışişleri Bakanı Çağlayangil ile Yunan Dışişleri Bakanı Bitsios arasında yapılan görüşme sonrası toplumlar arası görüşmelerin devam etmesi kararlaştırılmıştır. Görüşmelerin 27 Mayıs’ta tekrar başlamasına karar verilmiştir.³³⁰ Başbakan Demirel ile Başkan Carter arasında 10 Mayıs 1977’de gerçekleşen görüşmede Başkan Carter Kıbrıs’ta gelişme olmadan ambargonun kalkmayacağını söylerken, Başbakan Demirel buna karşılık Başkan Carter’a: “Bu durumda Kıbrıs işi halledilemez”.³³¹ Diyerek Kıbrıs sorunu ile ambargo arasında herhangi bir ilişkinin kurulmasının hiç doğru bir tutum olmadığını Başkan Carter’e açıklamıştır.

5 Haziran 1977’de yapılan genel seçimler sonucunda I. Milliyetçi Cephe hükümeti dönemi Kıbrıs sorunu, Ege sorunu gibi henüz çözüm bekleyen dış politik meseleler ile birlikte son bulmaktaydı.

Milliyetçi Cephe hükümetinin dış politika konusunda en etkin iki ismi Başbakan Demirel ve Dışişleri Bakanı Çağlayangil idi. Milliyetçi cephe hükümetini kuran ortaklardan iki parti MSP ve MHP ise Kıbrıs sorunu, Ege sorunu gibi konularda son derece sert ve milliyetçi bir tutum takınmışlardır. Bu iki tutumun dış politika anlamında özellikle Kıbrıs sorunu noktasında MC hükümetinin müzakereci ve diyaloga açık tutumunu bir hayli zorlamıştır.

5.3 Milliyetçi Cephe Hükümeti Döneminde Türkiye- AET İlişkileri

I. Milliyetçi Cephe hükümeti kendisinden önceki hükümetler gibi AET ile olan ilişkileri geliştirmeyi hedeflemiştir. Hükümet Programında AET ile ilişkiler konusunda şunlar söylenmektedir: “ AET ile aramızda ekonomik işbirliğinin milli yararlarımıza uygun bir şekilde yürütülmesine çalışılacaktır. Türkiye’nin AET’nin kendisine sağladığı imkânları iç piyasaya dönük bir sanayileşmenin ortaya çıkaracağı sakıncaları gidermek ve dışa büyük bir tüketici kitlesine dönük ve dış rekabet gücü olan bir sanayileşmeyi geliştirme amacıyla değerlendirmesi, milli önem taşır. Avrupa Ekonomik Topluluğu ve bu topluluk üyesi ülkelerle ortaklığımız ekonomik kalkınmamıza ve sanayileşmemize en uygun şartlar altında yürümesi için gereken yapılacak. Bu arada, topluluğun üçüncü ülkelerle kurduğu ilişkiler sebebiyle daralan

---

³³⁰ Milliyet, 3 Mayıs 1977

³³¹ Milliyet, 11 Mayıs 1977

avantaj marjımızın genişletilmesi yolunda çaba sarf edilecektir. AET üyesi ülkelerde çalışan işçilerimizin ekonomik katkıların önemi üzerinde hassasiyetle durularak, bu katkının daha da artırılması ve işçilerimizin sosyal güvenlik haklarının topluluk düzeyinde gerçekleştirilmesi için gerekli teşebbüslerde bulunacaktır.³³²

Hükümet programından da anlaşılacağı üzere Milliyetçi Cephe hükümeti AET'ye ilişkin hedeflerden sapmamayı ve AET'ye yönelik çıkarların korunup arttırılmasını hedeflemekteydi.

Başbakan Demirel her ne kadar AET'ye ve ilişkilere dair olumlu mesajlar verse de 1975 yılı içerisinde AET ile yaşanan sorunlar su yüzüne çıkmaya başlayacaktır. Mehmet Ali Birand, 15 Haziran 1975 tarihli yazısında Türkiye- AET ilişkilerinin en ölü dönemini yaşadığını belirterek ilişkilerin gitgide çıkmaza girdiğini işaret etmiştir.³³³ Aynı ay içerisinde Yunanistan'ın AET'ye tam üyelik başvurusunda bulunması Dışişleri Bakanı Çağlayangil tarafından Yunanistan'ın Kıbrıs işini AET'ye sürüklemek istediği şeklinde yorumlanacaktır. Yunanistan'ın 12 Haziran 1975'te AET'ye tam üyelik başvurusunda bulunması Türkiye açısından tam bir şok olmuştur. Bunun nedeni Yunanistan ve Türkiye'nin 1959 yılında başlayan AET ile ilişkilerde Yunanistan'ın Türkiye'nin önüne geçerek tam üyelik avantajından yararlanmak istemesidir. Yunanistan bu sayede Türkiye ile olan sorunlarını AET'ye taşıyabilecek bu sayede Avrupa politikasında edindiği güç ile Türkiye karşısında daha güçlü bir pozisyon sahibi olmayı amaçlamaktaydı. Dışişlerinde yapılan tartışmalar sonucunda Türkiye açısından tam üyelik müracaatının söz konusu olamayacağı düşüncesine varılmıştır. Başbakan Demirel'in Milliyetçi Cephe hükümeti adına tam üyelik başvurusundan kaçınmasının üç nedeni vardı. Bunlar:

- 1- Ekonomik sorunlar
- 2- Geçiş döneminin koşullarını yerine getirilmemiş olması
- 3- Hükümet ortağı olan MSP'nin AET karşıtı tutumu

Aslında gerçek neden hükümet ortağı olan MSP' nin AET karşıtı tutumu idi. Başbakan Demirel MSP'yi gücendirmeyip koalisyonun bozulmasının önüne geçmeyi amaçlamıştır. MSP'nin AET ye dair yaklaşımı son derece önemli bir noktayı

---

³³² ZC.C.11.6.4.1975 s.322

³³³ Milliyet, 15 Haziran 1975

oluşturmaktaydı. MSP lideri Necmettin Erbakan'a göre Ortak Pazar'a girilmemeliydi. Çünkü

- 1- Ortak Pazar Müslüman Türkiye'yi Hıristiyan Avrupa içinde eritme planıdır.
- 2- Türkiye ortak Pazar'a girerse Batının sömürgesi olur.
- 3- Ortak Pazar, mahiyeti itibariyle bir Katolik birliğidir.
- 4- Ortak Pazar, bir Siyonist oyunudur.
- 5- Ortak Pazar, Türk milliyetçiliğini yok edecektir.
- 6- Ortak Pazar, milli sanayimizi yok edecektir.³³⁴

Necmettin Erbakan, Ortak Pazar'ın Türkiye'yi Hıristiyan Avrupa içinde bir eritme planı olduğu hakkında şunları söylemekteydi: Ortak Pazar'a girmek demek, Türkiye'ye önümüzdeki beş yıl, on yıl, yirmi yıl, hatta elli ve yüz yıl için değil, süresiz istikamet vermek mahiyetindedir. Bu kadar mühim meselenin Türkiye'yi birkaç yıl idare etmek için seçilmiş hükümetlerin, milletin arzusuna uymayan karar ve inisiyatiflerine bırakmak ne doğrudur ne de mümkündür.

MSP lideri Erbakan Ortak Pazar'ın bir Katolik birliği olduğunu iddia ederek şunları söylemekteydi: "Büyük çoğunluğunu Hıristiyanların teşkil ettiği ve Kıbrıs konusu münasebetiyle içlerindeki haçlı zihniyetini yeniden ortaya koymuş bulunan bir topluluğa Müslüman Türkiye'yi bir vilayet gibi bağlamak Türkiye'yi, onun büyük tarihini, onun insanlık için çok mühim olan hüviyetini yok etmek demektir. Erbakan'a göre Ortak Pazar bir Siyonist oyunudur: "Ortak Pazar, zahiri görünüşü itibariyle altı katolik memleketin birleşmesinden ibaret bir topluluk olarak başlamış zannedilir. Hâlbuki aslında Ortak Pazar, Siyonistlere gidip dayanan bir teşkilattir. Siyonistler, dünyada hâkimiyet kurmak için kendi az nüfuslarına rağmen bütün Dünyanın büyük insan kütlelerini Siyonist sermayelerine çalıştırmak için bir sermaye ve faizcilik düzeni kurmuşlar, bunu Batıda geliştirmişlerdir

---

³³⁴ Necmettin Erbakan, **Milli Görüş**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1976, s.241-270

MSP lideri Erbakan AET'ye yönelik ekonomik temelli eleştirilerin başında AET'nin "milli sanayiye" yok edeceği tezidir. Ortak Pazar ekonomisinin zararlı tesirleri sadece sanayicimizi ezmekle kalmayacak, buna ilaveten orta halli tüccarımız el emeğiyle, alın teriyle kazanan esnaf ve sanatkârlarımız rekabet edecekleri ticari şartlar karşısında kalarak adeta iflasa sürüklenecektir. Bu konuda Erbakan şunları söylemektedir: "Sanayimizin çok güçlü olan Avrupa ülkeleri ile rekabet etmesi mümkün değildir. Mukabil fikri müdafaa edenler 22 senelik intikal devresinde sanayimizin güçlenerek rekabet edecek seviyeye erişebileceğini iddia etmektedir. Bu iddia yanlıştır. Çünkü bu 22 yıllık müddet içerisinde diğer Ortak Pazar ülkelerinin sanayisi yerinde saymayacak, bizden çok daha hızlı olarak ilerlemeye ve güçlenmeye devam edecektir. Ortak Pazar ekonomisinin zararlı tesirleri sadece sanayicimizi ezmekle kalmayacak, buna ilaveten orta halli tüccarlarımız, el emeğiyle, alın teriyle kazanan esnaf ve sanatkârlarımızda rekabet edemeyecekleri ticari şartlar karşısında kalarak adeta iflasa sürükleneceklerdir. MSP lideri Erbakan AET yerine Müslüman ülkeler ile ortak bir pazar kurulmasını teklif etmekteydi. Bu İslam Ortak Pazarı olacaktı. MSP lideri Erbakan ve partisi Ortak Pazar'ın tamamen karşısında bir tutum takınarak Milliyetçi Cephe hükümetinin Ortak Pazar'a tam üyelik başvurusunun önündeki en büyük engeli oluşturmaktaydı. Başbakan Demirel herhangi bir hükümet krizine yol açılmaması için Ortak Pazar'a tam üyelik başvurusundan vazgeçecektir.

Bir noktada iç politika dış politikayı belirlemiş ve Milliyetçi Cephe hükümeti son derece önemli bir avantajı kaçırmıştır. Yunanistan'ın süreç içerisinde Ortak Pazar'a tam üye olması ile sonuçlanacak bu başvuru Yunanistan'ın Türk-Yunan ilişkilerinde arkasını AET'ye dayaması neticesinde Türkiye tarihi bir fırsat kaçırdığının farkına varacaktır. Maalesef Ortak Pazar'a tam üyelik düşüncesi Milliyetçi Cephe hükümeti döneminde iç politikaya kurban edilmiştir. Aynı günlerde Yunanistan'ın Ortak Pazar'a başvurusu Meclis'te de tartışmalara ve hükümete yönelik eleştirilere dönüşecektir. Muhalefetin hükümete yönelik bu eleştirileri üzerine hükümet AET'ye yönelik yeni bir politika oluşturacaktır. Hükümet AET'den Türkiye'nin lehine yeni tavizler ve garantiler istemekteydi. Başbakan Demirel bu konuda şunları söyleyecektir: "AET bizimle ortaklığında 250-300 milyon dolarlık yardım yaparak, Türkiye'yi bir yere götüremez. Bizimle ilişkilerinde, ekonomik güçlenmemize yardımcı olmalıdır. Oysa başka ülkelere tanıdığı tavizler bizimkilerin

üstüne çıkmıştır.³³⁵ Başbakan Demirel'in böyle düşünmesinin nedenlerinin başında Türkiye ile AET arasındaki ticaret hacminin Türkiye aleyhine gelişmesidir. 1974 yılında 991 milyon dolar olan Türkiye'nin AET ile ticaretindeki dış ticaret açığı 1975 yılında 1 milyar 722 milyon dolara yükselerek yılsonunda ise yaklaşık 2 milyar dolara yükselecektir.³³⁶

Milliyetçi Cephe hükümeti bu dış ticaret açığını, tarım ve tekstil ürünlerinde AET'den alacağı yeni tavizlerle kapatmak istiyordu. 16 Eylülde Brüksel'de toplanan Ortaklık Konseyinde Dışişleri Bakanı Çağlayangil ticaret açığının incelenmesi için bir uzmanlar kurulu kurulmasını önermiş ve bu önerisi kabul edilmiştir.³³⁷ Başbakan Demirel 19 Eylül 1975'te basına verdiği demeçte Türkiye-AET ilişkileri üzerine şunları söylemiştir: "Tarafların ortaklık ilişkisi çerçevesinde ticari düzeyde sağladıkları ve katma protokolde esasları bulunan avantajlar dengesi, topluluğun üçüncü ülkelerle gelişen ilişkiler dolayısıyla önemli ölçüde bozulmuştur. Tanınan ticari tavizler, taraflar için karşılıklı olarak nispi avantaj sağladığı takdirde anlam ifade eder. Topluluğun Türkiye pazarlarındaki avantajlı durumu giderek kuvvetlenirken, Türkiye'nin topluluk pazarlarında avantajlı durumu büyük çapta kaybolmuştur. Tarım maddelerinde bize tanınan tercihli rejimin iyileştirilmesi bu bakımdan ayrı önem taşır. Global Akdeniz politikası nedeniyle bu iyileştirmeler geciktirilmiştir. Topluluğun son gelişme perspektifleri konusu üzerinde de durmak isterim. Genel kaide şudur: Topluluğun üçüncü ülkelerle kurduğu ilişkiler, Türkiye-AET ortaklığını etkisi altına aldığı ölçüde Türkiye için önem taşır ve istişare gerektirir. Biz aramızdaki ortaklık ilişkisini ülkemizin ekonomik kalkınmasına dinamizm getirecek bir fırsat olarak değerlendirmekteyiz. Ekonomik güçlüklerimizi ortaklık mekanizması içinde çözümlenmek ve ortaklığın hedefine en uygun şartlarla ulaşılarak dünyanın değişen ekonomik şartlarını göz önünde bulundurarak ortaklık içinde veya dışında bütün imkânlardan yararlanarak ekonomik kalkınmamızı gerçekleştirmek zorundayız. Ortaklığımızın geçiş döneminin Katma Protokolün imzalanmasından bu yana geçen beş yıl içinde uluslararası ekonomik ve ticari ilişkilerde önemli gelişmeler ve köklü değişiklik kaydedilmiştir. Türkiye kendi

---

³³⁵ Milliyet, 25 Haziran 1975

³³⁶ Oran ,a.g.e., s.848

³³⁷ Mehmet Ali Birand, **Bir Pazar Hikayesi,Türkiye-AET İlişkileri**, Milliyet Yayınları,İstanbul,1978 s.518

yönünden ekonomik alanda önemli merhaleler kat etmektedir. Bunlara ilaveten dünyadaki konjonktürel gelişmeler, hammadde fiyatlarındaki artış enerji ve para sorunları kuvvetini daima hissettiren enflasyonist baskı, uluslararası ekonomik ilişkileri etkisi altına almaktan geri kalmamıştır. Bütün bunlar Türkiye-AET ortaklığını da etkilemiş, bazı güçlükler, dengesizlikler ortaya çıkmıştır. Tarafların ortaklık ilişkisi çerçevesinde ticari düzeyde sağladıkları ve Katma Protokolde esasları bulunan avantajlar dengesi topluluğun üçüncü ülkelerle gelişen ilişkileri dolayısıyla önemli ölçüde bozulmuştur. Üzerinde önemle durduğumuz meselelerden biri de topluluk üyesi ülkelerde çalışan işçilerimizin sosyal sorunları ve el emeğinin serbest dolaşımının kademeli olarak gerçekleştirilmesidir. Bu hususta Ortaklık Konseyinde yakında tatminkâr neticelere ulaşılacağını ümit etmekteyiz.”³³⁸

Türkiye-AET ilişkilerinin bozulmaya başladığı 1975 yılıyla birlikte Yunanistan Kıbrıs sorununu da AET’ye taşımaya çalışacaktır. Bunda da başarılı olan Yunanistan Türkiye üzerinde AET arıcılığı ile politik bir baskı uygulama yolunu seçmiştir.

8 Kasım 1975’te toplanan AET-Türkiye Parlamento Komisyonu çeşitli görüşmelerde bulunmuştur.

Muhalefet lideri Ecevit ile görüşen AET Parlamento Heyeti görüş alışverişinde bulunmuştur. Ecevit, hükümeti AET konusunda sert bir biçimde eleştirerek şunları söylemiştir: “Türk ekonomisini hazırlayıcı ciddi tedbirler alması için uyardığımız hükümet ve bazı iş çevreleri, konunun önemine kulak vermemelidir. Bu aşamada iş güçleşti. Bugünkü hükümetin iç durumu dolayısıyla, AET ile aramızdaki güçlükleri çözmemiz çök güçtür. AET’den ne istediğimiz konusunda bir hükümet kararı bile yoktur. CHP iktidara gelirse elbette ortaklık ilişkilerimizi yeniden düzenleyeceğimizi, temasların kopma noktasına gelmemesini temenni ettiğimizi konuklara bildirdim.”³³⁹

1975 yılını Türk-AET ilişkileri açısından değerlendirdiğimizde iki taraf açısından da hayli sıkıntılı bir yıl geçirildiğini söyleyebiliriz. Hem AET hem Türk tarafı ilişkilere yeni bir yön, yeni bir boyut kazandırmak istemekteydiler.

---

³³⁸ Dış Siyaset Belgeleri, s.14

³³⁹ Milliyet, 9 Kasım 1975

Milliyetçi Cephe hükümeti, AET ile yaşanan tüm sorunlara karşın 1 Ocak 1976'da Katma Protokolün yükümlülüğünü yerine getirdi. Türk-AET ilişkileri diplomatik alanda kriz durumunu yaşar iken Türk kamuoyu Türk-AET ilişkilerinin ekonomik ve ticari boyutlarını tartışmaya başlamıştır. Özellikle Türk-AET ilişkilerine yönelik yapılan en ciddi eleştiri Türk sanayisinin AET karşısında birçok sanayi dalında dış rekabete karşı koyacak bir yapıya sahip olmadığı ve AET ile olan ilişkilerin Türk sanayisini bir çöküşe götürebileceği tezi üzerine yoğunlaşmaktaydı.³⁴⁰

Milliyetçi Cephe hükümeti 1976 yılı içerisinde AET ile yapacağı yeni bir protokol yoluyla Türkiye-AET ilişkilerine yeni bir düzen vermeyi hedeflemekteydi. Bunun için AET yetkilileri ile müzakerelere oturularak sorunların çözümlenebileceği düşünülmekteydi. Türkiye-AET ilişkilerinin durumu hükümet dışında birçok kesimi düşündürmekteydi. Özellikle tüccar ve sanayi kesimi gelişmeleri yakından izlenmekteydi.

1–2 Mart 1976'da toplanan Türkiye-AET Konseyi sırasında karşılıklı ilişkiler masaya yatırılmıştır. Dışişleri Bakanı Çağlayangil AET'den Türkiye'nin statüsünün belirlenmesini istemiştir. Çağlayangil dört noktada AET'den Türkiye lehine düzenlemeler yapılmasını talep etmiştir. Bunlar:

1. Tarım alanında Türkiye'ye yeni imtiyazlar tanınmalıdır.
2. Türk işçilerin sosyal güvenlik hakları sağlanmalı ve serbest dolaşıma izin verilmesi
3. Ticaret açığının Türkiye aleyhine gelişen durumunu çözebilecek unsurlarını ortaya koymak
4. Üçüncü mali protokol gözden geçirilmelidir.³⁴¹

Dışişleri Bakanı Çağlayangil görüşmeler sonucunda Türkiye'nin taleplerinin kabul görmemesi üzerine AET Bakanlar Konseyini terk etmiştir. Çağlayangil verdiği demeçte bu konuda şunları söylemiştir: “Türkiye ile AET arasındaki ilişkilerin çok nazik bir döneme geldiği kanısındayım. Tüm sorunları toplu olarak görüşmek ve

---

³⁴⁰ Cumhuriyet, 23 Ocak 1976

³⁴¹ Milliyet, 1 Mart 1976

çarelerini aramak zamanı gelmiştir. İlişkilerin tümüyle ele alınması ve bir çıkış yolu aranmasını kararlaştırdık ve durumu dönem başkanı sayın dostum Ekselans Gaston'a anlattık. Anlayış göremdim.”³⁴² AET Bakanlar Konseyi dönem başkanı Gaston Thorn ise yaptığı basın toplantısında Türkiye'ye ilişkin şunları söylemiştir: “AET'nin diğer ülkelere verdiği ödünlere aynen ve otomatik şekilde Türkiye'de tanıyacak diye bir madde yoktur anlaşmada. Türkiye'nin tek önceliği diğerlerinde bulunmayan tam üyelik hakkının belirlenmesidir. Başka bir öncelik yoktur.”³⁴³

Türkiye-AET ilişkileri son derece kritik bir dönemden geçmekteydi. İlişkiler kopma noktasına gelmiştir. Taraflar buna rağmen sorunların çözümü noktasında teknik müzakerelerin başlamasına karar vermiştir.³⁴⁴

Türkiye-AET ilişkileri üzerine çalışmalar yapan İktisadi Kalkınma Vakfı, AET ile ilişkilerin yeniden düzenlenmesine dair çalışmalar yapmaktaydı. Bu konuda kapsamlı bir rapor hazırlayan Prof. Dr. Vural Savaş dönemin şartları içerisinde şu alternatifini sunmuştur: “Kişisel kanımıza göre, Türkiye-AET arasındaki ilişkiler kısa dönemde gümrük birliğine dayalı olmaktan çıkarılmalı ve “Tercihli Ticaret Anlaşması” ilkesine göre düzenlenmelidir. Zira Tercihli Ticaret Anlaşması, aşağıda belirttiğimiz özellikleri nedeniyle:

- 1- Türkiye-AET ilişkilerinin devam edip, gelişmesini sağlayacak.
- 2- Gümrük indirimleri ve liberasyon artırımının, plan tercihlerimize uygun biçimde yapılması sağlanacaktır.
- 3- Yerli sanayinin dış rekabete açılması mümkün olacaktır.
- 4- Türkiye, üçüncü ülkelerle ilişkilerini serbestçe düzenleyip, geliştirebilecektir.

Bütün bu önemli yararlarına ilaveten, Tercihli Ticaret Anlaşması, Türkiye'ye şartlar elverdiği zaman AET ile gümrük birliği kurmak ve hatta AET 'ye tam üye olarak katılmak imkânını saklı tutacaktır.”³⁴⁵

---

³⁴² Milliyet, 2 Mart 1976

³⁴³ Birand, a.g.e, s.159

³⁴⁴ Milliyet, 3 Mart 1976

³⁴⁵ Vural Savaş, **Türkiye-AET İlişkilerinin Yeniden Düzenlenmesinde Alternatifler**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, İstanbul, 1976, s.27-28

AET ile Türkiye ilişkileri üzerine öne sürülen yukarıdaki Tercihli Ticaret Anlaşmasından ilişkilerin tamamen kesilmesi öne süren düşünceler Türk kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştır. Milliyetçi Cephe hükümetinin koalisyon ortağı olan MSP ise AET karşıtı tutumunu çok daha sert bir biçimde vurgulamaya başlamıştır. Tam bu süreç içerisinde hükümet ortağı AP ile MSP Ortak Pazar konusunda anlaşamadıklarından dolayı ortaklık konseyi toplantısı belirsiz bir tarihe ertelenmiştir. Hükümet içerisinde AET' ye karşı en sert tutumu MSP ve MHP göstermektedir. AP ise hükümetin devam edebilmesi için bu gergin durumu daha fazla sürdürmemeye çalışmaktaydı.³⁴⁶

MSP'nin AET'ye alternatif olarak ortaya koyduğu çözüm “İslam Ortak Pazarı” düşüncesi idi. MSP hükümet ortağı olarak Batı ile ilişkilerin gerginleştiği bu dönemde İslam ülkeleri ile daha yakın ilişkiler kurulması gerektiğini savunmaktaydı.

MSP lideri Erbakan AET'ye ilişkin olarak şunları söylemiştir: “Bu anlaşmalar, Türkiye'ye hiçbir fayda getirmemiştir. Türkiye'nin şahsiyetini takınması, bu hususlarda hakkını kopartıp almasını bilmesi lazım gelmektedir. Bu asgari hakları koparıp alacağız. Bu anlaşma bizim dış ticaretimizi arttırdı. Bizim Avrupa'dan olan ithalatımız dört senede dört misli arttı. İhracatımız ise sadece azaldı. Bundan dolayı, bu anlaşmadan herhangi bir fayda gelmemiştir. Biz Avrupa ile siyasi birleşmeyi kabul etmiyoruz. Ekonomik birleşmeyi de şu manada kabul etmiyoruz: Yani onlar gelsinler, bizdeki işletmelere sahip olsunlar, turistik yerlere, fabrikalara sahip olsunlar, biz orada işçi ve garson olalım ve diyelim ki ekonomik olarak birleştik. Sınaî mamulleri onlar kazansın, biz tarlada çalışalım, iyi işte, ithal mallarımız Avrupa'dan geliyor, biz de ziraat malı elde ediyoruz, daha ne istiyoruz? Böyle bir ekonomik birleşmenin şiddetle karşısındayız. Biz kuvvetli, güçlü bir sanayi ülkesi olacağız. Biz münasebetleri geliştirmek suretiyle Türkiye'yi geliştirmek istiyoruz. Türkiye sanayi kuracak. Ne lazım? Teknoloji lazım, makine lazım, teçhizat lazım. Bunları alalım. Bir takım mallarımızı ihraç etmemiz lazım. İhracat için imkânlar hazırlayalım. Biz geçici bir ticari münasebeti de uygun görmüyoruz. Ortak Pazarla istediğimiz anlaşma şudur: Uzun vadeli ve belli milli hedefleri olan bir anlaşma olsun istiyoruz. Yani ticari münasebetlerimiz arttırdık. Bu değildir, bizim milli

---

³⁴⁶ Cumhuriyet, 15 Mart 1976

hedefimiz. Biz Ortak Pazar'ın istihlal ettiği sınıai mamulleri ile dünya pazarlarında rekabet edebilecek gücü bize temin edecek bir antlaşma ve politika istiyoruz.”³⁴⁷

Erbakan'ın sözlerinden de anlaşılacağı üzere MSP kesinlikle Avrupa ülkeleriyle siyasi bir birliğin karşısında idi. MSP'ye göre AET ile kurulacak ekonomik ilişkiler Türkiye'nin lehine değiştirilmeliydi. MSP'nin MC hükümetinin ortağı olması ve AET karşıtı tutumu MC hükümetinin zaten AET ile kötü olan ilişkilerini daha da kırılgan bir hale getirecektir. Haziran 1976'ya gelindiğinde Milliyetçi Cephe hükümeti AET'ye karşı uygulayacağı politikayı net bir biçimde ortaya koyamamıştı. AET yetkilileri Türkiye'nin Ortak Pazar'a yönelik politikasının net bir biçimde ortaya konulmasını bekliyorlardı. Bu durumda önde gelen bir AET yetkilisi Türkiye'ye ilişkin olarak şunları vurgulayarak Türkiye'yi uyarmaktaydı: “Türkiye kendisini hiçbir zaman Magrip veya diğer Akdeniz ülkeleriyle bir tutmamalıdır. Çünkü onlar hiçbir zaman tam üye olamayacaklar, ancak Türkiye AET'ye tam üye olarsa bu oyunun kuralları vardır, Türkiye'de bu kurallara uymalıdır. Şimdilik Türkiye ekonomisinin bu oyunu oynayacak durumda olmadığını biliyoruz. Bekleyebiliriz ama Türkiye bize kesin bildirsın, bu oyunu oynayacak mı, oynamayacak mı?”³⁴⁸ Başbakan Süleyman Demirel 28 Mayıs'ta basına verdiği bir açıklamada AET ile olan katma protokolün değiştirilmesi gerektiğini ve hükümetin bu yönde çalışmalar içerisinde bulunduğunu açıklamıştır.³⁴⁹ Başbakan Demirel'in bu açıklaması Türk-AET ilişkilerinde yeni bir döneme işaret etmekteydi.

1976 Temmuzunda içerisinde Milliyetçi Cephe hükümetini oluşturan partiler AET'ye yönelik olarak Katma Protokol'de yapılması gereken değişiklikler üzerinde herhangi bir uzlaşmaya varamamışlardır. 20 Temmuz 1976'da toplanan Ortaklık Komitesinde AET'nin tarım ve özellikle serbest dolaşım konusunda önerdiği ödünler MC hükümeti tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine 20 Temmuzda toplanan Ortaklık Konseyi iptal edilmiştir. 5-6 Eylül 1976'da AET ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gergin bir hal alması üzerine AET Bakanlar Konseyi Dönem Başkanı Hollanda Dışişleri Bakanı Van Der Stoel ve Komisyon Dış ilişkiler Komiseri Soames

---

³⁴⁷ Derya Erdem, İslamcı Basında Milli Selamet Partisi, Milli Gazete Örnek Olayı (1974-1977) Ankara Üni. Sos.Bil. Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998, s.137

³⁴⁸ Milliyet, 17 Haziran 1976

³⁴⁹ Cumhuriyet, 29 Mayıs 1976

Ankara'ya gelerek yüksek düzeyde görüşmeler yapmıştır.³⁵⁰ 16 Ekimde toplanması gereken Ortaklık Konseyi Türk işçilerin serbest dolaşımını kabul etmediği için toplantı yine ertelenecektir. Türkiye, AET ile sorunlarını çözmek çabası içerisinde iken Yunanistan 6 Eylül 1976 tarihinde AET ile resmi müzakerelere başlamıştır. Başbakan Demirel bu konu ile ilgili olarak 14 Ekimde verdiği bir demeçte: “Yunanistan AET’ye tam üye olabilir. Bu kendilerinin bileceği bir iştir. Yunanistan girdi diye Türkiye’nin mutlak izlemesi gerekmez. Ancak çıkarlarımızı zedeleyecek hareketlere müsamaha gösteremeyiz.”³⁵¹

MC hükümeti AET’ye üyelik konusunda eski tutumunu sürdürmeye devam etmekteydi. Türkiye-AET ilişkileri Ekim 1976’ya gelindiğinde Ali Sirmen’in tabiriyle ‘Çıkmaza’ girmiş durumdaydı.³⁵² Ekim 1976 itibariyle dış ticaret açığı Türkiye’nin aleyhine bir durum sergilemekteydi. Son iki yılda Türkiye’nin AET’den yaptığı ithalat %54 büyürken, İhracat %27’de kaldı. Uzmanlar AET’nin Türkiye’nin sorunlarına gereğince duyarlılık göstermediğini belirtmekteydiler.³⁵³ Dışişleri Bakanı Çağlayangil AET yetkililerine yeni bir mali protokolün yapılması için bir ön görüşme önermiştir.³⁵⁴ Fakat bu teşebbüs başarısız olacaktır.

Türkiye-AET Ortaklık Konseyi 20 Aralık 1976 tarihinde Brüksel’de toplanmıştır. Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Konsey’de yaptığı konuşmada serbest dolaşım hakkının Türk işçilerine tanınması, tarım imtiyazları, AET kredileri konusunda Türk hükümetinin isteklerini ortaya koymuştur.³⁵⁵ İkili görüşmeler sonucunda yayınlanan ortak bildirimde AET’nin tarım alanında Türkiye’nin ödün istediği 65 üründen 33’ünde çeşitli ödümler verilmesi kabul edilmiştir. Türk işçilerin serbest dolaşımının 1 Aralık 1976 ile 1 Aralık 1986 tarihleri arasında tedricen gerçekleştirileceği, bununla birlikte AET’nin 380 milyon dolarlık bir krediyi Türkiye’ye vermesine karar verilmiştir.³⁵⁶

---

³⁵⁰ Milliyet, 7 Eylül 1976

³⁵¹ Birand, a.g.e. s.130

³⁵² Ali Sirmen, ‘Görünüş’, Cumhuriyet, 7 Ekim 1976

³⁵³ Cumhuriyet, 15 Ekim 1976

³⁵⁴ Cumhuriyet, 9 Kasım 1976

³⁵⁵ 20 Aralık 1976 Tarihinde Yapılan Türkiye-AET Ortaklık Konseyi Toplantısı Resmi Metinleri, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, İstanbul, 1977, s.13-20

³⁵⁶ 20 Aralık 1976 Tarihinde Yapılan Türkiye-AET Ortaklık Konseyi Toplantısı Resmi Metinleri, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, İstanbul, 1977, s.36-38

1964–1976 yılları arasında Türkiye’ye AET tarafından 442 milyon dolarlık kredi açılmıştır.³⁵⁷ Aynı zamanda AET 1969’dan 1976 yılına dek Türkiye’ye 123.000 ton hububat göndermiştir.³⁵⁸ Brüksel toplantısından beş gün sonra, Milliyetçi Cephe hükümeti tek taraflı bir karar alarak Katma Protokolün 60. maddesini işleterek Protokolden doğan tüm yükümlülüklerini bir yıl süreyle ertelendiğini açıklamıştır.³⁵⁹ Bunun sonucunda, 1 Ocak 1977’den itibaren yapılması gereken 12 yıllık listedeki yüzde onluk indirimler bir yıl süreyle askıya alınmış ve AET’nin Ortak Gümrük Tarifesine uyum bir yıl daha ertelenmiştir.

AET yetkilileri Katma Protokolde seçimden önce herhangi bir değişiklik beklemediklerini açıklanırken ancak Türkiye’yi rahatlatabilecek şeyleri görüşebileceklerini vurgulamışlardır. Devlet Bakanı Erkovan bazı basın organlarında AET konusunun hükümet içinde bir ihtilaf meselesi olarak gösteriliğini vurgulayarak bunun son derece yanlış olduğunu hükümet içerisinde böyle bir durumun söz konusu olmadığını vurgulamaktaydı.³⁶⁰ Her ne kadar Erkovan hükümet içerisinde AET’den kaynaklanan gerginliği inkâr etse de MC hükümeti içten içe çatırdamaktaydı ve her geçen gün hükümet ortakları arasındaki görüş ayrılığı su yüzüne çıkmaktaydı. Özellikle MSP ve MHP, AET konusunda tamamen karşıt bir konum alır iken AP durumu kurtarmaya çalışmaktaydı. 1977 Şubat ayı içerisinde AET, Türkiye’nin ucuz pamuk ipliği ihracatına karşı çıkmıştır. AET yetkilileri Türkiye’nin pamuk ihracının AET’nin tekstil sektörünü olumsuz etkilediğini vurgulayacaktır. Milliyetçi Cephe hükümeti AET’nin aldığı bu karara çok sert tepki göstermiştir. AET-Türkiye ilişkileri bir kez daha sarsılmıştır.³⁶¹ AET Genel Sekreteri E. Noel ile görüşen Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan Noel’den şu taleplerde bulunmuştur:

- 1- 1976 ithalat tablosu üzerinde her yıl bazı sanayi ürünlerinin gümrüklerini indirmek Türkiye’nin sanayileşmesine engel olmaktadır.

---

³⁵⁷ Hilmi Dursun, Avrupa Topluluğu ve Türkiye-AET İlişkileri, Kütüphane-Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1984, s.231

³⁵⁸ Dursun, a.g.e., s.233

³⁵⁹ Enver Bozkurt-Havva Demirel, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu, Nobel Yayın, Ankara, 2004, s.151-152

³⁶⁰ Hergün, 22 Ocak 1977

³⁶¹ Milliyet, 3 Şubat 1977

- 2- Türkiye, AET'ye bir pazar tahsis etmiş ve her yıl bunu geliştirmek taahhüdünde bulunmuş durumdadır. Buna karşılık AET, Türkiye'ye pazar tahsisi vecibesi taşımamaktadır.
- 3- Türkiye, tedbir almak istediğinde, AET'nin iznini almak zorundadır. AET ise, Türkiye'ye sormadan her tedbiri alabilmektedir.
- 4- Türkiye üçüncü ülkelerle ilişkilerinde AET'yi gözetmek zorunluluğundadır. AET'nin böyle bir zorunluluğu yoktur.

Başbakan Yardımcısı Erbakan, Noel'e Türkiye'nin bugünkü koşullardan son derece zarar gördüğünü söylemiştir.³⁶² Genel Sekreter Noel, Erbakan'ın konuşmasını dinledikten sonra yaptığı konuşmada AET'nin Türkiye'nin sanayileşmesini desteklediğini bununla birlikte anlaşmanın adaletsiz tek yönlü olduğu görüşüne katılmadığını ve temel ilkelerin değiştirilmesi önerisinin AET tarafından kabul edilemeyeceğini belirtmiştir.

Erbakan-Noel görüşmesi sırasında Erbakan sadece MSP'nin AET'ye ilişkin görüşlerini aktarmıştır. Dışişleri Bakanı Çağlayangil yaptığı açıklamada hükümetin henüz AET'ye sunacağı teklifleri hazırlamadığını teknik görüşmelerin devam ettiğini Bakanlar Kurulu'nun zamanı gelince gerekli siyasal ve ekonomik kararları alacağını belirtmiştir.³⁶³ MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş MHP büyük kurultayının açılış konuşmasında: 'Türkiye'nin Ortak Pazarda asla işi yoktur.' diyerek MHP'nin AET konusundaki görüşünü net bir biçimde ortaya koymuştur.³⁶⁴

MHP, MC Hükümetinin kuruluşundan beri AET karşı tutumunu korumuş ve bu karşıt tutum MC Hükümetinin ömrünün kısa olmasının sebeplerinden biri haline gelmiştir.

5 Haziran 1977 seçimleri sonucunda I. Milliyetçi Cephe hükümeti dönemi son bulmuştur.

Genel olarak I. Milliyetçi Cephe hükümeti dönemi Türkiye-AET ilişkileri son derece gergin ve sorunlu bir dönem hatta bir kriz dönemi olarak nitelenebilir. Türkiye-AET ilişkilerinde temel sorunlar olan tarım tavizleri, krediler, serbest

---

³⁶² Milliyet, 9 Mart 1977

³⁶³ Milliyet, 9 Mart 1977

³⁶⁴ Hergün, 24 Nisan 1977

dolaşım gibi çözüm bekleyen sorunlar maalesef bu dönemde çözümlenememiştir. Bunun bizce iki temel sebebi vardır. Birincisi, I. Milliyetçi Cephe hükümetinin çok ortaklı bir koalisyon hükümeti olmasından dolayı bir uzlaşmaya varılarak AET'ye Türkiye'nin taleplerini net bir biçimde aktarılamaması. İkincisi, bu dönemde Kıbrıs sorunundan kaynaklanan nedenlerden dolayı AET'de Türkiye'nin imajının bozulmasıdır. Türk dış politikası MC hükümeti döneminde Kıbrıs sorunu, silah ambargosu gibi dış meselelere odaklandığından AET'ye karşı sağlıklı bir resmi politika oluşturulamamıştır. I. Milliyetçi Cephe hükümeti Türkiye-AET ilişkilerinin kriz dönemine girdiği ve her iki tarafında karşılıklı restleşmeleri sonucunda sorunların çözümlenmeden bir sonraki döneme aktarıldığı bizce AET- Türkiye ilişkileri açısından tam üyelik gibi önemli bir fırsatın kaçırıldığı bir dönem olarak siyasal tarihimize geçmiştir.

5.4 Milliyetçi Cephe Hükümeti Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri

I. Milliyetçi Cephe hükümeti dönemi Türk-Sovyet, ilişkilerini belirleyen aslında Türk-Amerikan ilişkileridir. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası 1975 yılının 5 Şubatında başlayan ABD silah ambargosu Türkiye'nin ABD'ye olan güveni derinden sarsmıştır. Türk-ABD ilişkileri 1964'te "Johnson Mektubu" sonrası nasıl gergin bir hal almış ise 1975 yılında ABD'nin Türkiye silah ambargosu uygulamaya başlaması Türk-ABD ilişkilerini 1964'ten sonra ikinci kez derinden sarsmış ve hatta kopma noktasına getirmiştir. MC hükümeti bu dönemde çok yönlü bir dış politika anlayışını benimseyerek Sovyetler Birliği ve Arap ülkeleri ile yakın ilişkiler kurma yolunu seçmiştir. Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler çoğunlukla ekonomik boyutlu ilişkilerdir.

Türkiye dönem dönem ABD ile ilişkilerinde sorun yaşasa da hiçbir zaman Türk dış politikasını Batı bloğundan uzaklaştırıp radikal bir biçimde farklı bir istikamete sokmayı düşünmemiştir. Sovyetler Birliği açısından Türkiye, daima çok önemli bir ülke konumunda bulunmuştur. Sovyetler Birliği'nin temel amacı Türkiye'yi Batı Bloğundan kopararak "tarafsız bir ülke" statüsünde görmek idi. Fakat bu gerçekçi bir hedef değildir. Soğuk Savaş dönemine baktığımızda Türk-Sovyet ilişkilerinin bahar havasının Türk-ABD ilişkilerinin krize girdiği dönemlere rastlaması tesadüf değildir. Türkiye, Sovyetler ile olan ilişkilerini "iyi komşuluk"

ilişkileri adı altında ekonomik temelli ilişkiler olarak görmek istemektedir. MC hükümeti döneminde de ilişkilerin temel karakteri bu olacaktır.

Türkiye-Sovyetler Birliği ile 1975 yılından itibaren yeni ekonomik ilişkiler kurmaya başlayacaktır. Aralık 1975'te Sovyet Başbakanı Aleksı Kosigin'in, Ankara'ya yaptığı ziyaret Türk-Sovyet ilişkileri açısından son derece büyük bir önem taşımaktadır. 28 Aralık 1975'te Türk-Sovyet ortak girişimiyle yapılan İskenderun Demir Çelik Fabrikası, Sovyet Başbakanı Aleksı Kosigin ve Süleyman Demirel tarafından açılmıştır.

Türkiye ile SSCB arasında 1960'ların ortalarında başlayan, MC hükümeti döneminde devam eden ekonomik ilişkiler ekonomik alanda şu gibi sonuçlar doğurmuştur:

- 1- Ağır endüstri dalları(elektrik enerjisi, demir çelik, renkli metalürji, kimya ve petrol) kurulmuş ve bu Türk sanayinin gelişimine büyük katkıda bulunmuştur.
- 2- Yeni sanayi bölgeleri oluşmuştur.(Seydişehir Bölgesi)
- 3- Krediler açılmış, bilimsel ve teknik yardım yapılmıştır.³⁶⁵

Türk-Sovyet işbirliğinin önemli sosyal sonuçları ise şunlardır:

- 1- Kalifiye işçi elemanlarının sayısı artmıştır.
- 2- Teknik aydın tabakası oluşmuştur.
- 3- Endüstri sektöründe çalışanların sayısı artmıştır.
- 4- Yeni işyerlerinin açılması sağlanarak istihdam arttırılmıştır.³⁶⁶

1976 yılından itibaren Türk-Sovyet ilişkileri askeri alana da yayılacaktır.

25 Ocak – 6 Şubat 1976 tarihleri arasında Sovyet birliklerinin Gürcistan ve Ermenistan topraklarında gerçekleştirdiği “Kafkas” isimli tatbikata Türkiye'den askeri uzmanlar davet edilmişlerdir. Nisan 1976'da ise Genelkurmay Başkan

---

³⁶⁵ Pyotr Moiseyev, “70'li – 80'li Yıllarda SSCB ve Türkiye'nin Ekonomik İş Birliği, X.Türk Tarih Kongresinden Ayrı Basım TTK Basımevi, Ankara, 1994 , s.3025

³⁶⁶ Moiseyev, a.g.m., s.3026

Yardımcısı Kenan Evren'in başkanlığında bir askeri delegasyon SSCB'yi ziyaret etmiştir.³⁶⁷

MC hükümeti döneminde ekonomik ve askeri alanda gelişen ikili ilişkiler kesinlikle ideolojik bir yakınlaşmayı getirmemiştir. Zaten MC hükümeti Sovyetler Birliği ile ilişkileri ekonomik işbirliği noktasında tutmaya kararlı idi. Milliyetçi Cephe hükümeti dönemi Türk - Sovyet yakınlaşması dış basında dikkatle izlenmekteydi. Frankfurter Allgemeine gazetesinde çıkan bir yazıda Rusya'nın Türkiye'ye yapacağı yatırımların politik bir değer taşıdığı belirtilirken Ankara'nın Rusya ile anlaşması, Batının başarısızlığı olarak yorumlanmıştır.³⁶⁸ Başbakan Süleyman Demirel 11 Mart 1977'de verdiği demeçte Sovyetlerle ilişkileri geliştirmenin son derece doğal olduğunu ve Türkiye'nin bu yönde hareket edeceğini vurgulamıştır.³⁶⁹

13-18 Mart 1977 tarihlerinde Dışişleri Bakanı Çağlayangil Sovyetler Birliği'ne yaptığı ziyaret sırasında, ABD silah ambargosu dolayısıyla son derece zor durumda bulunan Türkiye'ye Sovyet yetkililer tarafından silah satışı gündeme getirilmesine rağmen bu teklif Türk heyeti tarafından kabul görmemiştir. Çağlayangil bu gezi sırasında verdiği demeçte Türk-Sovyet ilişkilerini şöyle değerlendirmektedir: "Ülkelerimizi ayıran sınır çizgisi, bugün bir barış ve işbirliği hududu haline gelmiş, büyük bir başarıyla sürdürdüğümüz ekonomik işbirliği ise, siyasi ve sosyo-ekonomik sistemleri farklı ülkeler arasında gerçekleştirilmek istenen işbirliği çabalarına model teşkil edebilecek bir seviyeye geldi."³⁷⁰ Demıştır. Çağlayangil'in bu ziyareti sırasında üç anlaşma imzalanmıştır. Bunlar:

- 1- Ekonomik İşbirliğinin Geliştirilmesine Dair Anlaşma
- 2- Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşması
- 3- Sivil Hava Gemisi Kaçırma Olaylarının Önlenmesine İlişkin Anlaşma³⁷¹

MC hükümetinin 1977'nin sonunda noktalanması ile birlikte iktidara gelen Bülent Ecevit hükümeti döneminde Türk-Sovyet ilişkileri dostane bir biçimde gelişmeye devam edecektir.

---

³⁶⁷ Oran, a.g.e, s.780

³⁶⁸ Milliyet, 4 Ocak 1977

³⁶⁹ Cumhuriyet, 12 Mart 1977

³⁷⁰ Milliyet, 13 Mart 1977

³⁷¹ Milliyet, 13 Mart 1977

Milliyetçi Cephe hükümeti dönemi Türk-Sovyet ilişkilerini değerlendirdiğimizde bu dönemin Türk-Sovyet yakınlaşmasına sahne olduğunu söyleyebiliriz. Bu yakınlaşmanın temel sebebi ise ABD'nin MC hükümeti döneminde uygulamaya başladığı silah ambargosudur. MC hükümeti çok yönlü bir dış politika takip ederek SSCB ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini hedeflemiştir. Bu dönemde Sovyetler Birliği ile ekonomik anlaşmalar imzalanmıştır. Ve yine bu dönemde Türk-Sovyet ortak girişimi olarak meydana getirilen İskenderun Demir Çelik Fabrikası hizmete girmiştir. Bu Türk-Sovyet yakınlaşması hiçbir zaman ideolojik bir ortaklığa veya siyasal bir müttefiklik ilişkisine dönüşmeyecektir. Zaten MC hükümetini oluşturan partilerin milliyetçi karakterleri ve antikomünist tutumları buna engeldir. Sovyetler Birliği Amerikan silah ambargosu sırasında Türkiye' ye silah dâhil her türlü desteği vermeyi taahhüt etmiş fakat bu talep ABD silah ambargosunun 1978 Ağustosunda kaldırılması üzerine hayata geçmemiştir. Sovyetler Birliği bu durumdan kendi adına faydalanamamış ve Türkiye'nin silahlanmasını ve yeniden ABD' ye yakınlaşmasını kendisi için birer tehdit olarak görmeye devam etmiştir.³⁷²

---

³⁷² Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınları, İstanbul, 2000, s.832

ALTINCI BÖLÜM

İZMİR BASININDA KARİKATÜRLERLE MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ

KARİKATÜR-1³⁷³

³⁷³ Ege Ekspres, 1 Ocak 1975

KARİKATÜR-2³⁷⁴

³⁷⁴ Ege Ekspres, 27 Eylül 1975

KARİKATÜR-4³⁷⁶

³⁷⁶ Ege Ekspres, 12 Ekim 1975

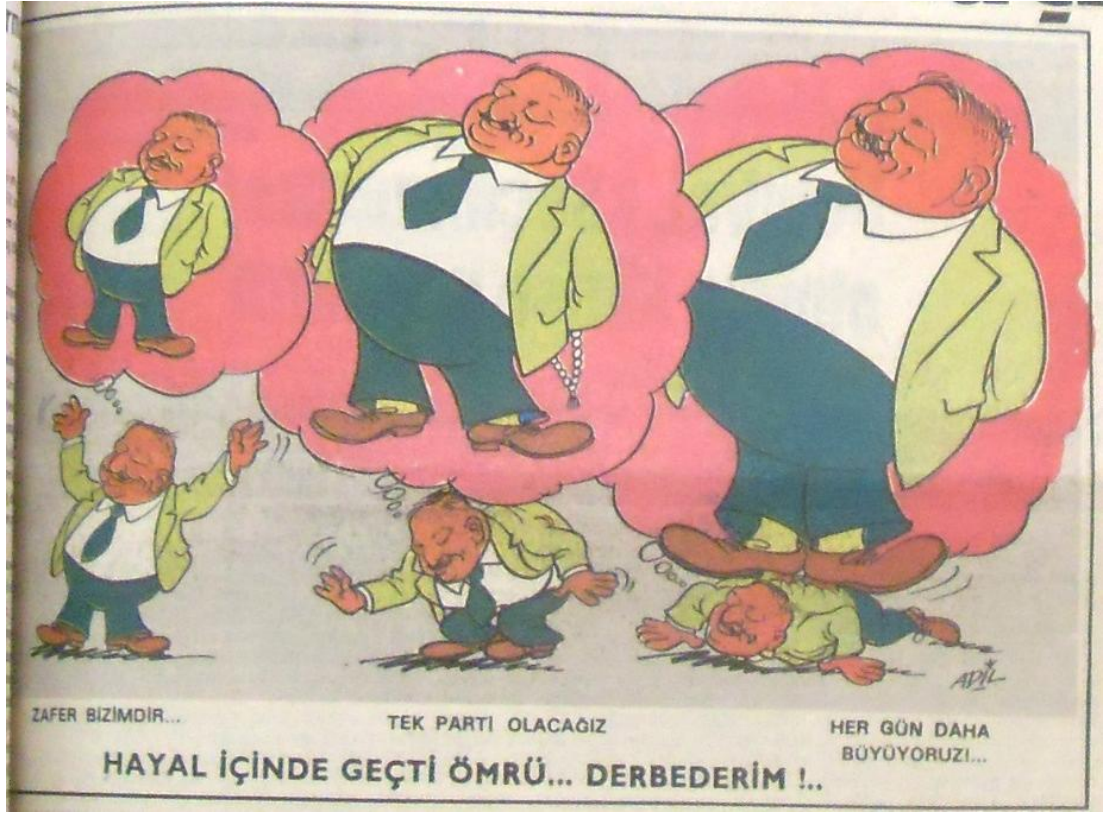
KARİKATÜR-5³⁷⁷

³⁷⁷ Ege Ekspres, 15 Ekim 1975

KARİKATÜR-6³⁷⁸

³⁷⁸ Ege Ekspres, 18 Ekim 1975

KARİKATÜR-7³⁷⁹

³⁷⁹ Ege Ekspres, 1 Mart 1976

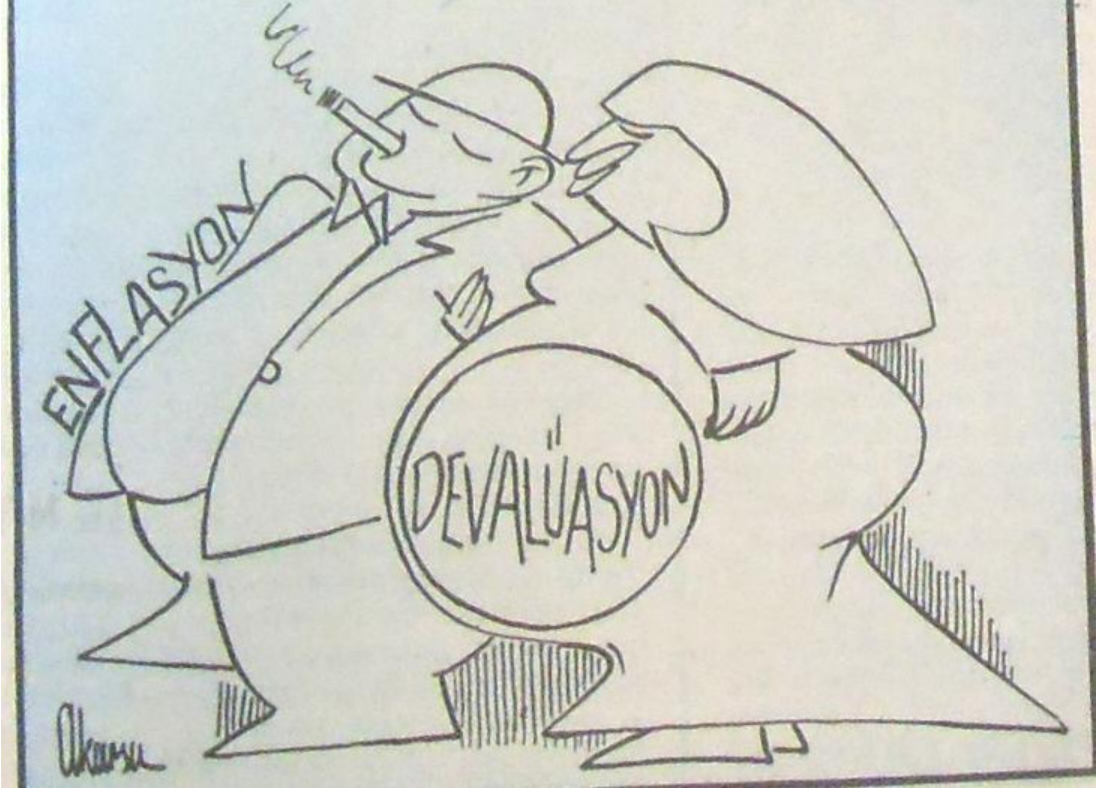
KARİKATÜR-8³⁸⁰

³⁸⁰ Demokrat İzmir, 29 Mart 1977

KARİKATÜR-9³⁸¹

³⁸¹ Demokrat İzmir, 9 mart 1977

Siyasal rezalet

Hac'daki 5 MSP'l milletvekili kayı

MC'nin meclis başkanlığı
adayının seçilmesi için dışişle
bakanlığı Suudi Arabistan'a
kurye gönderiyor

ANKARA, (Özel) — Dışişleri Bakanlığı k
Hacca giden 5 MSP millet
vekili bulunup Ankaraya geti
rilemediği için dünkü turtar
da da cephe hükümetini o
luşturan partiler K. Ziya Öz
türk'ü Millet Meclisi Başkanı
seçememişlerdir.

le Suudi Arabistandaki
yükeçiliğimize verilen
tif üzerine yapılan bütür
melara rağmen MSP'li
adayı parlamenterlerin
rastlanmamıştır.

MSP ile AP yöneticili
reardan dün bu konuda

ARANIYOR

Yunan
basını ateş
püskürüyor

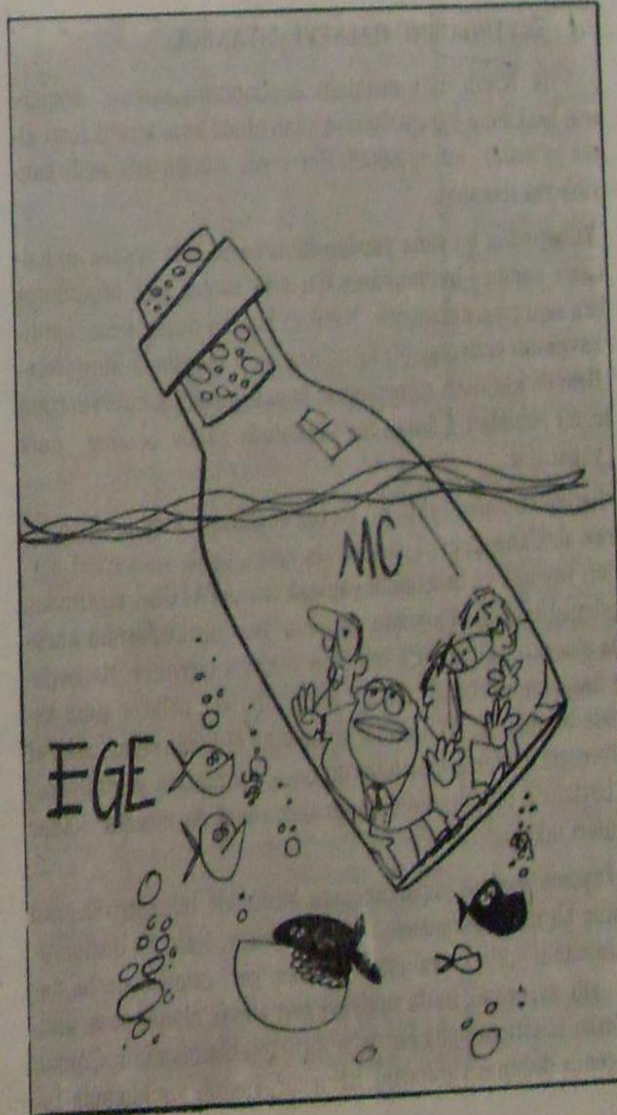
Çağlayangil: Hora'ya yapılacak müdahalelere karşı konulacak

ATINA.
Atina basını Milli Güvenlik Kurulunun «MTA Sismik-1» adlı sismik araştırma gemisinin petrol araştırma larında bulunmak üzere denize açılmasına karar verdiğini haber sürerek, bu kararı şiddetle eleştirmektedir.

Hükümet yanlısı «Kathimerini» gazetesi bu haberi «Ankara ateşle oynuyor» başlıkla vermiş ve bu kararı, Demirel hükümetinin Ege deniziyle ilgili «kararsız siyaset»inin askerlerce onanmadığı anlamına geldiğini ileri sürmüştür.

Yine hükümet yanlısı «Akropolis» gazetesi de «Yunanistanla savaş tehlikesine razı men askerlerin MTA sismik-1'in denize açılmasına karar verdiler» başlığında verilmekle ve bu kararın iki ülke arasında yeni bir gerilim doğuracağını ileri sürmektedir.

Yunan komünist partisinin organı «Avghi» de «Ankara santej yapıyor» başlığında bu kararın bir «kışkırtma» olduğunu iddia etmektedir.

Dışişleri Bakanı, Hora'nın yakında Ege'ye açılacağını söyledi

ANKARA

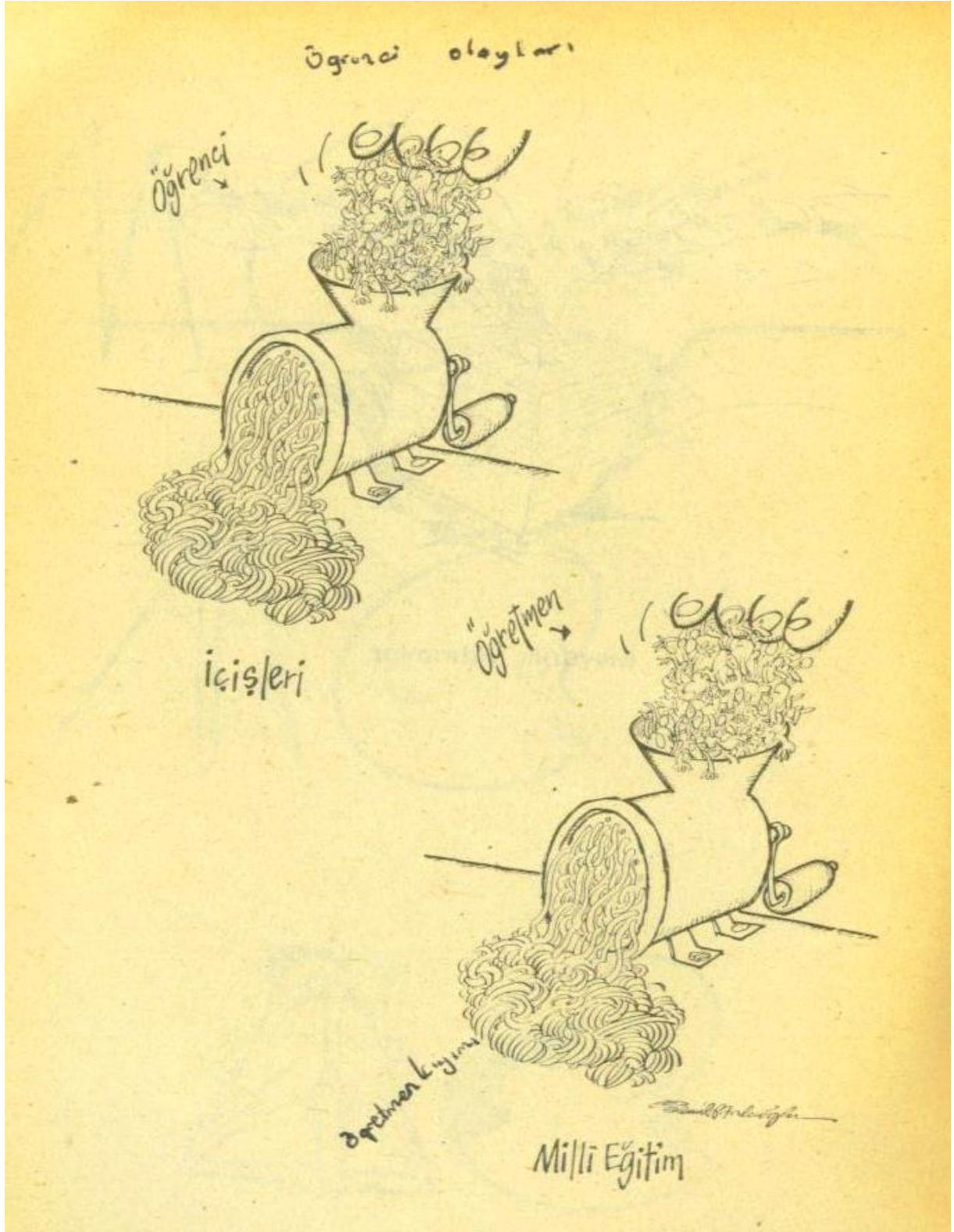
Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, «MTA Sismik - 1 (Hora) gemisinin yakında çalışmalarını başlayacağını bildirmiştir.

Çağlayangil dün bu konuda verdiği demeçte, Türkiye'nin kendi hakkına uzatılmasına razı olmadığını, yapılacak müdahalelere aynı ölçüde karşı konulmasının kaçınılmaz sonuçlarının da Türkiye'ye ait olacağını söylemiş ve «Bir devletin kendi karasularında yada açık denizlerde araştırmalar yapmasına tepki göstermek yuhut engellemek hiç bir zaman söz konusu olamaz» demiştir.

HAZIRLIKLAR TAMAMLANDI

Dışişleri Bakanı Çağlayangil, «Yakın geçmişte kazanılan tecrübelerle denizlerde yapılacak araştırmaların, Türkiye'nin kendi imkânlarıyla derçerleştirilmesi yoluna inandığını ve hazırlıkların tamamlandığını bildirmiştir.

(Yaz. Sa. 7. Sü. 4'de

³⁸⁴ Semih BALCIOĞLU, 1. M.C. Tekin Yayınevi, Ankara,1977,s.10

³⁸⁵ Semih BALCIOĞLU, a.g.e, s.13

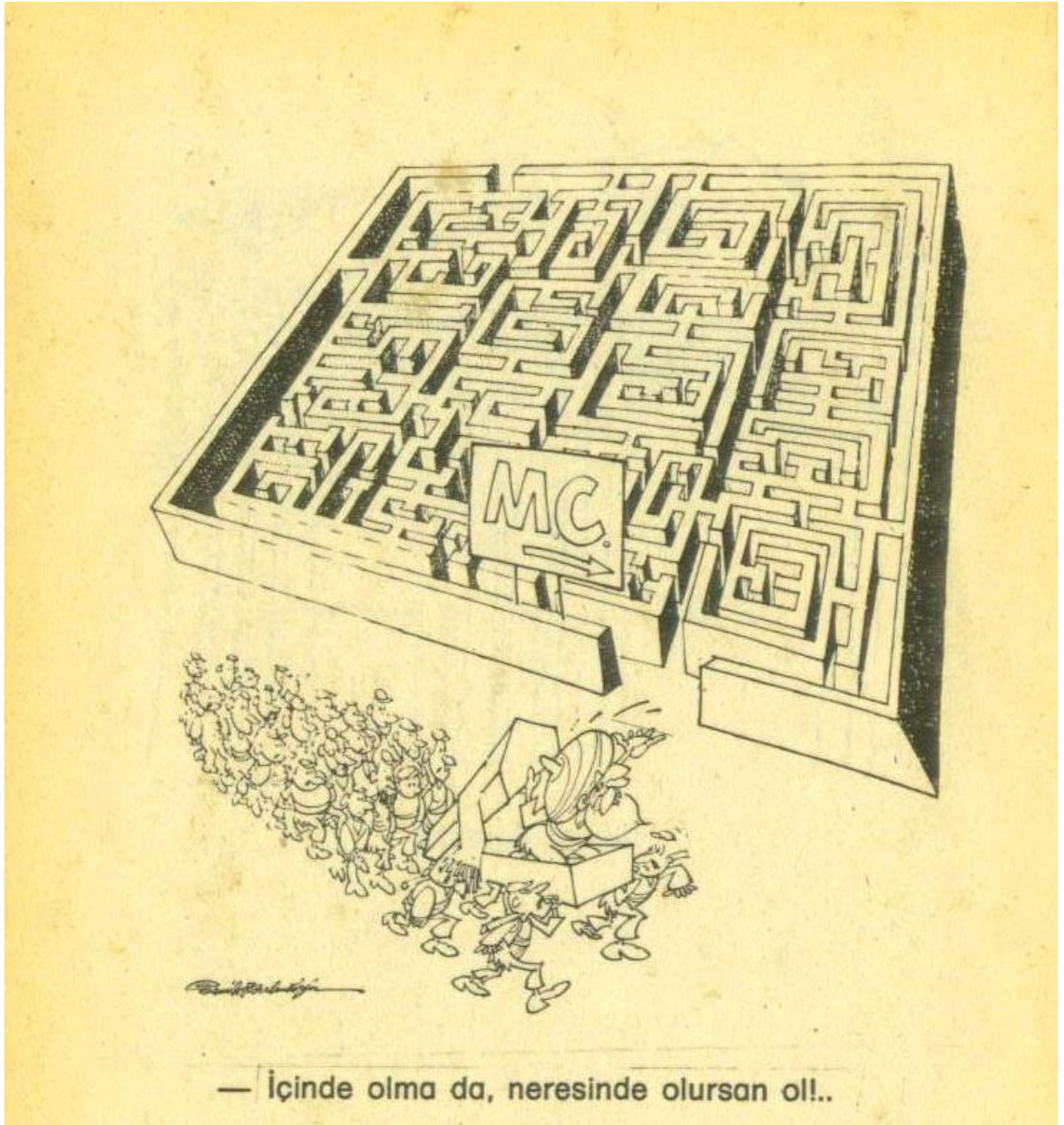
KARİKATÜR-14³⁸⁶

³⁸⁶ Semih BALCIOĞLU, a.g.e, s.29

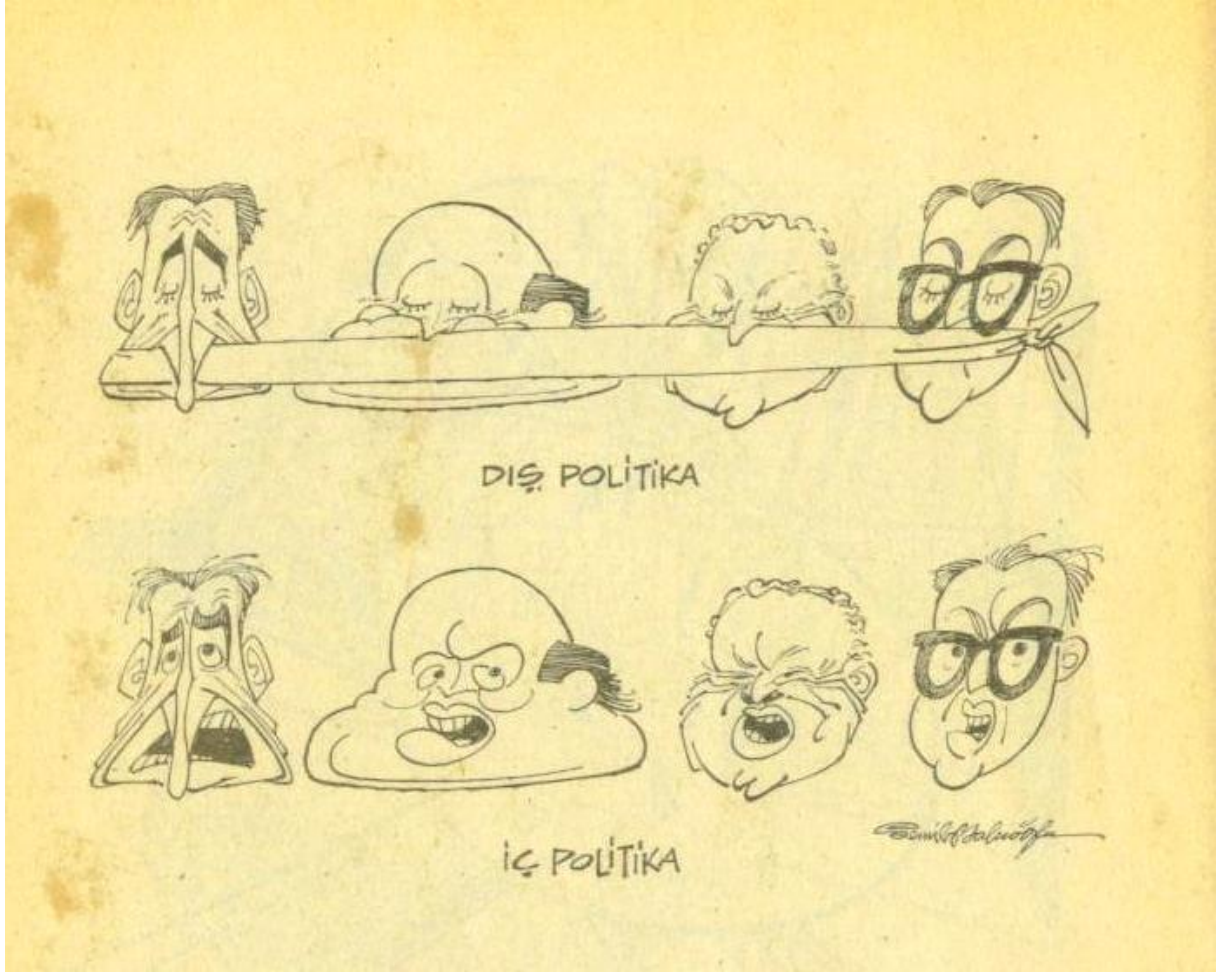

KARİKATÜR-14³⁸⁷

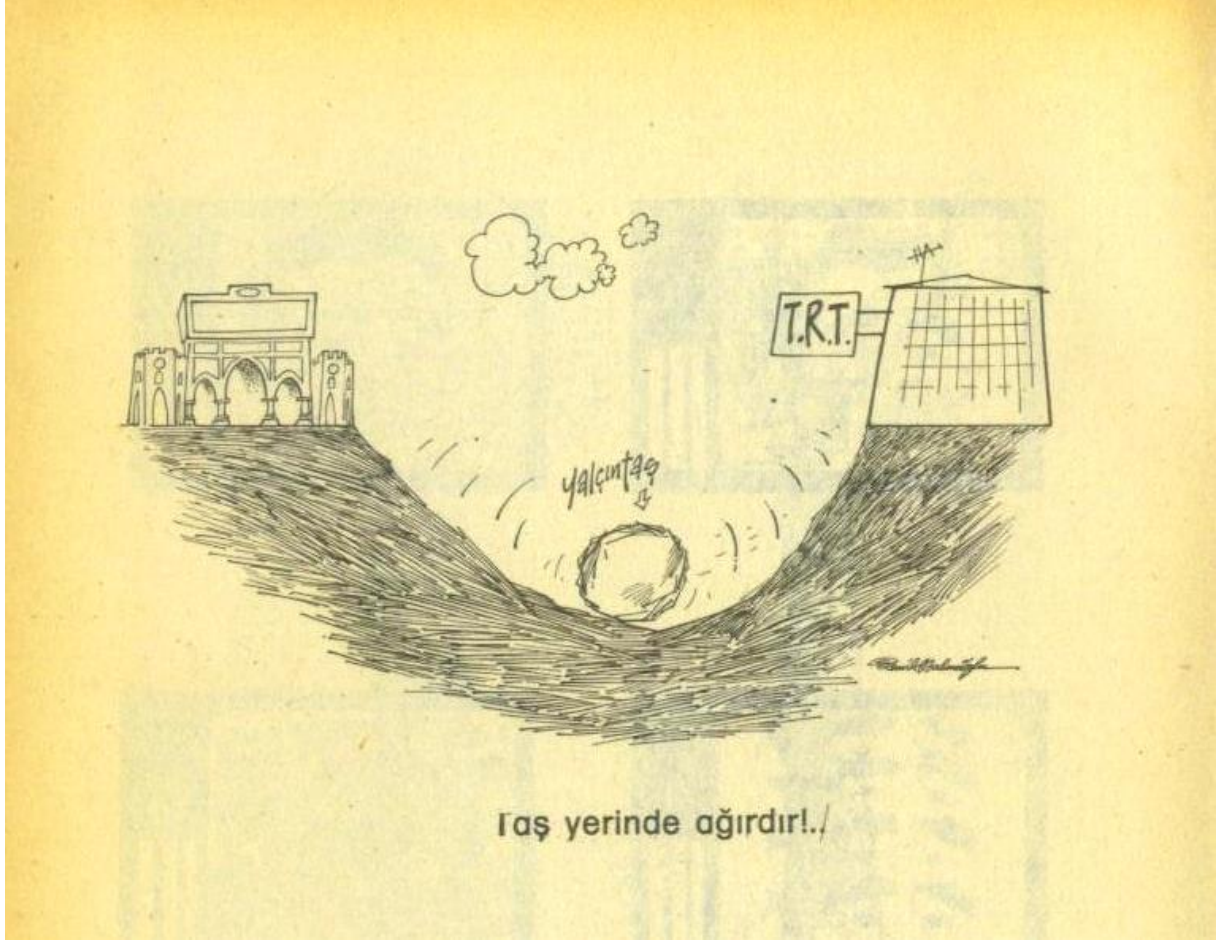
³⁸⁷ Semih BALCIOĞLU, a.g.e, s.46

KARİKATÜR-15³⁸⁸

³⁸⁸ Semih BALCIOĞLU, a.g.e, s.48

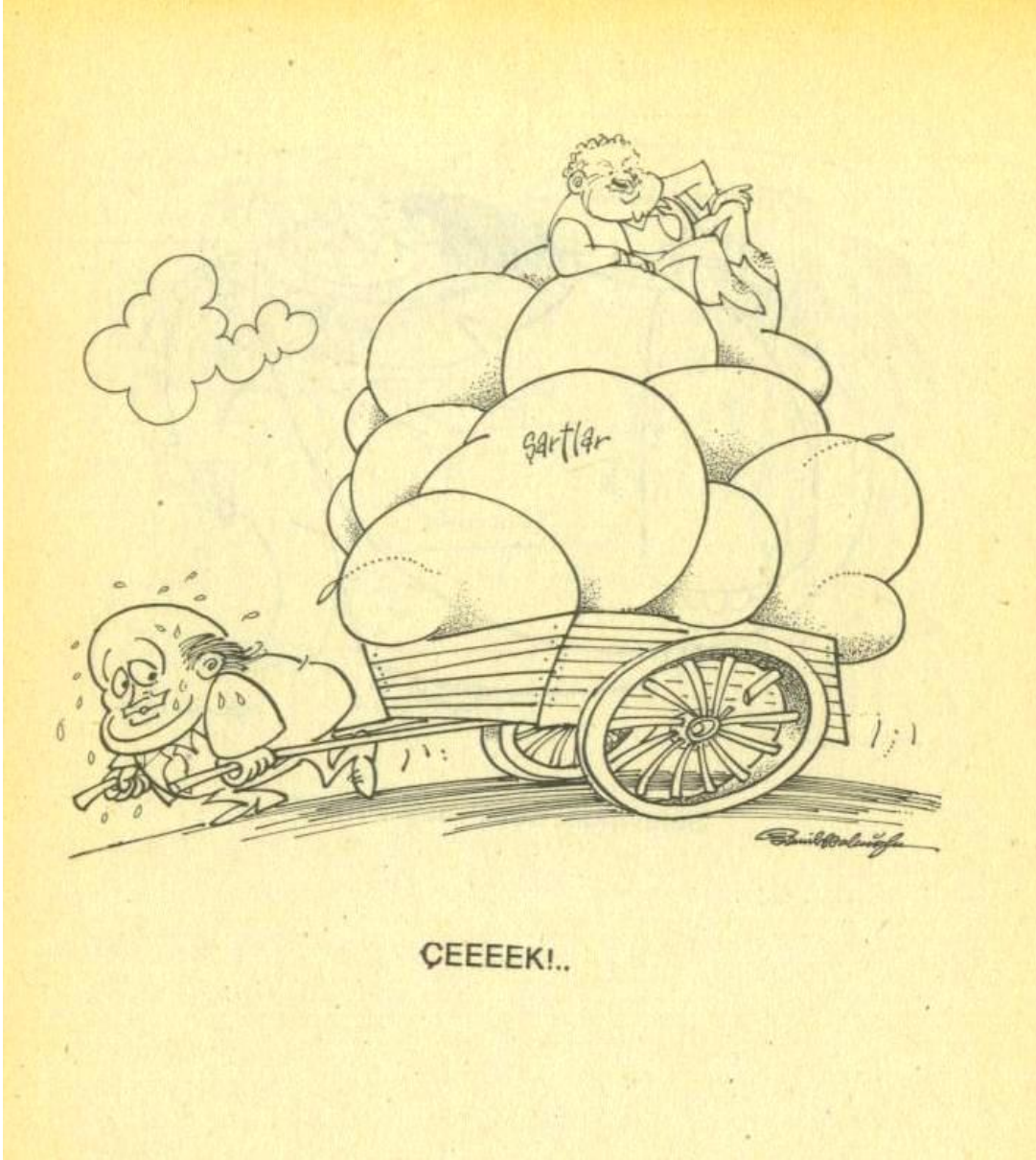
KARİKATÜR-16³⁸⁹

³⁸⁹ Semih BALCIOĞLU, a.g.e, s.70

KARİKATÜR-17³⁹⁰

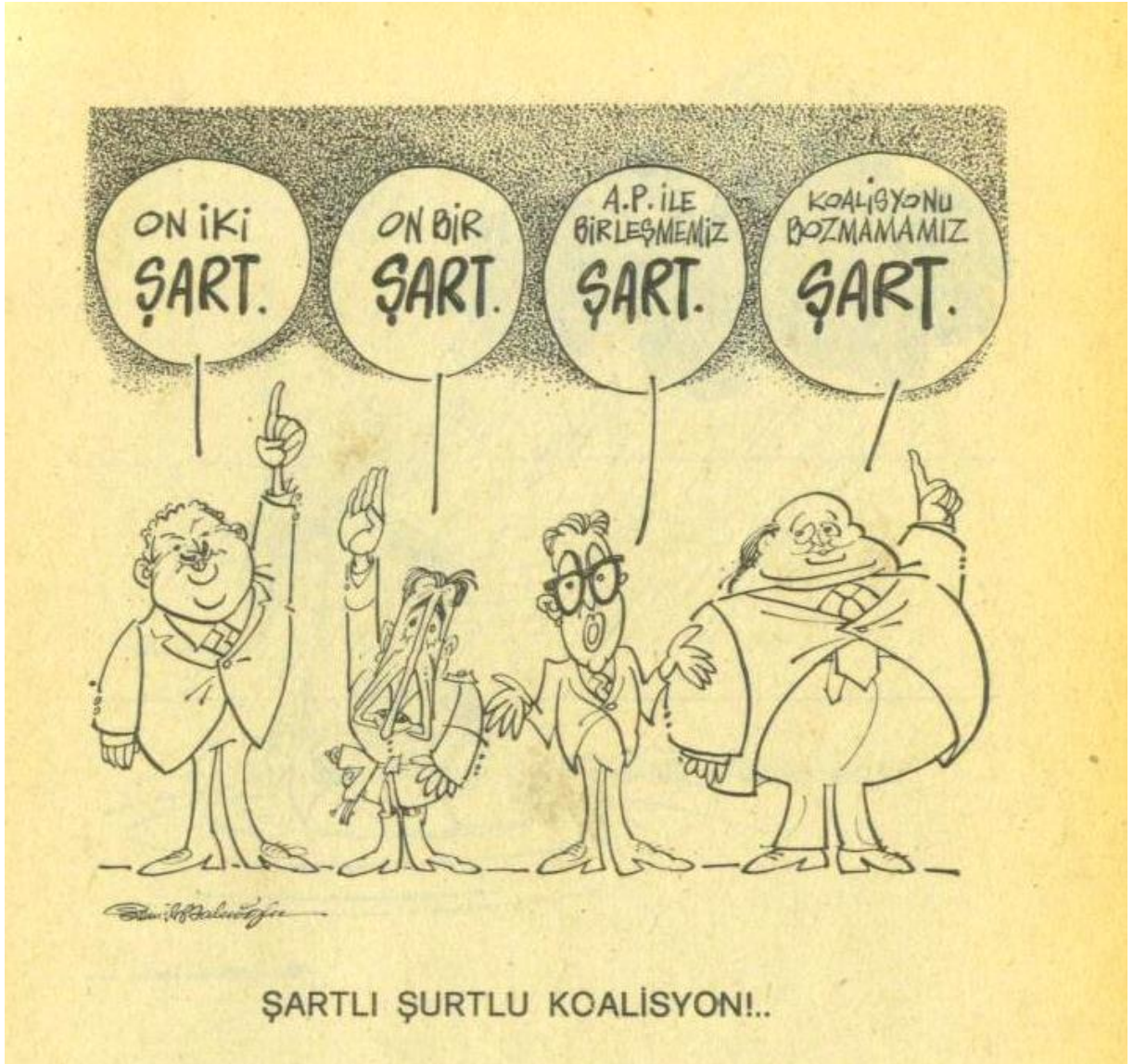
³⁹⁰ Semih BALCIOĞLU, a.g.e, s.80

KARİKATÜR-18³⁹¹

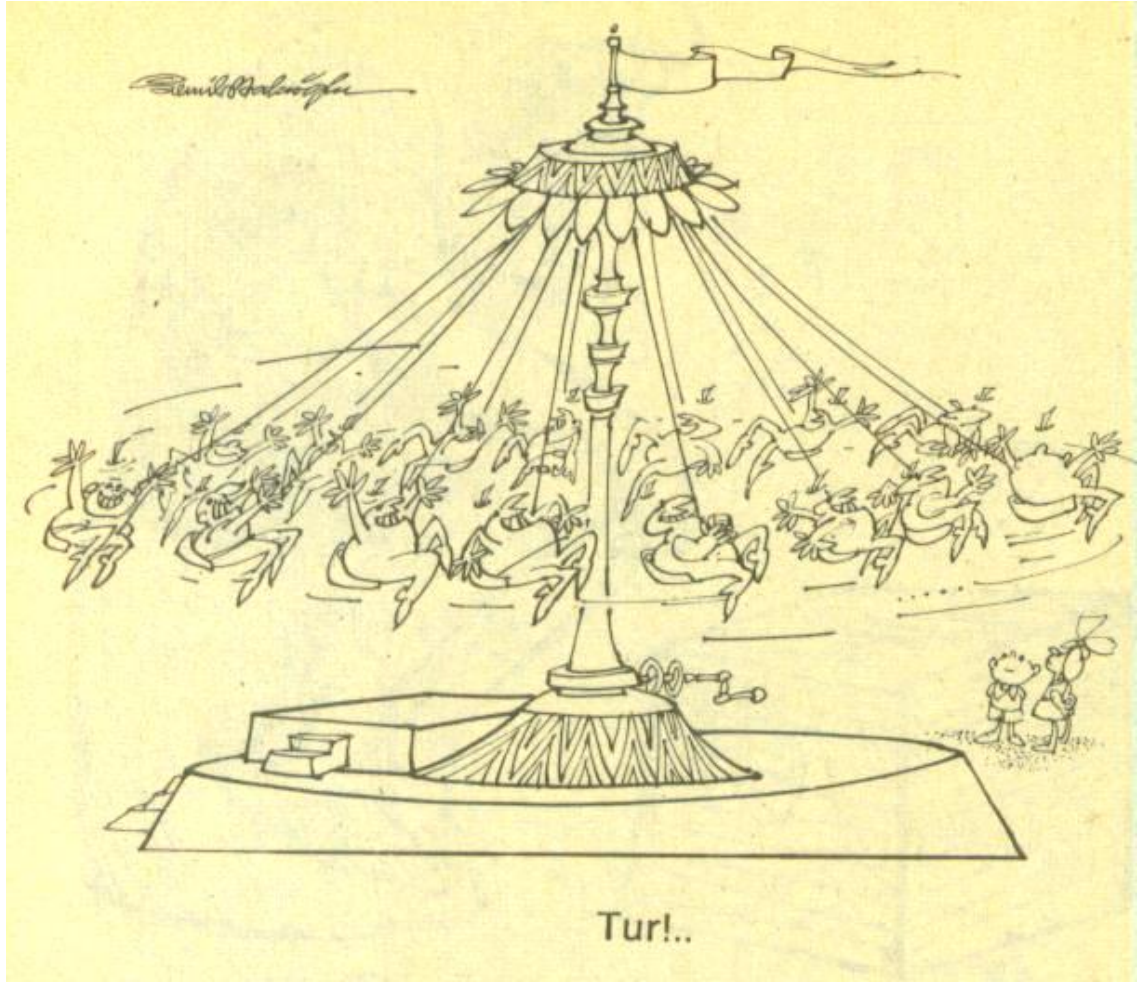
³⁹¹ Semih BALCIOĞLU, a.g.e, s.84

³⁹² Semih BALCIOĞLU, a.g.e, s.91

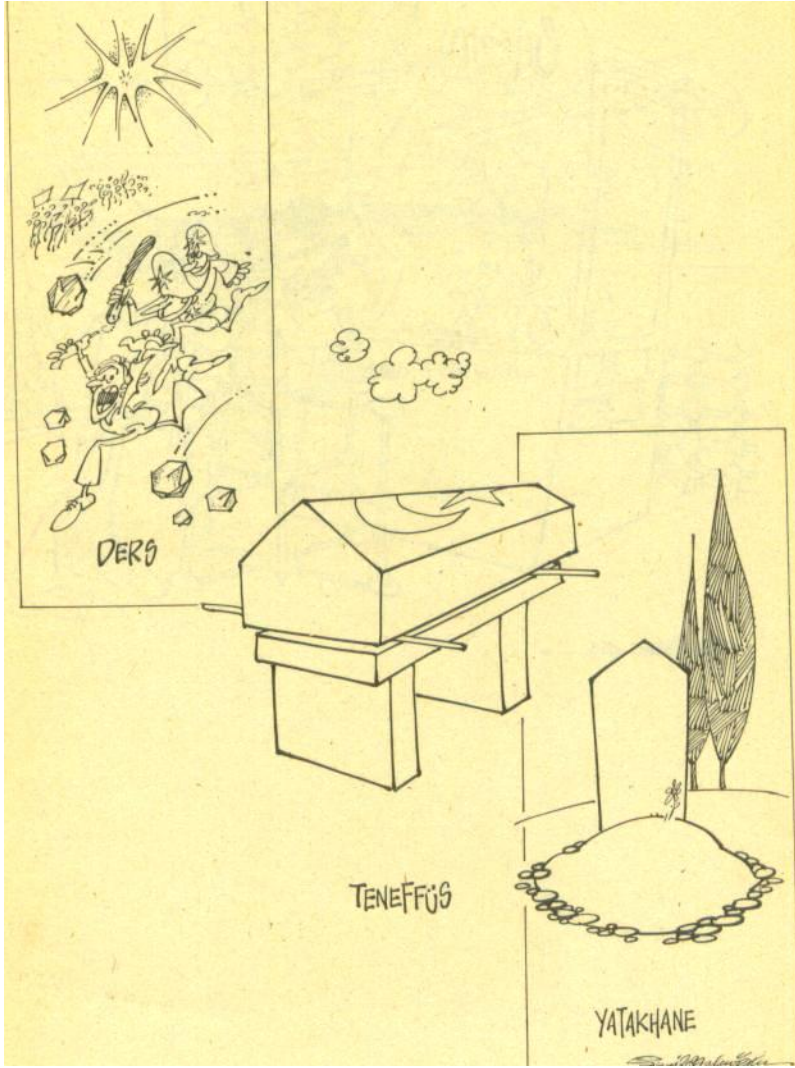

KARİKATÜR-20³⁹³

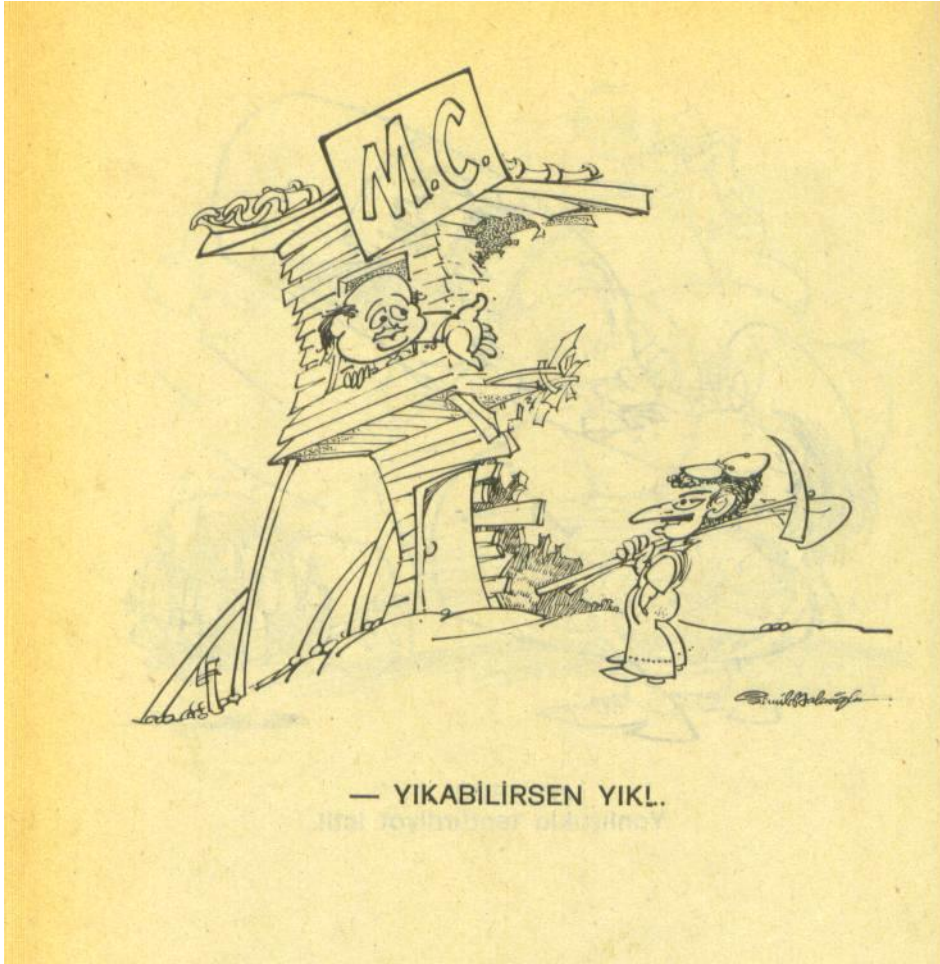

³⁹³ Semih BALCIOĞLU, a.g.e, s.66

KARİKATÜR-21³⁹⁴

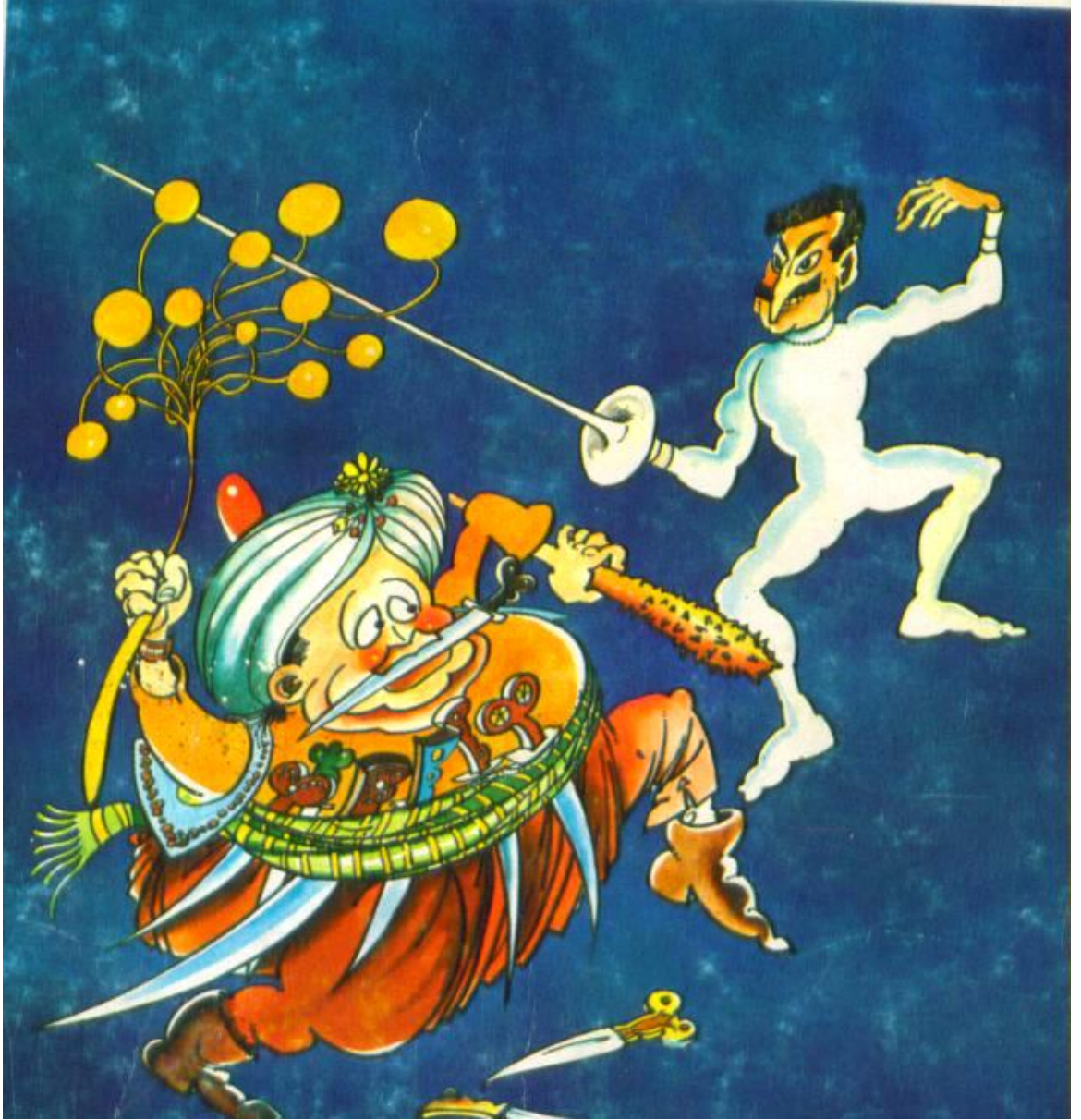

³⁹⁴ Semih BALCIOĞLU, a.g.e, s.63

³⁹⁵ Semih BALCIOĞLU, a.g.e, s.73

³⁹⁶ Semih BALCIOĞLU, a.g.e, s.1

SONUÇ

Karma hükümetlerin ülkemiz koşullarında karşılaşacağı güçlükler ve yaratacağı sorunlar bilinmesine rağmen 1975 başlarında dört partili karma hükümet kurulmuş ve bu dönem görülmemiş bir kargaşa dönemi olmuştur. Siyasal olaylar ve saldırılar günlük olaylar durumuna gelmiştir.

Dünyadaki ekonomik bunalımın etkileri azalırken Türk ekonomisi ağır bir bunalıma sürüklenmiş. Yaşam pahalılığı dar ve orta gelirli yurttaşlarımızın taşıyamayacağı boyutlara varmıştır. Dış ödeme güçlüklerimiz, ekonominin gelişmesini ve geleceğini tehlikeye sokacak noktaya gelmiştir.

Ulusal güvenlik sorunlarımız iki yıldan uzun bir süre askıda bırakılmış, Türkiye zorunlu savunma araçlarını ve gereçlerini sağlamada büyük güçlüklerle karşılaşmıştır. Uluslararası sorunlarımız ertelenerek büsbütün ağırlaşmıştır.

Milliyetçi Cephe hükümeti döneminde dış politikada en önemli sorun Kıbrıs meselesidir. 1974 Kıbrıs harekâtından sonra adanın bir kısmının Türk hâkimiyetine geçmesi, Kıbrıs sorununun yeni bir boyuta taşınmasına neden olmuştur. M.C Hükümeti Kıbrıs konusunda “iki bölge federasyon” tezini savunmuş, bu tezini uluslararası kamuoyuna kabul ettirme yolunu seçmiştir. Türk-ABD ilişkilerinde ise ABD'nin silah ambargosunu kaldırmaması üzerine Türkiye, ABD'ye karşı yaptırımlar uygulamıştır. Türk-AET ilişkilerinde ise Türkiye'nin AET avantajını yitirmesi üzerine, M.C Hükümeti ilişkilerin yeniden düzenlenmesini talep etmiştir. Bu dönem AET ile yaşanan kriz Türk- Sovyet yakınlaşmasını sağlamıştır. Bu yakınlaşma ekonomik ve ticari temelli olmuştur.

Sonuç olarak 5 Haziran 1977 seçimlerine kadar işbaşında kalan 1.MC Hükümeti iç politikada kaos, terör, yokluk, can güvenliği sorunuyla, Demirel'in söylediği gibi 70 sente muhtaç bir ekonomi, yüzde 25 enflasyonla bu dönemi kapatmıştır.

1969'da Süleyman Demirel'in başkanlığındaki AP tek başına iktidar olmuştu. 12 Marttan sonra hiçbir parti tek başına çoğunluk sağlayamadı, Türkiye 1971 den itibaren siyasal istikrarsızlık sürecine girdi.

1965 ve 1969 seçimleriyle parlamento'ya yansıyan köktenci akımlar, 12 Mart 1971 darbesiyle başlatılan ve iki yıl süren askeri yönetimin tüm engelleme ve baskısına karşın 1973 - 1980 zaman kesitinde siyasetin dinamik güçleri arasında yükselmişlerdir. Sağ kanattaki MSP ve MHP, hükümet ortağı olmanın avantajıyla devlet kurumlarında kadrolaşırken, köktenci solda yer alan pek çok parti ve grup sivil toplum kurumlarında söz sahibi olmuşlardır.

12 Mart muhtırasından sonraki dönemde 1961 Anayasasının özgürlükleri genişleten maddeleri kısıtlanmıştır. Buna rağmen demokratikleşme açısından bakıldığında Türkiye de siyasetin çok sesli yapıya kavuşması olumludur. Bununla birlikte farklı görüşlerde olan partiler yerlerini silahlı eylem birliklerine bırakmışlar ve her gün birçok insan öldürülmüştür.

Bu anlamda Türkiye'nin 1976 dan sonra iç savaş koşullarını, 1978 den sonrada iç savaş ortamını yaşadığı gerçeği kabul edilmelidir. Bu dönemde özellikle terörü tırmandırmak ve karışıklık çıkartmak amacıyla öldürülen kişilerde son derece dikkat çekicidir.

Yaşanan bu iç savaş durumu, bozuk ekonomi ve siyasiler arasındaki tarihsel uzlaşmazlık sivil rejimin bir kez daha askıya alınmasına neden olmuş ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin komuta kademesi 12 Eylül 1980 de bütün ülkede yönetime el koymuştur.

KAYNAKLAR

GAZATELER

Demokrat İzmir

Yeni Asır

Ege Ekspres

Milliyet

Hergün

Cumhuriyet

Sabah

Hürriyet

Dünya

KİTAPLAR

ACAR Tuncer, **Milliyetçi Cephe Birliği**, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1976

AHMAD Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945–1980**, Hil Yayınları, İstanbul, 1996

AKŞİN Sina, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997

ARMAOĞLU Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları, İstanbul, 2000

BALCIOĞLU Semih, **1. M.C. Tekin Yayınevi**, Ankara, 1977

BİLGİÇ Sadettin, **Hatıralarım**, Boğaziçi Yayınları, Ankara, 2007

BİRAND Mehmet Ali, **Bir Pazar Hikayesi, Türkiye-AET İlişkileri**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978

BOZKURT Enver -Havva Demirel, **Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu**, Nobel Yayın, Ankara, 2004

ÇAVDAR Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, İmge Yayınları, Ankara, 1995

Dış Siyaset Belgeleri (31 Mart 1975–1 Mart 1976), Başbakan Süleyman Demirel ve Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in Dış Politikası ile ilgili Demeçleri, Basın Toplantıları, Parlamentodaki Açıklamaları, Uluslar arası Kuruluşlardaki Konuşmalar, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara, 1977

Editör: Oran Baskın, **Türk Dış Politikası (1919-1980)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001

ERBAKAN Necmettin, **Milli Görüş**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1976

GEVGİLİLİ Ali, **Türkiye'de 1971 Rejimi**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1975

KEMAL Mehmet, **12 Mart, Öfkeli Generaller ve İşkence**, Soyut Yayınevi, İstanbul, 1974

MOİSEYEV Pyotr, "70'li – 80'li Yıllarda SSCB ve Türkiye'nin Ekonomik İş Birliği, X. Türk Tarih Kongresinden Ayrı Basım TTK Basımevi, Ankara, 1994

MUMCU Uğur, **Bir Pulsuz Dilekçe**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1994

SAVAŞ Vural, **Türkiye-AET İlişkilerinin Yeniden Düzenlenmesinde Alternatifler**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, İstanbul, 1976

SOYSAL İlhami, **Günün İçinden**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975

TANÖR Bülent, **Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, AfaYay., İst., 1996

TOKER Metin, **Solda ve Sağda Vuruşanlar**, Akis Yayınları, Ankara, 1975

TOPUZ Hıfzı, **Konuklar Geçiyor**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1975

TÜRKEŞ Alparslan, **Dış Meseleler**, Ergenekon Yayınevi, İstanbul, 1974

USLU Nasuh, **Türk-Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs**, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1976

TEZLER

BOZDAĞ M., Tez Çalışması “Parlamentar Sistemde Koalisyon Hükümetleri”, 1997

BOZKIR Gürcan, Türk Siyasal Hayatında Güven Partisi-Milli Güven Partisi-Cumhuriyetçi Güven Partisi, D.E.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Doktora Tezi), İzmir, 1996

ÇAKAR Filiz Yıldız, Avrupa Birliği-Kıbrıs İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu, Ankara Ün., Sosyal Bil. End. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 2002

ÇİĞDEM Okşan, Devletler Hukuku Açısında Ege Sorunu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler

ERDEM Derya, İslamcı Basında Milli Selamet Partisi, Milli Gazete Örnek Olayı (1974-1977) Ankara Üni. Sos. Bil. Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998

GEYLAN Duygu, Türk Hükümetleri ve Kıbrıs Sorunu 1974–1983, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2003

HANCIOĞLU Arzu Bayat, Türkiye’deki Amerikan Üstleri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), 1996

TURNA Metin, Ege Denizinde Türk-Yunan İlişkileri ve Kıta Sahanelığı Meselesi, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gebze, 2002

YILDIRIM Tansu, Amerika Birleşik Devletlerinde Lobcilik ve Silah Ambargosu Üzerinde Yunan Lobisinin Etkileri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fak. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994

MAKALELER

BARTINLIOĞLU Atilla, **Başkentten Akisler**, Demokrat İzmir, 5 Şubat 1975

FAİK Bedii **TRT** ve **Hükümet**, Dünya, 3 Ocak 1975

ESEN Burhan, **Dikiz Aynası**, Demokrat İzmir, 14 Haziran 1976

YERDEŞ Güngör, **Başkent Günlüğü**, Yeni Asır, 24 Şubat 1976

GÜRKAN Celil, ‘**Amerikan Askeri yardımı mı?**’, **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1975

KARHAN Kemal, **Lockheed**, Yeni Asır 9 Mart 1976

MENĞİ Göngör, “**Cephelerde Son Durum**”, **Yeni Asır**, 5 Nisan 1975

MERAY Seha, ‘**Amerika, Amerika**’,**Cumhuriyet**,8 Şubat 1975

OKUR Necdet, **Ankara Mektubu**, Demokrat İzmir, 12 Şubat 1977

ÖYMEN Altan, “**Ecevit Kıbrıs’ı Anlatıyor**”,**Cumhuriyet**,3 Ağustos,1975

SİRMEN Ali, ‘**Görünüş**’,**Cumhuriyet**, 7 Ekim 1976

TAMER Rauf, **Sözün Kıyası**, Milliyet, 6 Mart 1975

TAN Ahmet,**Sabah**, 27 Mart 1993

USMAN Erkin, **Sıra Geldikçe**, Ege Ekspres, 6 Ocak 1975

FİŞEK Orhun, **TRT Kavgası ve Çözülecek Düğüm**, Ege Ekspres, 30 Ocak 1975

DERGİLER

ALTUĞ Kurtul, **12 Mart ve Nihat Erim Olayı**, 7 Gün, Cilt 3, İstanbul

MECLİS TUTANAKLARI

Cilt:11, Dönem:4, Toplantı:2 Sayı:51–71, 6.4.1975

Cilt:12, Dönem:4, Toplantı:2 Sayı:73–88,12.6.1975

TBMM’de 24.11.1974 Sadi Irmak–144

ANSİKLOPEDİLER

Ana Britannica “MHP” Mad. Cild.23

Ana Britannica “Cumhuriyetçi Güven Partisi” Mad. Cild:8

EKLER

EK:1³⁹⁷

GÜNLÜK ÖZGÜR POLİTİK GAZETE

Cezmi Yılmaz'ın cenazesi kaldırılırken olaylar çıktı

İstanbul savaşı alanına döndü

54 kişi göz altına alındı

İSTANBUL. (YURT HABERLER SERVİSİ) Sisi Meydanında 3 gün önce komandolar tarafından otomobilden yaygın ateşine tutularak öldürülen devrimci İki öğrencinin cenazelerinin kaldırılması sırasında polislerle öğrenciler arasında çok sayıda yaralanan olmuştur.

Öldürülen Gelatassray Mimarlık ve Mühendislik A kademesi öğrencisi Cezmi Yılmaz'ın cenaze töreni nede niyle çok sayıda devrimci öğrenci Beyazıt meydanında toplanmıştır. Öğrencilerin Beyazıtta toplanmaları toplan polislerle engel olmak istenmesi üzerine olaylar çıkmıştır. Bu arada polis meydanı üniversite merkez binasını girerek isteyen öğrencileri içeri sokmamıştır.

SİLAHLAR KONUSU Öğrencilerin Beyazıtta üniversite merkez binasına girmelerinin engellenmesi u-

zarine bu kez, öğrenci Cezmi Yılmaz'ın cenazesi kaldırılırken Karaman'da Sumbülteni'nin bulunduğu semte ru yürümlerinde Anca'dırülen arkadaşlarına son görevlerini yapmak üzere öne sürülmüş ve suide direnen devrimci

(Devamı 7. 1)

Anayasa Mahkemesi Üniversite kanununun bazı maddeleri

Dün İstanbul öğrenci olaylarından sonra böyleydi (THA-FAX)

GÜNLÜK ÖZGÜR POLİTİK GAZETE

Ankara'da kan var

Hacettepe Üniversitesi'nde silâhlı çatışma oldu, bir ölü.10'dan fazla öğrenci ağır yaralı

Ecevit CHP grubunu olağanüstü topladı ve Bozbeyli ile görüştü

ANKARA

CHP genel başkanı Bülent Ecevit, parti'nin 10 üyesi grubunu dün öğleden sonra olağanüstü toplantı buraya yaptığı çok kısa konuşmada, eylemleri biliyoruz. Tercih hakkımız yoktur. Hükümet olmak işte ne kadar haklı olduğumuz ortaya çıkmıştır diye.

(Devam 7. Sayfada)

Hacettepe Üniversitesinde çıkan çatışma sonrası olay yerinde biriken öğrenciler görülüyor.

Asistan ve Öğretim üyeleri saldırıyı kınama yürüyüşü yaptılar

Üniversite 1 Şubat'a kadar kapatıldı

Önceki gün basından vurulmuş öğrenci Şikri Bulut'un cenazesi memleketine gönderilmek üzere trenle yola çıkıyor.

ANKARA.

Hacettepe Üniversitesinde dün öğleni grupları arasında silâhlı çatışma çıktı. İki kişi ölmek üzere 10'dan fazla öğrenci yaralandı. Ağır yaralılardan birinin Nuran Ersoy adlı kız öğrenci olduğu belirtilmektedir. Üniversite yönetimi kurulu olarak sonra -can güvenliği- gerekçesiyle Hacettepe Üniversitesine bağlı bütün fakülte yüksek okul yurtlarını 1 Şubat tarihine kadar kapatılmasını kararlaştırmıştır. Asistan ve öğretim üyeleri de olaylardan sonra bir -saldırıyı kınama yürüyüşü düzenlemişlerdir. Hükümetin tutumunu protesto etmişlerdir.

Devam 7. Sayfa

Başbakanın yeğeni kararı duyunca inanmadı

■ ECEVİT MAHKEME KARARI İÇİN ■ GÜMRÜK KOLCUSU OSMAN
"NORMAL KARŞILIYORUM,, DEDİ ■ GÜÇLÜ HAPSE GÖNDERİLDİ

Yahya Demirel hakkında tutuklama kararı çıktı

BİR YAŞAR YAŞAMAZ DAHA

İŞLEME KOYMAK İÇİN ANKARA SAVCISI
KARARIN KENDİSİNE ULAŞMASINI BEKLİYOR

YAHYA Demirel, hakkında tutuklama kararı verildiğini öğrenince, inanmadı, "Allah, Allah... Tutuklama değil, yurtdışına çıkış yasağı olsa gerek" dedi. Bu arada Karadeniz E-reğlisi Sulh Ceza Mahkemesinin, Başbakanın yeğeniyle ilgili tutuklama kararı, delillerin yok edilmesine karşı bir tedbir olarak ekarabütü haklıdır.

⁴⁰¹ Demokrat İzmir 9 Nisan 1976

ANARŞİ, İZMİR LİSELERİNE DE SİĞRADI

■ İnönü Lisesi'ni basan bir grup, öğrencilerin derse girmelerini engelledi

Polis, direnişteki öğrencileri göz yaşartıcı, bomba kullananak da gitti. Bu arada derse girmek isteyen öğrencilerle, boykot tarafları arasında yer yer kavga çıktı. (Foto: Gazanfer KARPAT)

e G. Antep olaylarında bilânço altı ölü...

**Kolluk
kuvvetleri
üç kayıp
verirken, üç
THKO'lu da
öldürüldü**

**Din
görevlileri
CHP'den
yardım
istedi**

ANKARA —
150 din görevlisi, dün
CHP grup yöneticileri ile
görüşerek kendileri ile
ilgili vasatların çıkması i-
çin CHP grubunun oarak
ilçirtilmelerde bulunması
nı istemişlerdir.

Vekilî İmamları temâilen
TBMM'ye gelen din ödev
lileri, CHP grup yöneti-
cilerine içinde bulunduk-
ları zor şartları anlatmış-
lar. Özellikle Cumhurbaş-
kanı Fahri Korutürk tara-
fından ikinci defa veto e-
dilen...

Gaziantep'te Gün-
lük kuvvetleriyle TH-
KO'ya bağlı oldukları so-
nuç gençlerle meydana
gelen çatışma sonucu
altı kişinin öldüğü,
kişinin ise yaralandığı
bu arada Nuri Pazarlı
mahallesindeki evin
yıkıldığı, ancak bu
ikinci bir evden ba-
ğrubaun ateş açtığı b-
rilmektedir.

Çarpışma sırasında
lenlerin iki jandarma-
rı bir polis ve üç TH-
mensubu oldukları
ajans haberlerinden
renmiştir.

**OLAYLAR NASIL
BAŞLADI**

Olaylar, polis ekibi-
nin bir ihbarı deger-
direrek Nuri Pazarlı
mahallesinin Balıoğlu
kağındaki bir hücr-
meydana çıkarması
başlamıştır. Saat 12.00
ralarında Nuri Pazarlı
seminde bir başkin

(Dev. Sa. 7. Sö. 8)

Üslerine el koyduk

EL KÖNAN ÖLÜM BAZAR ÜSÜ: Nurettin Taymanlı, Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüne ilişkin 'Üsler' adlı kitabını Ankara'da yayımladı. Kitap, Atatürk'ün ölümüne ilişkin gerçekleri ve olayları anlatıyor. Fotoğraf: 23 Ağustos 1975'te Ankara'da yayınlanan 'Üsler' kitabının kapak fotoğrafı. (23 Ağustos 1975)

Türkiye için artık Amerika yok

DÜŞÜNMEK hepimiz için bir zorunluluktur. Amerika'nın Türkiye'ye karşı tutumunu gözlemleyerek, Türkiye'nin Amerika'ya karşı tutumunu belirlemek, Türkiye'nin geleceği için bir zorunluluktur. Türkiye'nin Amerika'ya karşı tutumunu belirlemek, Türkiye'nin geleceği için bir zorunluluktur.

SÖZÜM bulmak için, Türkiye'nin Amerika'ya karşı tutumunu belirlemek, Türkiye'nin geleceği için bir zorunluluktur. Türkiye'nin Amerika'ya karşı tutumunu belirlemek, Türkiye'nin geleceği için bir zorunluluktur.

BİRAZ beklemek gerekir. Amerika'nın Türkiye'ye karşı tutumunu belirlemek, Türkiye'nin geleceği için bir zorunluluktur. Türkiye'nin Amerika'ya karşı tutumunu belirlemek, Türkiye'nin geleceği için bir zorunluluktur.

AMERİKAN Taymanlı'nın 'Üsler' adlı kitabını Ankara'da yayımladı. Kitap, Atatürk'ün ölümüne ilişkin gerçekleri ve olayları anlatıyor. Fotoğraf: 23 Ağustos 1975'te Ankara'da yayınlanan 'Üsler' kitabının kapak fotoğrafı. (23 Ağustos 1975)

Sözün özü, Türkiye'nin Amerika'ya karşı tutumunu belirlemek, Türkiye'nin geleceği için bir zorunluluktur. Türkiye'nin Amerika'ya karşı tutumunu belirlemek, Türkiye'nin geleceği için bir zorunluluktur.

Ekonomik sorunlar, Türkiye'nin geleceği için bir zorunluluktur. Türkiye'nin Amerika'ya karşı tutumunu belirlemek, Türkiye'nin geleceği için bir zorunluluktur.

Ekonomik sorunlar, Türkiye'nin geleceği için bir zorunluluktur. Türkiye'nin Amerika'ya karşı tutumunu belirlemek, Türkiye'nin geleceği için bir zorunluluktur.

Biraz beklemek gerekir. Amerika'nın Türkiye'ye karşı tutumunu belirlemek, Türkiye'nin geleceği için bir zorunluluktur. Türkiye'nin Amerika'ya karşı tutumunu belirlemek, Türkiye'nin geleceği için bir zorunluluktur.

Ecevit: Amerika'nın tutumu Dünyu-U Umumiyyeden daha kötü

ANKARA (Haberler) - Amerika'nın Türkiye'ye karşı tutumunu belirlemek, Türkiye'nin geleceği için bir zorunluluktur. Türkiye'nin Amerika'ya karşı tutumunu belirlemek, Türkiye'nin geleceği için bir zorunluluktur.

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

Savaşı, azrail kazandı

İstanbul'da bulunan bir kişi, bir savaşta ölen bir asker için hazırladığı bir shroud'u gösteriyor. Fotoğraf: 23 Ağustos 1975'te İstanbul'da yayınlanan 'Savaşı, azrail kazandı' kitabının kapak fotoğrafı. (23 Ağustos 1975)

7 kişi yangında can verdi

YERLİDEKİ, Türkiye'nin bir yangınında 7 kişi can verdi. Yangın, bir fabrika binasında meydana geldi. Yangın, bir fabrika binasında meydana geldi. Yangın, bir fabrika binasında meydana geldi.

Telaz senayii kuruluyor
(Haber 1. Sayfada)

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

MEZ AMARCO
71 ULAK VE
SILAR SARTIŞI
Bu Tarih Sayfada

Niksar'daki olaylarda 4 kişi yaralandı, bazı işyerleriyle CHP'nin bir seçim otobüsü tahrip edildi, 2 kişi gözaltına alındı

ECEVİT SİLAHLI SALDIRIYA UĞRADI

İçinde bulunduğu seçim otobüsü ateşe tutulan CHP Genel Başkanı, «Bu, AP ile MHP'nin birlikte hazırladıkları bir oyun» dedi

● Ecevit, sanıklar yokoluncaya kadar Niksar'dan ayrılmayacak

● Eylüboğlu: «Olayların boştirtipçisi Ereğ' tir»

ÖZKUR ORAL
NİKSAR (İHA) - CHP Genel Başkanı Ecevit, Niksar'da seçim otobüsünün tahrip edilmesinin ardından, MHP'nin bir grup temsilcileriyle birlikte Amasya'da bulunan bir otobüse taşınarak, jandarmaların korumasıyla Niksar'a döndü. (Diyadin 5.14. 1977'de)

Ecevit'in Amasya'da bulunan bir otobüse taşınarak, jandarmaların korumasıyla Niksar'a döndü. (Diyadin 5.14. 1977'de)

OSMANCIKTA DA CHP BİNASI TAHRİP EDİLDİ, YAŞLI BİR KADIN HEYECANDAN ÖLDÜ

CORUM MEKREM TUNAHOVALE İddiaya göre Osmanlık ilçesinde 20 kişilik bir grup tarafından, 50 yaşındaki Mevlut Sarıca, heyecandan öldü. Bu arada CHP İlçe Başkanı İbrahim Dursun, tahrip edilen binanın tahrip edilmesini, Amasya İlvalide İsmailoğlu'nun bir grup tarafından tahrip edilmesini, İstanbul'da bulunan Dursun Özalp'in tahrip edilmesini, olayla ilgili 10 kişi gözaltına alındı. (Diyadin 5.14. 1977'de)

CHP Genel Başkanı Ecevit'in alandaki saldırıya uğradığı Tokat'ta Niksar ilçesinde jandarmaların korumasıyla döndüğü Ecevit'in...

Halkevleri Genel Merkezi'ne patlayıcı madde atıldı
Kayseri'de vurulan lise öğrencisi öldü

● Başkentte işsiz bir öğrenci kamuya sokuldu, Kıbrıs Erkek Öğrenci Yurdu'na ateş açıldı

İşçi emeklilerinin aylığını artıran kararname hazırlandı

● Bakanlar Kurulu'na gönderilen kararnameye göre, prim ödeme tavanı 8100 liraya çıkıyor
● Emekli aylıkları da 12 katsayı emsal alınarak ayarlanacak

